

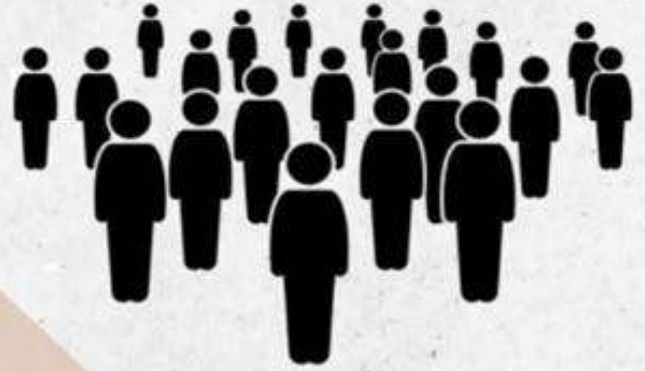

JSPPS

Volume 3 Issue 1 October-2026

JOURNAL OF SOCIAL PERSPECTIVE STUDIES

SOSYAL PERSPEKTİF ÇALIŞMALAR DERGİSİ

<https://spsjournal.com>

e-ISSN: 3023-7408

Journal of Social Perspective Studies (JSPS)

Cilt: 3 | Sayı: 1 | Mart 2026

e-ISSN: 3023-7408

Yayın Aralığı: Mart & Ekim | Yılda 2 sayı

Yayın Dili: Türkçe & İngilizce

Açık Erişim Lisansı: CC BY 4.0

Dergi Editör Kurulu/Journal Editorial Board

Editör/Editor Chief/

Prof. Dr. Mustafa Baloğlu, United Arab Emirates University, Al Ain, Abu Dhabi, AE,
 <https://orcid.org/0000-0003-1874-9004>, E-mail: baloglu@hotmail.com

Editörler/ Editors

Doç. Dr. Mustafa Beğenç Taşcanov, Samsun Üniversitesi, Samsun/TÜRKİYE,
<https://orcid.org/0000-0002-9008-6631>, E-mail: mbtascanov@harran.edu.tr

Öğr. Gör. Dr. Mustafa ŞAHİN, (Sosyoloji) Harran Üniversitesi, Viranşehir MYO/Çocuk Gelişimi,
Şanlıurfa/TÜRKİYE, <https://orcid.org/0000-0003-2527-9426>, E-mail: sosylg.m.sahin@gmail.com

Öğr. Gör. Dr. Emre YILMAZ, (Temel Eğitim / Sınıf Eğitimi) Bursa Uludağ Üniversitesi,
Büyükorhan MYO/Çocuk Gelişimi, Bursa/TÜRKİYE, <https://orcid.org/0000-0002-5156-7272>, E-mail: mrylmz15@gmail.com

Dr. Ibrahim Kizil, Syracuse University, School of Education, Syracuse-New York, USA,
 <https://orcid.org/0009-0005-9007-2175>, E-mail: ikizil@syr.edu

Dr. Sinan ÖZER, (Temel Eğitim / Sınıf Eğitimi) MEB, Bilim Sanat Merkezi, Trabzon/TÜRKİYE,
 <https://orcid.org/0000-0002-0317-4482>, E-mail: sinanozer01@gmail.com

Alan Editörleri/Field Editors

Prof. Dr. Akmatali Alimbekov, Kyrgyzstan Türkiye Manas University, Department of
Educational Sciences, Bişkek/KIRGIZISTAN, <https://orcid.org/0000-0002-9824-5377>,
E-mail: akmatali.alimbekov@manas.edu.kg

Doç. Dr. Kasım KARATAŞ, Eğitim Bilimleri - Eğitim Programları ve Öğretim Karamanoğlu
Mehmetbey Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez / Karaman/TÜRKİYE, <https://orcid.org/0000-0002-2867-9583>, E-mail: kasimkaratas@kmu.edu.tr

Doç. Dr. Yavuz Ercan Gül, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
Bişkek/KIRGIZISTAN, <https://orcid.org/0000-0002-8191-2647>, E-mail: yavuz.gul@manas.edu.kg

Dr. Öğr. Üyesi İdris TÜZÜN, Dumlupınar Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Kütahya/TÜRKİYE,
 <https://orcid.org/0000-0002-3947-8912>, E-mail: idris.tuzun@gmail.com

Öğr. Gör. Dr. Mehmet GÜNEY, (Okul Öncesi Eğitim) Harran Üniversitesi, Viranşehir MYO/Çocuk Gelişimi, Şanlıurfa/TÜRKİYE, <https://orcid.org/0000-0003-1394-7503>, E-mail: mehmetguney@harran.edu.tr

Dr. Seyit YAYLA, (Sınıf Eğitimi) Universum Üniversitesi, Kosova, <https://orcid.org/0000-0002-4545-2903>, E-mail: seyityayyla@gmail.com

İngilizce Dil Editörü/English Language Editor

Öğr. Gör. İbrahim Dilfiruz, Harran University School of Foreign Languages Sanlıurfa, Türkiye, <https://orcid.org/0000-0001-5070-6608>, E-mail: dilfiruz@harran.edu.tr

Türkçe Dil Editörü/Turkish Language Editor

Dr. Hakan İSKENDER, (Türkçe Eğitimi) Milli Eğitim Bakanlığı, Trabzon/ Türkiye, <https://orcid.org/0000-0001-7124-8220>, E-mail: hiskender82@gmail.com

Danışma Kurulu/ Advisory Board

Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Afyonkarahisar/TÜRKİYE, <https://orcid.org/0000-0003-2648-4384>, E-mail: kocak@aku.edu.tr

Prof. Dr. Ahmet GÖKÇEN, Samsun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Samsun/TÜRKİYE, <https://orcid.org/0000-0002-8150-1880>, E-mail: ahmet.gokcen@samsun.edu.tr

Doç. Dr. Özgür KIRAN, Samsun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Samsun/TÜRKİYE, <https://orcid.org/0000-0001-6354-6076>, E-mail: ozgurkiran1977@gmail.com

Doç. Dr. Osman METİN, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Afyonkarahisar/TÜRKİYE, <https://orcid.org/0000-0002-0888-1485>, E-mail: ometin@aku.edu.tr

Assoc. Prof. Raudlotul Firdaus Bt Fatah Yasin, International Islamic University Malaysia, Faculty and department: Abdulhamid Abu Sulaiman Kulliyah of Islamic Revealed Knowledge and Human Sciences, Islamic Revealed Knowledge and Heritage (Quran and Sunnah Studies, Kuala Lumpur/MALAYSIA, <https://orcid.org/0000-0002-1816-6020>, E-mail: rawda@iium.edu.my

Assoc. Prof. Nurazzura Bt Mohamad Diah, International Islamic University Malaysia, DEPARTMENT OF SOCIOLOGY AND ANTHROPOLOGY, Kuala Lumpur/MALAYSIA <https://orcid.org/0000-0002-5211-8989>

Öğr. Gör. Dr. Abdülmelik YANGIN, Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilim ABD, Sakarya/TÜRKİYE, <https://orcid.org/0000-0003-0900-5441>, E-mail: ayangin@sakarya.edu.tr

Öğr. Gör. Bilal Abır, Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Düzce/TÜRKİYE, <https://orcid.org/0000-0003-1700-3403>, E-mail: bilalabir@duzce.edu.tr

Dergi Hakkında Bilgi /Information About the Journal

Sosyal Perspektif Çalışmaları Dergisi (e-ISSN 3023-7408), bağımsız, tarafsız ve çift-kör hakemlik ilkelerine uygun bir şekilde yayınlanmaktadır. Dergi, eğitim, yöntem, sosyoloji, felsefe, psikoloji, örgütsel davranış ve ilgili diğer disiplinlerdeki araştırma çalışmaları ve derlemelerine ek olarak, editöre mektuplar ve kongre özetlerini yayınlamaktadır. Dergi, yılda iki kez İngilizce ve Türkçe dillerinde uluslararası, hakemli ve açık erişimli bir platformda yayımlanmaktadır.

Journal of Social Perspective Studies (e-ISSN 3023-7408) is published in accordance with the principles of independent, impartial and double-blind refereeing. The journal publishes letters to the editor and congress abstracts, in addition to research studies and reviews in education, methods, sociology, philosophy, psychology, organizational behavior and other related disciplines. The journal is published twice a year in English and Turkish on an international, peer-reviewed and open access platform.

Yayıncı

Bilimsel Araştırma ve İnovasyon Derneği /Scientific Research and Innovation Association

İmtiyaz Sahibi: Fatma Taşcanov

İletişim

Journal of Social Perspective Studies/ Sosyal Perspektif Çalışmalar Dergisi

Bilimsel Araştırma ve İnovasyon Derneği /Scientific Research and Innovation Association

Adres: Yusuf Paşa Mahallesi. 11 Nisan Fuar caddesi. Özdiker Halep Pasajı No: 11 Kapı 403- Eyyübiye/Şanlıurfa/ Türkiye

E-posta: info@spsjournal.com

Web: <https://spsjournal.com/>

İçindekiler/ Contents

(Vol. 3, No. 1 – Mart 2026)

Makale/Article	Yazar(lar)/ Author(s)	Makale Türü/ Article Type	Sayfa/ Page(s)
Sevgili Okuyucular <i>Dear Readers</i>	Mustafa BALOĞLU	Başyazı/Editorial	
Yapay Zekâ Destekli Dil Analizi ile Kur'an Diline Yeni Bir Bakış <i>A New Perspective on the Language of the Qur'an through AI-Assisted Linguistic Analysis</i>	Adem MİDİLLİ	Araştırma Makalesi/ Research Article	1-16
Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi ile İlgili Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Düşüncelerini İncelemek <i>An Examination of Physical Education Teachers' Perspectives on the Ministry of National Education's 10000 Schools in Basic Education Project</i>	Ahmet DÜZGÜNCE	Araştırma Makalesi/ Research Article	17-33
ABD'nin Sahel Politikasında Akıllı Gücün Dönüşümü: Nijer Örneği <i>The Transformation of Smart Power in US Sahel Policy: The Case of Niger</i>	Merve BATTAL GÜVEN	Araştırma Makalesi/ Research Article	34-50
Modernizmden Postmodernizme Mekânın Dönüşümü Üzerine Tartışmalar <i>Discussions on Space Transforming from Modernism to Postmodernism</i>	Muhittin EVREN	Alanyazın Taraması/ Literature Review	51-61
Book Review on The Making of Global International Relations: Origins and Evolution of IR at its Centenary <i>Küresel Uluslararası İlişkilerin Yapılanması: Yüzüncü Yılında Uİ'nin Kökenleri ve Evrimi Adlı Eserin Kitap İncelemesi</i>	Ömer YILMAZ	Kitap İncelemesi/ Book Review	62-67

JSPS 2026; 3(1)

Başyazı/Editorial

Mustafa Baloğlu^{1*}

¹United Arab Emirates University, Al Ain, Abu Dhabi, A

Sevgili Okuyucular,

Journal of Social Perspective Studies'in üçüncü cilt, birinci sayısını sizlerle buluşturmaktan memnuniyet duyuyoruz. Bu sayı, sosyal bilimlerin farklı alanlarından beslenen çok katmanlı bir tartışma zemini sunarken, çağdaş dünyanın temel meselelerini *bilgi, mekân ve iktidar* ekseninde yeniden düşünmeye davet etmektedir.

Bu sayının dikkat çekici yönlerinden biri, sosyal bilimlerde uzun süre ikincil konumda değerlendirilen *mekân kavramının*, modernizmden postmodernizme uzanan teorik dönüşüm içerisinde yeniden merkezî bir analiz kategorisi hâline gelişini ele alan derleme çalışmadır. Bu çalışma, mekânın yalnızca fiziksel bir zemin değil; kimliklerin, toplumsal ilişkilerin ve iktidar biçimlerinin üretildiği dinamik bir alan olduğunu vurgulayarak, sayının bütününe kuramsal bir çerçeve sunmaktadır.

Bu kuramsal zemin üzerinde yer alan araştırma makaleleri ise farklı ölçeklerde fakat ortak bir sorgulama etrafında birleşmektedir. İlk makale, yapay zekâ destekli dağıtımsal semantik yöntemler aracılığıyla Kur'an dilindeki kavramsal ilişkileri analiz ederek, anlam üretiminin yalnızca dilsel değil aynı zamanda epistemolojik bir süreç olduğunu göstermektedir. Çalışma, klasik tefsir geleneği ile çağdaş hesaplamalı yöntemler arasında bir köprü kurarken, "tarafsız" olduğu varsayılan teknik araçların anlam üretimindeki sınırlarını da ortaya koymaktadır.

Eğitim alanına odaklanan bir diğer çalışma, Millî Eğitim Bakanlığı'nın Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi'ni beden eğitimi öğretmenlerinin deneyimleri üzerinden incelemektedir. Bulgular, projenin özellikle dezavantajlı bölgelerde fırsat eşitliğini güçlendirdiğini ortaya koyarken, fiziksel altyapı ile pedagojik süreçler arasındaki uyumsuzluklara da işaret etmektedir. Bu yönüyle çalışma, eğitim politikalarının söylem düzeyi ile sahadaki uygulamaları arasındaki gerilimi görünür kılmaktadır.

Uluslararası ilişkiler alanındaki araştırma ise ABD'nin Sahel politikasını "akıllı güç" kavramı çerçevesinde ele alarak, güvenlik ve kalkınma arasındaki ilişkinin pratikte nasıl yeniden şekillendiğini tartışmaktadır. Nijer örneği üzerinden yürütülen analiz, teorik olarak dengeli bir model olarak sunulan akıllı gücün, uygulamada güvenlik merkezli ve militarize bir yapıya evrildiğini göstermektedir. Bu durum, küresel ölçekte güç stratejilerinin söylem ve pratik arasındaki ayrışmasını ortaya koymaktadır.

Sayı, ayrıca uluslararası ilişkiler disiplininde giderek önem kazanan "Global IR" yaklaşımını eleştirel bir bakışla değerlendiren bir kitap incelemesiyle tamamlanmaktadır. Bu inceleme, disiplinin Batı-merkezli yapısını aşma iddiasındaki yaklaşımların dahi belirli epistemik sınırlar taşıdığını tartışmaya açmaktadır.

Bu çerçevede söz konusu sayı, farklı disiplinlerden gelen katkılar aracılığıyla ortak bir soruyu gündeme taşımaktadır: *Bilgi nasıl üretilir, bu bilgi hangi mekânsal ve kurumsal bağlamlarda şekillenir ve bu süreçler iktidar ilişkileriyle nasıl iç içe geçer?*

Dergimiz, açık erişim politikası, çift kör hakemlik süreci ve etik yayıncılık ilkeleri doğrultusunda, sosyal bilimlerde nitelikli ve özgün katkıları teşvik etmeyi sürdürmektedir. Bu sayının hazırlanmasında emeği geçen tüm yazarlara, hakemlere ve editör kurulumuza teşekkür eder; dergimizin uluslararası akademik dolaşıma katkı sunmaya devam edeceğine inanırız.

Yeni sayılarda buluşmak dileğiyle,
Dergi Yayın Ekibi Adına

Dear Readers,

We are pleased to present Volume 3, Issue 1 of the *Journal of Social Perspective Studies*. This issue brings together contributions from diverse fields within the social sciences and invites readers to reconsider key contemporary debates through the intersecting lenses of *knowledge, space, and power*.

A central feature of this issue is the review article that examines the transformation of the concept of space from modernism to postmodernism. By tracing the theoretical evolution of space, the study highlights its shift from a secondary analytical category to a central framework through which identities, social relations, and power structures are produced. In doing so, it provides a conceptual foundation that resonates across the entire issue.

Building on this theoretical grounding, the research articles explore interconnected themes at different analytical levels. The first article analyzes conceptual relationships in the language of the Qur'an using AI-assisted distributional semantic methods. By bridging classical exegesis with computational linguistics, the study demonstrates that meaning production is not merely linguistic but also epistemological, while simultaneously revealing the limitations of supposedly "neutral" technological tools.

Focusing on educational policy, another study investigates physical education teachers' perspectives on the Ministry of National Education's "10,000 Schools in Basic Education Project." The findings indicate that the project has enhanced equality of opportunity, particularly in disadvantaged regions, while also exposing the tensions between infrastructural improvements and pedagogical practices. In this sense, the study highlights the gap between policy discourse and its implementation in practice.

In the field of international relations, the analysis of U.S. policy in the Sahel region, particularly in the case of Niger, critically examines the concept of "smart power." The findings reveal that the theoretical balance between security and development has shifted toward a militarized and security-oriented framework, underscoring the divergence between discourse and practice in global power strategies.

The issue concludes with a critical book review on the Global IR approach, which questions the extent to which efforts to transcend Western-centric frameworks remain constrained by underlying epistemic hierarchies.

Taken together, the contributions in this issue converge around a shared inquiry: *How is knowledge produced, how is it shaped within spatial and institutional contexts, and how are these processes intertwined with relations of power?*

Committed to open access publishing, double-blind peer review, and ethical standards, our journal continues to support high-quality and original research in the social sciences. We extend our sincere gratitude to the authors, reviewers, and editorial board members who contributed to this issue, and we remain dedicated to fostering international scholarly engagement.

We look forward to meeting you again in our future issues.

On behalf of the Editorial Team

Yapay Zekâ Destekli Dil Analizi ile Kur'an Diline Yeni Bir Bakış

A New Perspective on the Language of the Qur'an through AI-Assisted Linguistic Analysis

Adem MİDİLLİ*

¹Dr, Adem Midilli, Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Şanlıurfa-Türkiye

ÖZ

Bu çalışma, Kur'an dilindeki kavramsal ilişkilerin yapay zekâ destekli dağıtımsal semantik yöntemleri aracılığıyla nasıl analiz edilebileceği problemini ele almaktadır. Klasik Arap dili ve tefsir geleneğinde anlam, kök-temelli yapı, siyak-sibak ve nazm ilkeleri doğrultusunda yorumlanırken, bu ilkelerin hesaplamalı modellerle temsil edilip edilemeyeceği önemli bir metodolojik soru olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmada, Quranic Arabic Corpus başta olmak üzere dijital Kur'an derlemleri kullanılarak morfolojik analiz, anlamsal benzerlik ölçümü ve bağlamsal modelleme yöntemleri uygulanmaktadır. Önceden eğitilmiş AraBERT modeli aracılığıyla seçilen kavramlar (nūr, zulūmāt ve 'adl) arasındaki anlamsal yakınlıklar kosinüs benzerliği ölçütüyle analiz edilmiştir. Bulgular, klasik müfessirlerin sezgisel olarak tespit ettiği kavramsal ilişkilerin dilsel kullanım örüntülerinde nicel olarak gözlemlenebildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, yapay zekâ temelli analizlerin teolojik ve estetik boyutları kavrama kapasitesinin sınırlı olduğu ortaya konulmaktadır. Çalışma, Kur'an semantiği alanında klasik anlam teorileri ile çağdaş hesaplamalı dilbilim yöntemleri arasında metodolojik bir köprü kurarak sosyal bilimler literatürüne katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an Dili, Anlambilim, Yapay Zekâ, Dağıtımsal Semantik, AraBERT.

ABSTRACT

This study examines how conceptual relationships in the language of the Qur'an can be analyzed through artificial intelligence-assisted distributional semantic methods. While meaning in classical Arabic linguistics and Qur'anic exegesis is interpreted through root-based morphology, contextual coherence (siyāq-sibāq), and syntactic harmony (nazm), whether these principles can be represented through computational models constitutes a significant methodological question. The research employs digital Qur'anic corpora, primarily the Quranic Arabic Corpus, to conduct morphological analysis, semantic similarity measurement, and contextual modeling. Using a pre-trained AraBERT model, the semantic proximity between selected concepts (nūr, zulūmāt, and 'adl) is calculated through cosine similarity metrics. The findings indicate that conceptual associations intuitively identified by classical exegetes can be quantitatively observed in distributional linguistic patterns. However, the results also demonstrate that AI-based analyses remain limited in capturing the theological and aesthetic dimensions of meaning. By bridging classical semantic theories with contemporary computational linguistics, this study proposes a methodological framework that contributes to the literature in Qur'anic studies and the digital humanities.

Keywords: Qur'anic Language, Semantics, Artificial Intelligence, Distributional Semantics, AraBERT.

ÖNE ÇIKANLAR/HIGHLIGHTS

- Bu çalışma, yapay zekâ destekli dil modellerinin Kur'an'daki anlamsal ilişkileri nasıl görünür kıldığını klasik Arap dili ve tefsir geleneğiyle karşılaştırmalı biçimde ele almaktadır.
- Kök temelli yapı, bağlam değişimi ve kavramsal yakınlıklar üzerinden Kur'an dilinin çok katmanlı semantik örgüsü sayısal verilerle analiz edilmiştir.
- Bulgular, yapay zekânın tefsir yerine geçmeyen; ancak klasik anlam yorumlarını destekleyen güçlü bir yardımcı yöntem sunduğunu ortaya koymaktadır.

1. Giriş

Kur'ân-ı Kerîm, hem içerdiği ilahî mesaj hem de ifade ettiği üstün dilsel yapı bakımından, Arap dilinin en mükemmel örneği olarak kabul edilmiştir. Arapçanın ses, yapı ve anlam katmanlarını bütüncül biçimde kullanan bu metin, klasik dönemden günümüze kadar dilbilimcilerin, müfessirlerin ve edebiyatçıların araştırma konusu olmuştur. Kur'an'ın dili üzerine yapılan incelemeler, genellikle nahiv (sözdizimi), sarf (yapı bilimi), belâgat (retorik) ve meânî (anlam bilimi) ekseninde şekillenmiştir. Bununla birlikte, modern çağda dil çalışmalarının gelişmesi, özellikle anlambilim (semantik) ve hesaplamalı dilbilim (computational linguistics) alanlarının ilerlemesi, Kur'an diline yeni bir bakış açısı kazandırma ihtiyacını doğurmuştur.

Dijital çağda metin çözümlemesi, artık yalnızca insana dayalı yorumsal yöntemlerle değil, aynı zamanda yapay zekâ destekli dil modelleri aracılığıyla da gerçekleştirilebilmektedir. Günümüzde doğal dil işleme (NLP) teknikleri, bir metindeki kelime ilişkilerini, anlam ağlarını, kavramsal kümeleri ve bağlamsal anlam değişimlerini istatistiksel yöntemlerle tespit edebilmektedir. Bu tür teknolojiler, Kur'an gibi köklü bir metni anlamada insan yorumuna yardımcı bir araç olarak kullanılabilme potansiyeline sahiptir.

Arap dili, kök temelli bir yapıya sahip olduğu için, kelime anlamlarının türevlerle kazandığı semantik çeşitlilik oldukça geniştir. Bu nedenle Kur'an metni, anlambilimsel çözümleme açısından hem zengin hem de karmaşık bir yapıya sahiptir. Kur'an'daki bir kelime, aynı kökten türemiş olsa dahi farklı sûre ve bağlamlarda farklı anlam katmanları kazanabilmektedir. Bu olgu, klasik dönemde müfessirlerin "siyak-sibak" yöntemiyle çözdüğü bir mesele iken, günümüzde yapay zekâ tabanlı modellerle "anlam yakınlığı" ve "bağlamsal anlam değişimi" biçiminde ölçülebilir hale gelmiştir.

Bu çalışma, Kur'an dilindeki kavramsal ilişkileri yapay zekâ destekli dağıtımsal semantik yöntemleriyle sınırlı bir örneklem üzerinden analiz etmekte ve mevcut çalışmalarını sentezlemekte, elde edilen bulguları ise klasik Arap dili ve tefsir geleneği bağlamında metodolojik bir değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Yine bu çalışma, yapay zekâ destekli dil analizi yöntemlerinin Kur'an dili üzerindeki uygulanabilirliğini tartışarak, klasik Arap dilbilim geleneği ile çağdaş dil teknolojileri arasında bir köprü kurmayı amaçlamaktadır. Özellikle *Quranic Arabic Corpus* ve *Extended Quranic Treebank (EQTB)* gibi dijital veri tabanları üzerinden geliştirilen analiz modelleri, Kur'an'daki kelime ilişkilerini morfolojik ve anlambilimsel düzeyde haritalandırmaya imkân tanımaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, yapay zekâ temelli yöntemlerin Kur'an'ın dilsel derinliğini anlama sürecine nasıl katkı sağlayabileceğini, aynı zamanda hangi sınırları aşmaması gerektiğini ortaya koymaktır. Çünkü Kur'an dili, yalnızca gramatik bir sistem değil, aynı zamanda ilahî bir hitaptır. Dolayısıyla anlamın bütünü, algoritmik çözümlemeyle değil, insanî tefekkürle tamamlanabilir. Bu nedenle çalışma, teknolojik imkânların dil çözümlemeye getirdiği yenilikleri kabul ederken, metnin kutsal ve çok katmanlı doğasını göz ardı etmeyen bir metodolojik çerçeveye önerisi sunmaktadır.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Klasik Arap Dilinde Anlam Analizi

Kur'an'ın dili üzerine yapılan ilk anlam incelemeleri, erken dönem Arap dilbilimcileri ve müfessirler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde dilsel çözümlemeler, özellikle nahiv (gramer), sarf (morfoloji) ve belâgat (üslûp) ilimleri etrafında şekillenmiş; her biri anlamın farklı bir yönünü ortaya koymayı amaçlamıştır.

Erken dönemde Ferrâ' (ö. 207/822) ve Zeccâc (ö. 311/923) gibi dilciler, Kur'an'daki ibarelerin gramatik çözümünü yaparken anlamı belirleyen morfolojik ve sözdizimsel unsurları öne

çıkarmışlardır (Ferrâ', 1955; Zeccâc, 1988; Hızıroğlu, 2022). Râğıb İsfahânî (ö. 502/1109), *el-Müfredât fî Garibi'l Kur'ân* adlı eserinde kelimelerin köken, türev ve bağlam içindeki anlam katmanlarını tahlil ederek, semantik bir sınıflandırma yapmıştır (Râğıb el-İsfahânî, 1991). Bu sınıflandırma, modern anlambilim terimleriyle ifade edilecek olursa, erken bir "semantic field (anlam alanı)" yaklaşımını temsil eder.

Ayrıca Abdülkâhir el-Cürcânî'nin (ö. 471/1078) *Delâilu'l-İ'câz* ve *Esrâru'l-Belâğa* adlı eserleri, anlamın yalnızca kelime düzeyinde değil, diziliş (nazm) ve bağlam (siyak-sibak) düzeyinde oluştuğunu vurgulamıştır. Ona göre Kur'an'ın i'câzı, kelimelerin tek tek güzelliğinde değil, onların anlam uyumunda ve yapısal bütünlüğündedir ('Abdülkâhir el-Cürcânî, 1991, 2001). Bu bakış, günümüzde "bağlamsal semantik" olarak adlandırılan yaklaşımlara öncülük etmiştir.

Klasik dönem dilcilerinin bu tespitleri, Kur'an'daki anlam örgüsünün çok katmanlı doğasını ortaya koymuş; kelime anlamının yalnızca sözlük karşılığıyla değil, bağlamsal, fonetik ve nazmî ilişkiyle belirlendiğini göstermiştir.

2.2. Modern Anlambilim ve Yapay Zekâ Yaklaşımları

20. yüzyıldan itibaren dilbilimsel çözümlemede anlambilim (semantik) bağımsız bir disiplin hâline gelmiş; özellikle Toshihiko Izutsu, Kur'an kavramlarının semantik alanlarını inceleyerek "İslâmî semantik" yaklaşımını geliştirmiştir. Izutsu'ya göre anlam, kelimenin tekil içeriğinden ziyade, onun diğer kavramlarla kurduğu ilişkisel ağ içinde belirir (Izutsu, 2019: 35). Bu yaklaşım, günümüz yapay zekâ tabanlı anlam vektörleri modelleriyle dikkat çekici bir paralellik taşır.

Modern dilbilimsel kuramlar, kelimelerin anlamını büyük metin derlemlerindeki kullanım sıklığı ve bağlam benzerlikleri üzerinden modellemektedir. Bu yöntem, "dağıtımsal semantik olarak adlandırılır ve "benzer bağlamlarda geçen kelimeler benzer anlamlara sahiptir" ilkesine dayanır (Lenci, 2018).

Yapay zekâ modelleri —örneğin Word2Vec, BERT, AraBERT— bu mantıkla eğitilmekte ve her kelimeyi çok boyutlu bir uzayda "anlam vektörü" olarak temsil etmektedir. Kur'an'ın dijitalleştirilmiş versiyonları üzerinde bu modellerin uygulanması, kavramların anlamsal yakınlıklarını (örneğin *îmân-takvâ*, *nûr-zulmet*, *'adl-ihsân* vb.) sayısal olarak ölçmeye imkân verir (Çorbacı, 2024).

Bu tür yaklaşımlar, klasik dönemdeki müfredât yönteminden farklı olarak, anlam ilişkilerini otomatik biçimde tespit etmeyi amaçlar. Bununla birlikte, insan merkezli tefsir geleneğinin sahip olduğu kavramsal derinliği salt istatistiksel analizle yakalamak mümkün değildir. Bu nedenle, yapay zekâ destekli dil çözümleri yorumlayıcı (hermenötik) bir anlayışla bütünlleştirildiğinde daha sağlıklı ve verimli sonuçlar üretir.

2.3. Kur'an Dili'nin Anlambilimsel Özellikleri

Kur'an dili, Arapçanın kök temelli yapısından beslenen benzersiz bir anlam örgüsüne sahiptir. Her kelime kökü hem morfolojik hem de semantik açıdan bir anlam ailesi oluşturur. Örneğin *'a-l-m* kökü; bilgi, bilinç, işaret ve alâmet gibi kavram alanlarını üretir (Râğıb el-İsfahânî, 1991: 580). Bu tür anlam kümeleri, Kur'an metninde kelimeler arası kavramsal bağların kurulmasını sağlar.

Kur'an'daki kelimelerin anlamı yalnızca sözlük düzeyinde değil, bağlamın yönlendirdiği çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Siyak-sibak yöntemiyle bağlamın öncelenmesi, klasik dönemde anlamın tespitinde temel ölçüt olmuştur (Abdülkâhir el-Cürcânî, 2001: 72-75). Günümüzde ise bu yaklaşım, bağlamsal modelleme olarak adlandırılan doğal dil işleme (NLP) yöntemleriyle yeniden ele alınmaktadır (Hussein Abdul-Raof, 2020: 132-135).

Kur'an dilinin bir diğer belirgin yönü, ses-anlam uyumu ve üslûp tekrarlarıdır. Bazı kelimeler fonetik yapı itibarıyla anlamla doğrudan ilişkilidir; örneğin *gadab* (öfke) ve *rahmet* (merhamet) gibi kelimelerde ses tonunun duygusal içeriği yansıttığı görülür (Aydın, 2020: 83-88). Yapay zekâ

temelli modellerde bu tür ilişkiler, fonetik veriyle desteklenen semantik analizlerde daha belirgin biçimde gözlemlenebilmektedir (Antoun, Debach ve Maamoun, 2020).

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın Niteliği ve Amacı

Bu çalışma, nitel bir metin incelemesi ile sayısal (hesaplamalı) dil çözümleme yöntemini birleştiren karma bir araştırma yaklaşımına dayanmaktadır. Temel amaç, yapay zekâ tabanlı doğal dil işleme (NLP) yöntemlerinin Kur'an dilindeki anlam ilişkilerini çözümlemede ne ölçüde kullanılabileceğini ortaya koymak; aynı zamanda klasik Arap dilbilimiyle mukayeseli bir değerlendirme yapmaktır.

Çalışma, Kur'an'ın dil yapısını yalnızca bir tefsir veya dilbilgisel yorum çerçevesinde değil, anlamın oluşum biçimlerini sistematik olarak gözlemleyen bir anlambilimsel modelleme bağlamında ele alır. Bu yönüyle çalışma hem Kur'an ilimleri hem de dijital dilbilim açısından disiplinler arası bir nitelik taşır.

Bu çalışmada örneklem olarak nûr (ışık), zulümât (karanlık), adl (adalet), fitne, îmân-takvâ, hak-bâtil kavramları seçilmiş; bu kavramların Kur'an'daki kullanımları QAC verisi üzerinden çıkarılmıştır. Analiz, önceden eğitilmiş AraBERT modeli kullanılarak gerçekleştirilmiş; kavramlar arası anlamsal yakınlık kosinüs benzerliği ölçütüyle hesaplanmıştır. Elde edilen çıktılar nicel yakınlık değerleri ve bağlamsal kullanım örüntüleri üzerinden yorumlanmıştır.

3.2. Veri Kaynakları

Yapay zekâ temelli yöntemlerin analiz sürecinde kullanılan temel veri kaynakları hem dijital Kur'an derlemelerini hem de modern Arapça metin veri tabanlarını kapsamaktadır. Bu kaynaklar, yapay zekâ destekli modellerin öğrenme sürecinde temel referans noktası olmuş; aynı zamanda klasik dil çözümlemeleriyle karşılaştırmalı değerlendirme imkânı sunmuştur.

a) Quranic Arabic Corpus (QAC)

Leeds Üniversitesi bünyesinde geliştirilmiş olan Quranic Arabic Corpus, Kur'an metnini morfolojik, sözdizimsel ve anlamsal düzeylerde çözümleyen açık erişimli bir derlemdir (The Quranic Arabic Corpus, t.y.). Her bir kelime; kök, türev, gramatik etiket ve bağımlılık ilişkisi biçiminde çok katmanlı olarak sınıflandırılmıştır. Bu yapı, Kur'an'daki anlam ilişkilerinin hem biçimsel hem anlamsal düzeyde incelenmesine olanak verir (Dukes ve Habash, 2010).

b) Extended Quranic Treebank (EQTB)

QAC verisinin geliştirilmiş sürümü olan Extended Quranic Treebank (EQTB), her kelimenin cümle içi konumunu ve diğer kelimelerle olan bağımlılık ilişkilerini ağaç biçiminde göstermektedir. Bu model, sözdizimsel ilişkilerin makine öğrenmesi algoritmalarıyla analiz edilmesine imkân tanır ve özellikle derin öğrenme tabanlı anlamsal ayrıştırma çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır (Dukes ve Habash, 2010).

c) Tashkeela Corpus ve OpenITI

Tashkeela Corpus, Arapça metinlerin harekeli versiyonlarını içeren geniş ölçekli bir dil veritabanıdır. Bu veri seti, morfolojik modellemelerde yüksek doğruluk oranı sağlaması nedeniyle, Kur'an'daki kelime biçimlerinin otomatik çözümlemesinde referans olarak kullanılmıştır (Zerrouki ve Balla, 2017). Buna ek olarak, OpenITI (Open Islamicate Texts Initiative), klasik İslami literatürün dijitalleştirilmiş versiyonlarını içeren bir platformdur (OpenITI, t.y.). Bu platform, Arapça metinler üzerinde tarihsel ve semantik karşılaştırmalar yapılmasına imkân verir.

Sonuç olarak, bu veri kaynakları hem hesaplamalı Arap dili hem de Kur'an dilbilimi açısından disiplinler arası bir çalışma zeminini temsil etmektedir. QAC ve EQTB modelleri anlam analizinde

veri temelli doğruluk sağlarken; Tashkeela ve OpenITI, karşılaştırmalı klasik metin çözümlemesi için teorik bir derinlik sunar.

3.3. Analiz Araçları ve Teknikleri

Araştırmalarda kullanılan analiz yöntemleri, Kur'an dilinin kök yapısından anlamsal ve bağlamsal düzeylerine kadar üç aşamalı biçimde sınıflandırılmıştır. Bu çok katmanlı yaklaşım hem klasik Arap dilbilimi ilkelerini hem de modern yapay zekâ tabanlı dil modelleme tekniklerini bütünleştirmektedir.

a) Morfolojik Analiz

Kur'an'da geçen kelimelerin kökü, türevi ve gramatik işlevi Quranic Arabic Corpus (QAC) verisi üzerinden otomatik olarak tespit edilmiştir. Bu aşamada her kelimenin kök, türev ve morfolojik etiket bilgisi çıkarılmıştır. Elde edilen bu veri, Arap dilinin kök temelli yapısının kelime üretiminde oluşturduğu semantik çeşitliliği sayısal biçimde haritalandırmıştır.

Morfolojik analiz sayesinde, aynı kökten gelen kelimelerin farklı bağlamlardaki işlevsel anlam değişimleri ölçülmüş; bu veriler daha sonra anlamsal analiz modellerinde giriş katmanı olarak kullanılmıştır.

b) Anlamsal Benzerlik Ölçümü

Kelimelerin bağlam içi anlam ilişkilerini belirlemek amacıyla dağıtımsal semantik yöntemi uygulanmıştır. Her kelime, Arapça için özel olarak eğitilmiş AraBERT modeli kullanılarak çok boyutlu bir anlam vektörüne dönüştürülmüştür. Bu vektörler arasındaki birbirine en yakın anlam kümeleri tespit edilmiştir.

Bu işlem sonucunda Kur'an'daki bazı kavramsal çiftlerin (*îmân-takvâ*, *hak-bâtıl*, *nûr-zulmet*) istatistiksel olarak birbirine yüksek derecede yakın konumlandığı görülmüştür. Bu bulguların, klasik tefsir geleneğinde kavramların anlam yakınlıkları üzerine yapılan sezgisel tespitleri, sayısal verilerle desteklediği görülmüştür.

c) Bağlamsal Analiz (Contextual Modeling)

Her kavramın farklı sûrelerdeki kullanımı, bağlam temelli modelleme yöntemiyle incelenmiştir. Bu süreçte, kelimelerin anlam değişimleri belirlenmiş; bir kavramın farklı bağlamlarda hangi kavramsal alanlarla ilişki kurduğu tespit edilmiştir.

Örneğin, *fitne* kavramı Mekki sûrelerde daha çok "imanın sınanması" anlamında, Medeni sûrelerde ise "toplumsal kargaşa" anlamında kullanılmıştır. Bu tür bağlamsal farklılıklar, yapay zekâ tabanlı modeller tarafından kelime gömme uzayında anlam vektör kaymaları biçiminde gözlemlenmiştir.

3.4. Sınırlılıklar

Yapay zekâ (YZ) temelli analizlerin Kur'an metnine uygulanmasında, metnin kutsal doğası, dilsel karmaşıklığı ve mevcut teknolojik araçların sınırlı kalmasından kaynaklanan hem dilsel hem etik hem de metodolojik açılardan önemli kısıtlamalar bulunmaktadır.

Kaynaklar, özellikle bu alanda geliştirilen modellerin (BERT, AraBERT, vb.) Arapçanın benzersiz yapısını tam olarak kavrayamaması, yeterli ve standardize edilmiş veri setlerinin eksikliği ve dinî metinlerin yorumlanmasının gerektirdiği derin manevi ve bağlamsal anlayışın YZ'de bulunmaması gibi zorluklara işaret etmektedir (Al-Shidi vd., 2025; Kara, 2024: 161).

Bu alandaki temel sınırlılıklar ve zorluklar şöyle sıralanabilir:

3.4.1. Dilsel ve Filolojik Sınırlılıklar

- Dilsel Derinlik:** Arapçanın çokanlamlı yapısı, anlamın yalnızca bağlama göre belirlenmesine neden olur (Izutsu, 2019: 43-46). Bu durum, yapay zekâ modellerinin sabit ve evrensel anlam temsilleri üretmesini güçleştirebilir. Örneğin 'adl, ihsân veya rahmet gibi kelimeler farklı sûrelerde farklı ahlâkî ve teolojik anlam katmanlarına sahiptir. Dağıtımsal semantik modeller bu tür bağlamsal varyasyonları sayısal olarak belirleyebilse de kavramsal derinliği tam olarak yansıtamaz. Yine Kur'an Arapçası, modern standart Arapçadan farklıdır; eski kelime dağarcığına, karmaşık gramere ve kendine özgü retorik özelliklere sahiptir (Bengueddach, 2025). Dilin zengin morfolojik yapısı, geleneksel metin işleme tekniklerinin yetersiz kalmasına neden olmaktadır (Alam, Khalid, Ali, Mahmood, Shafi, Haroon ve Haider, 2025). Arapça Doğal Dil İşleme (NLP), İngilizce NLP'ye göre en az on yıl geride kabul edilmektedir (Al-Shidi vd., 2025).
- Özel Yazım Kuralları:** Kur'an metninin kendine özgü yazım kuralları klasik Arapçadan bile ayrılmakta ve basit kurallara indirgenmesi zor olmaktadır. Örneğin, Hint-Pakistan alt kıtasında kullanılan Kur'an yazım şekli ile Arap ülkelerinde kullanılan yazım şekli birbirinden hafifçe farklıdır ve bu, birçok Arapça Doğal Dil İşleme (NLP) aracının metni doğru tanımasında sorunlara yol açar (Bashir, Azmi, Nawaz, Zaghrouani, Diab, Al-Fuqaha ve Qadir, 2023).
- Harekelerin Neden Olduğu Belirsizlik:** Arapçada harekelerin eksikliği anlam belirsizliği yaratır. Harekelerin doğru yönetilememesi, BERT gibi anlamsal analiz modellerinin sorgularda başarısız olmasına ve doğru sonuçlar vermemesine neden olabilir (Bengueddach, 2025).
- Kanonik Varyasyonlar (Kırâât):** Hesaplamalı çalışmalarda genellikle göz ardı edilen bir zorluk, farklı kırâât (kanonik okuyuşlar) arasındaki dilsel ve duygusal farklılıkların analiz edilmesidir. Farklı kırâatlerin dilsel nüansları ve tonları değiştirebilmesi, YZ analizlerinin kapsamını karmaşıklaştırmaktadır (Bengueddach, 2025).
- Sınırlı Çeviri Yeteneği:** Yapay zekâ uygulamaları genellikle ayetlerin özgün çevirilerini sunmaktan ziyade mevcut mealleri derler veya uyarlar; bu durum, çeviri sürecinde yanıltıcı olabilir (Kara, 2024: 94).

3.4.2. Etik Sınırlılıklar

Kur'an'ın kutsal bir metin olması ve yorumlamanın yüksek sorumluluk gerektirmesi, etik alanda önemli kısıtlamalar getirir:

- Metnin Kutsallığı ve İhtiyat Gereği:** Kur'an metni, sıradan bir dilsel veri kümesi değil; ilahî vahyin metnidir. Dolayısıyla, sayısal çözümleme süreçlerinde metnin kutsallığına ve manevî değerine zarar verecek yöntemlerden kaçınılmalıdır. Kur'an üzerinde yapılan dijital analizler, sadece bilimsel merakla değil, aynı zamanda metne karşı sorumluluk bilinciyle yürütülmelidir. Bu nedenle her yapay zekâ temelli analiz, tefsir adabına ve dini metin etiğine uygun bir metodolojiyle yapılmalıdır.
- Önyargı ve Tarafsızlık Sorunu:** YZ'nin "önyargısız ve tarafsız" yorumlar sunup sunamayacağı temel bir araştırma konusudur. Ancak YZ modelleri, eğitildikleri veri setlerinde bulunan (örneğin Batı merkezli veya belirli ideolojik yaklaşımları yansıtan) önyargıları taklit etme ve büyütme riski taşımaktadır. Örneğin, YZ'nin savaş ayetlerini yorumlarken barışçıl temaları ön plana çıkarması, eğitildiği verilerin bir yansıması olarak görülebilir (Kara, 2024: 12-13, 42, 179).
- İnsan Uzmanlığı ve Hesap Verebilirlik:** YZ'nin hipotez oluşturma, tartışma, yorumlama ve uygulama gibi yüksek düzeyli becerilerde kullanılması tavsiye edilmemektedir. YZ,

nihai çalışmanın sorumluluğunu (yazar olarak) üstlenemez; bu sorumluluk daima araştırmacılara aittir ve hatalı, yanıltıcı veya taraflı bilgi kullanımından yazar sorumlu tutulur (YÖK, 2024). Dolayısıyla analiz sonuçlarının geleneksel İslami yorumlarla çatışması durumunda, bu sonuçların uzmanlar tarafından incelenmesi zorunludur.

4. **Görselleştirme ve Temsil Sorunu:** YZ aracılığıyla Kur'an'daki figürlerin (örneğin peygamberler) veya kutsal mekanların görsel olarak tasvir edilmesi, İslami hassasiyetlere aykırı olabilir ve görselleştirmenin anlam kaybı veya geleneksel algıda aşınma yaratma riski bulunmaktadır (Kıranşal, 2025).
5. **Veri Gizliliği ve Güvenlik:** Araştırmacılar, özgün fikirlerini, yöntemlerini veya hassas verilerini YZ sistemlerine girdiklerinde, bu verilerin depolanması ve paylaşılması riski nedeniyle etik ve güvenlik sorunları ortaya çıkabilmektedir. Özgün içeriğin korunması için bu verilerin YZ sistemlerine yüklenmemesi tavsiye edilmektedir (YÖK, 2024).

3.4.3. Metodolojik ve Teknik Sınırlılıklar

YZ analizi yöntemleri ve mevcut veri setlerinin kullanımıyla ilgili pratik kısıtlamalar şunlardır:

1. **Sınırlı Veri Seti ve Standardizasyon Eksikliği:** Kur'an araştırmaları için standardize edilmiş, dilsel açıdan zengin ve etiketlenmiş veri setlerinin eksikliği, modellerin eğitimini ve karşılaştırılabilirliğini ciddi şekilde kısıtlamaktadır (Al-Shidi vd., 2025). Bazı çalışmaların güvenilir tek bir veri kaynağına bağımlı olması, modelin farklı kırâât okuyuşlarına karşı genelleştirilebilirliğini sınırlamaktadır (Alam vd., 2025).
2. **Yetersiz Alan Uzmanlığı:** Genel amaçlı YZ modelleri Klasik Kur'an Arapçasının dilsel nüanslarını tam olarak yakalamakta zorlanır ve bu durum düşük kesinlik ve yüksek oranda yanlış pozitif sonuçlara yol açabilir. Analizlerin tam potansiyele ulaşması için, dinî metinler üzerine özel olarak ince ayar yapılmış modellere ihtiyaç duyulmaktadır (Shahid, Hussain ve Sayers, 2025).
3. **Yüzeysel Anlama ve "Halüsinasyon" Sorunu:** YZ modelleri, derin insan seviyesinde bir anlama yeteneğine sahip değildir; ürettikleri sonuçlar sığ kalır ve mutlaka alan uzmanları tarafından incelenip doğrulanmalıdır (Bashir vd., 2023). Üretken YZ modelleri, mantıklı görünen ancak gerçek dışı veya uydurma bilgiler ("halüsinasyon") üretebilirler ve bu sonuçların güvenilirliğini tehlikeye atmaktadır (Kara, 2024: 42, 78).
4. **Kapsamlı Bağlamsal Analiz Eksikliği:** YZ, tefsir için gerekli olan yaratıcı yorumlama, manevi derinlik, tarihsel bilinç ve ruhani anlayıştan yoksundur (Kara, 2024: 161). Mantûk (doğrudan ifade edilen anlam) ve mefhûm (çıkarımsal anlam) gibi karmaşık tefsir metodolojilerini tam olarak uygulamakta yetersiz kalabilir.
5. **Kaynak Yoğunluğu:** BERT tabanlı veya diğer derin öğrenme modellerinin konuşlandırılması yüksek hesaplama kaynakları gerektirir; bu da verimlilik ve ölçeklenebilirlik için optimizasyon ihtiyacı doğurmaktadır (Alam vd., 2025).

Bu sınırlılıkların üstesinden gelmek için, YZ'nin Kur'an araştırmalarında bir destekleyici araç olarak kullanılması, insan müfessirlerin analizlerini zenginleştirmesi ancak onların yerini almaması gerektiği vurgulanmaktadır (Bashir vd., 2023).

4. Bulgular ve Tartışma

4.1. Bu Çalışmaya Ait Bulgular

Sınırlı kavram örnekleme üzerinden gerçekleştirilen dağıtımsal semantik analiz, Kur'an dilindeki kavramsal ilişkilerin belirgin örüntüler sergilediğini ortaya koymaktadır.

a) Kavramsal Yakınlık Örüntüleri

AraBERT modeli kullanılarak yapılan anlamsal benzerlik ölçümleri, **nûr** kavramının en yüksek bağlamsal yakınlığı "hidâyet", "îmân", "hak", "basiret" kavramlarıyla gösterdiğini ortaya koymuştur:

Buna karşılık **zulümât** kavramının "dalalet", "küfr", "ğay", "' amâ" kavramlarıyla yakınlık sergilediği gözlenmiştir:

Bu bulgular, nûr-zulümât karşıtlığının yalnızca leksik düzeyde değil, kavramsal ve tematik düzeyde örgütlendiğini göstermektedir.

b) Semantik Karşıtlık Yapısı

Model çıktıları, nûr ve zulümât kavramlarının vektör uzayında zıt yönelimli kümeler oluşturduğunu göstermektedir. Bu durum, Kur'an'daki tezat üslubunun semantik düzlemde ölçülebilir bir yapı sergilediğine işaret etmektedir.

c) Kök Temelli Semantik Aileler

'adl kavramı üzerine yapılan analiz, bu kavramın "kıst", "mîzân", "ihsân", "takvâ" terimleriyle yüksek anlamsal yakınlık gösterdiğini ortaya koymuştur:

Bu sonuç, adalet kavramının Kur'an'daki etik düzen ve ahlâkî denge kavramlarıyla birlikte işleyen bir semantik alan oluşturduğunu göstermektedir.

d) Bağlamsal Kullanım ve Anlam Değişimi

Bağlamsal modelleme, nûr kavramının bazı ayetlerde metafizik rehberlik, bazı bağlamlarda ise vahiy ve ilahî hakikat anlam alanında kullanıldığını göstermektedir. Benzer şekilde 'adl kavramı bireysel ahlâk, toplumsal düzen ve ilahî hüküm bağlamlarında farklı işlevler üstlenmektedir.

Bu bulgular, Kur'an dilinde anlamın bağlama bağlı dinamik bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır.

4.2. Bulguların Literatür ile Karşılaştırılması

Bu çalışmada elde edilen bulgular, klasik tefsir ve semantik literatürde ifade edilen kavramsal ilişkilerle büyük ölçüde örtüşmektedir. Klasik müfessirler, nûr kavramını hidâyet ve îmân ile; zulümât kavramını ise dalâlet ve küfür ile ilişkili olarak yorumlamışlardır (Taberî, 2010, 2/790). Hesaplamalı model çıktıları, bu kavramsal eşleşmelerin dilsel kullanım örüntülerinde istatistiksel olarak gözlemlenebildiğini göstermektedir.

Benzer şekilde klasik kaynaklarda adalet kavramının ölçü (mizan) ve doğruluk (kıst) ile birlikte ele alınması (Râzî, 1999, 28/106), model analizinde ortaya çıkan semantik yakınlık ilişkileriyle uyum göstermektedir. Bu paralellik, klasik anlam yorumlarının dilsel bağlam örüntülerine dayandığını ve modern dağıtımsal semantik yöntemleriyle nicel olarak desteklenebileceğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, model çıktıları kavramlar arası yakınlığı sayısal olarak gösterebilmekte; ancak bu ilişkilerin teolojik ve normatif boyutlarını açıklamak için yorumlayıcı yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır.

4.3. Yapay Zekâ Destekli Diğer Analizlerin Genel Bulguları

Yapay zekâ destekli analizlerin Kur'an metni üzerinde uygulanması, metnin dilsel yapısından duygusal tonuna kadar birçok alanda çığır açan ve sistematik genel bulgular ortaya çıkarmıştır. Bu

çalışmalar, Kur'an araştırmalarını hem geleneksel yöntemlerin sınırlarının ötesine taşımış hem de metnin çok katmanlı yapısının daha iyi anlaşılmasına olanak sağlamıştır.

İşte kaynaklara dayalı olarak bu alandaki çalışmaların temel bulgu ve başarıları:

4.3.1. Dilsel ve Gramer (Morfolojik) Analiz Başarıları

YZ ve Doğal Dil İşleme (NLP) teknikleri, Kur'an Arapçasının karmaşık morfolojik ve sentaktik yapısının haritalandırılmasında yüksek düzeyde başarı göstermiştir:

1. **Morfolojik Etiketleme ve Kapsam:** NLP, Kur'an metnindeki 77.430 kelimenin tamamının elle açıklanmasını içeren Kur'an Arapçası Bağımlılık Ağacı Bankası (QADT) gibi zengin veri setlerinin oluşturulmasına katkıda bulunmuştur (Al-Shidi vd., 2025; Bashir vd., 2023). Otomatik morfolojik etiketleme sistemleri, Kur'an kelimelerinin %87'sine ulaşarak %77 doğrulukla kapsamlı bir analiz sağlamıştır (Dukes ve Habash, 2010).
2. **Yüksek Doğrulukta Kısmi Konuşma Etiketleri (POS):** Yapay Sinir Ağları (YSA) tabanlı Galois Power-of-Two (GPOW2) tekniği kullanılarak Kelimelerin Türü (POS) etiketi tahmininde Arap morfolojisinin karmaşıklığına rağmen %98.8 gibi etkileyici bir doğruluk elde edilmiştir (Al-Shidi vd., 2025; Bashir vd., 2023).
3. **Gramer Çözümlemesi (İ'râb):** Geliştirilmiş bağlamdan bağımsız gramer (eCFG) tekniği, Arapça cümlelerin i'râb (gramer çekimi) işlemlerini %88.33 doğrulukla gerçekleştirebilmiştir (Bashir vd., 2023).
4. **Görselleştirme:** QADT'deki grafiksel bağımlılık grafikleri, Kur'an öğrencileri ve Arapça dilbilimciler için geleneksel Arapça gramerinin daha derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (Al-Shidi vd., 2025).
5. **Genel Etkinlik:** Dilbilgisel NLP ve arama sistemleri, sentaktik ve morfolojik analizdeki yüksek doğrulukları sayesinde en etkili Kur'an NLP görevleri arasında sayılmaktadır (Al-Shidi vd., 2025).

4.3.2. Anlamsal Analiz ve Konu Modelleme Bulguları

Yapay zekâ temelli dil modelleri, Kur'an'ın anlamsal örgüsünü yeni bir gözlem düzeyine taşımaktadır. Yapay Zekâ, sadece dilin yüzey yapısını değil, Kur'an'ın derin anlam katmanlarını ve tematik yapısını ortaya çıkarmıştır: Özellikle Arapça için geliştirilen derin öğrenme modelleri kelimelerin kullanım sıklığı, bağlam ilişkisi ve anlamsal yakınlık düzeylerini sayısal olarak ölçebilmektedir (Antoun vd., 2020).

Kur'an metni üzerinde yapılan analizlerde, kök temelli Arapça yapının semantik kümelenmeyi doğal olarak desteklediği görülmüştür. Aynı kökten türeyen kelimeler model uzayında birbirine yüksek oranda yakın vektör konumlarında yer almıştır. Bu durum, klasik dilcilerin lafızlar arasındaki anlam akrabalığına dair tespitlerini doğrular niteliktedir.

Bu bağlamda, kelimelerin dijital ortamda çok boyutlu vektör temsilleri oluşturularak anlam uzayları haritalandırılmış; böylece Kur'an'ın kavramsal yoğunluğu ilk defa sayısal biçimde görünür hâle gelmiştir.

1. **Semantik Benzerlik Tespiti:** Doc2Vec gibi derin öğrenme teknikleri kullanılarak ayetler arasında anlamsal temelli benzerlik %76 doğrulukla tespit edilmiştir (Alshammeri, Atwell ve Alsalka, 2021). Bu durum, geleneksel anahtar kelime aramalarını aşarak anlam tabanlı aramayı mümkün kılmaktadır (Al-Shidi vd., 2025).
2. **Anlamsal Sınıflandırmada Gelişim:** BERT gibi transformatör tabanlı modeller, ayet sınıflandırması ve anlam anlama yeteneğini %74'lük bir temel performanstan %87'ye kadar yükseltmiştir (Bashir vd., 2023; Bengueddach, 2025).

3. **Konu Modelleme:** Olasılıksal konu modelleme algoritmaları (LDA ve K-Means) ve belge düzeyinde vektörler (Doc2Vec) kullanılarak Kur'an metninde semantik açıdan zengin konular keşfedilmiştir (Al-Shidi vd., 2025; Shahid vd., 2025).
4. **Yüksek Yorumlanabilirlik:** Büyük Dil Modelleri (LLM'ler), geleneksel LDA gibi yöntemlerin aksine, Kur'an kümelerindeki konuları modelleyerek yorumlanabilirliği maksimize etme yeteneği sunmuştur (Shahid vd., 2025).

4.3.3. Klasik Anlam Teorileriyle Karşılaştırmalı Bulgular

Yapay zekâ destekli modellerle elde edilen bu sonuçlar, klasik dönemdeki Arap dilcilerinin anlam çözümleme yöntemleriyle dikkat çekici paralellikler göstermektedir. Özellikle Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât* adlı eserinde kelimelerin anlamını bağlama, köke ve nazmî ilişkilere göre tahlil etmiştir (Râgıb el-İsfahânî, 1991). Bu yaklaşım, günümüzdeki bağlamsal semantik anlayışının erken bir biçimi olarak değerlendirilebilir.

Benzer şekilde Abdülkâhir el-Cürçânî de anlamın kelime düzeyinde değil, cümle içi dizilişte ve bağlamsal ilişkilerde ortaya çıktığını savunmuştur ('Abdülkâhir el-Cürçânî, 1991: 38) Bu klasik görüş, günümüz yapay zekâ modellerinde attention mechanism (dikkat ağı) kavramıyla biçimsel olarak karşılık bulmuştur.

Karşılaştırmalı bulgular, YZ'nin Kur'an araştırmalarında analitik bir araç olarak klasik teorileri desteklediğini ve büyük veri setlerini işleyerek metin sınıflandırması ve anlam analizi gibi görevlerde yüksek doğruluk (örneğin, AraBERT'in anlam sınıflandırma başarısını %87'ye kadar artırması (Bengueddach, 2025)) elde ettiğini göstermektedir. Ancak YZ'nin, klasik müfessirlerin ulaştığı teolojik, manevi ve kültürel derinliği (*müfessirin sağlıklı inanç ve ahlaki yeterlilik zorunluluğu*) yakalamada henüz yetersiz olduğu, sonuçlarının yüzeysel kalabileceği ve bu nedenle nihai teyidin daima alan uzmanlarına bırakılması gerektiği vurgulanmaktadır (Bashir vd., 2023). Bu bilgilerden yola çıkarak; yapay zekanın, klasik anlam teorilerinin belirlediği hedeflere ulaşmak için destekleyici bir enstrüman olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Bu bulgular, YZ'nin Kur'an araştırmalarına zengin, veri odaklı analitik araçlar sağladığını ve geleneksel tefsir bilimini destekleyebilecek yeni perspektifler sunduğunu göstermektedir.

4.4. Bulguların Tefsir Bilimi Açısından Değeri

Yapay zekâ destekli analizlerin Kur'an metni üzerinde ortaya koyduğu bulgular, Tefsir İlmine hem metodolojik hem de analitik araçlar sunarak geleneksel çalışmalarını derinleştirme ve kolaylaştırma açısından büyük bir değere sahiptir. Bu teknolojiler, Kur'an'ın dilsel, anlamsal ve yapısal karmaşıklığını sistematik olarak çözümleme potansiyeli sunarak, müfessirlerin ana hedeflerine ulaşmalarını desteklemektedir.

Bu bulguların Tefsir bilimi açısından sunduğu temel değerleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Dilsel ve Gramer Analizlerinin Güçlendirilmesi

Tefsirin temel şartlarından biri Arap diline tam hakimiyettir (Nahiv, Sarf, İştikak gibi ilimlere vukufiyet). YZ analizlerinin, bu temeli güçlendirdiği görülmüştür.

YZ, Kur'an Arapçası Bağımlılık Ağacı Bankası (QADT) gibi kaynakları oluşturarak, metnin 77.430 kelimesini morfolojik segmentasyon ve parça-konuşma etiketi (POS tagging) ile manuel olarak detaylandırmıştır (Dukes ve Habash, 2010). Bu zengin dilsel etiketleme, Kur'an öğrencileri ve Arap dilbilimcileri için geleneksel Arapça dilbilgisinin daha derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

NLP, doğru bir i'râb'ın (gramer çekimi) cümlenin kesin anlamının yanlış anlaşılmasını önlemesi açısından kritik olduğu Arapça'da, i'râb işlemlerini yüksek doğrulukla (örneğin %88.33)

gerçekleştiren teknikler geliştirmiştir (Bashir vd., 2023). Bu, müfessirlerin ayetlerin sentaktik yapısını hassasiyetle çözümlemesine yardımcı olur.

QADT'deki grafiksel bağımlılık grafikleri gibi görsel temsiller, geleneksel yöntemlerle öğrenilmesi zor olan sözdizimsel ilişkileri basitleştirerek Kur'an çalışmalarını kolaylaştırmaktadır (Al-Shidi vd., 2025).

2. Anlamsal ve Kavramsal Derinliğin Keşfi

Tefsirin amacı, Kur'an'ın karmaşık kavramsal yapısını ve anlam katmanlarını ortaya çıkarmaktır. Yapay zekâ, Kur'an'ın kelime dağarcığının yüksek derecede organize edilmiş, birbiriyle ilişkili sistemlerden (anlamsal alanlar) oluştuğu klasik düşüncesini destekleyen Ontoloji (kavramsal sözlükler) ve Doc2Vec gibi teknikler geliştirmiştir. Bu ontolojiler, kavramlar arasındaki hiyerarşiyi (örneğin zaman isimleri, Allah, Melekler, Gayb gibi) sistematik olarak ortaya koyar, bu da tefsirde kavramsal analizi geliştirir (Bashir vd., 2023).

YZ modelleri (özellikle BERT tabanlı olanlar), ayetlerin *mantûk* (doğrudan anlam) ve *mefhûm* (çıkarımsal anlam) arasındaki ilişkiyi inceleme becerisi göstermiştir. YZ, aralarında çelişki olduğu düşünülen ayetler arasındaki tutarlılığı (Kur'an'ın iç bütünlüğünü) geleneksel müfessirlerin yöntemlerine benzer şekilde açıklamaya çalıştığı ortaya çıkmaktadır (Kara, 2024: 190).

3. Metinsel Bütünlüğün Korunması

Kur'an'ın kutsal bir metin olması nedeniyle, anlamına zarar gelmemesi için azami ihtiyat gösterilmesi ve metnin bozulmaması gerekir. Transformatör tabanlı modeller (MarBERT), ince anlamsal kaymalar veya değişiklikler içeren değiştirilmiş Kur'an ayetlerini, asıl ayetlerden %93.80 F1-skoru ile ayırt etmede üstün performans göstermiştir (Alam vd., 2025). Bu, dijital ortamda Kur'an alıntılarının güvenilirliğini ve bütünlüğünü korumak için hayati bir araçtır.

YZ, farklı Kırâât arasındaki dilsel, duygusal ve yapısal farklılıkları da analiz ederek, geleneksel çalışmalarda sıklıkla göz ardı edilen bu nüansların tefsir için sunduğu zenginliği ortaya çıkarmıştır (Bengueddach, 2025).

4. Tefsir Araştırmaları İçin Pratik Kolaylıklar

YZ, müfessirlerin zaman ve uzmanlık gerektiren birçok görevini kolaylaştıran önemli bir yere sahiptir. Zira YZ, hipotez belirleme, yöntem tasarlama ve kaynakların düzenlenmesi (atıf sistemlerine göre) gibi akademik araştırmaların başlangıç aşamalarında fikir verici düzeyde katkı sağlayabilir.

NLP analizleri, Kur'an'ın tematik yapısını, Mekkî ve Medenî sureler arasındaki yapısal ve duygusal profilleri (örneğin kısa Mekkî surelerde yüksek duygusal yoğunluk) ortaya koyarak, tefsir çalışmalarına yeni analitik katmanlar ekler. YZ sistemleri, tecvit kurallarına uygunluğu kontrol ederek ve okuyucuyu %99.89'a varan doğrulukla tespit ederek, Kur'an'ın sözlü aktarım geleneğinin korunmasına yardımcı olur. Yine bu uygulamalar, farklı mealler arasındaki nüansları tespit ederek, müfessirlere çevirilerdeki yorumsal farklılıkları sistematik olarak görme imkânı sunar.

Özetle; YZ bulguları, Tefsir bilimini dönüştürücü bir potansiyele sahiptir; zira YZ, derin öğrenme ve NLP teknikleriyle, tefsirin gerektirdiği dilsel titizliği, kavramsal derinliği ve metinsel bütünlüğü desteklemektedir.

4.5. Yapay Zekâ Analizlerinin Katkı Alanları

Yapay zekâ (YZ) ve Doğal Dil İşleme (NLP) teknolojilerinin Kur'an metnine uygulanması, kutsal metnin incelenmesi ve anlaşılması için bir dizi yeni metodolojik ve analitik katkı alanı sunmaktadır. Bu teknolojiler, geleneksel ilimlerin zorlandığı büyük hacimli veriyi hızlıca işleyerek

dilin yapısal özelliklerinden metnin anlamsal ve duygusal katmanlarına kadar zengin bilgiler ortaya çıkarmaktadır. Bu katkı alanlarını şu şekilde sıralanabilir:

1. Dilbilgisel ve Morfolojik Analizler (Grammatical NLP Analysis)

NLP; cümle yapısı, kelime biçimi, isim, fiil ve edat ilişkileri gibi Arapça gramerinin morfolojik ve sentaktik yönlerini incelemektedir. Bu amaçla, Kur'an'daki 77.430 kelimenin tamamını içeren Kur'an Arapçası Bağımlılık Ağacı Bankası (QADT) gibi zengin, etiketlenmiş veri setleri oluşturulmuştur (Dukes ve Habash, 2010). Böylece Kur'an Arapçasının karmaşık yapısını çözümlmek için YZ, insan çabasını destekleyen ve hızlandıran temel dilbilgisi araçlarını sunar.

Otomatik morfolojik etiketleme sistemleri %77 doğrulukla metinleri analiz edebilir ve bağımlılık grafikleri oluşturabilir (Al-Shidi vd., 2025). Bu da Arapça dilbilimcilerine geleneksel Arapça gramerini daha derinlemesine anlama imkânı sunar.

Yapay zeka sistemleri, Arapça cümlelerdeki i'râb (gramer çekimi) işlemlerini geliştirdiği tekniklerle gerçekleştirebilmektedir (Bashir vd., 2023). Yapay zeka, yanlış gramer çekiminin yanlış anlamaya yol açabileceği Arapça metinler için kritik öneme sahip olan bir görevde katkı sağlamış olur.

Sinir ağı tabanlı yaklaşımlar (örneğin GPOW2 tekniği), Kur'an kelimelerinin konuşma bölümü (POS) etiket tahmininde %98.8 gibi etkileyici doğruluk skorları elde etmiştir. Bu da derin öğrenme ile yüksek doğruluk anlamına gelmektedir. Bu durum, Arap morfolojisinin karmaşıklığı göz önüne alındığında önemli bir başarı ve katkıdır.

2. Anlamsal, Kavramsal ve Tematik Analizler

YZ, Kur'an metninin yüzeyinin ötesine geçerek, ayetler arasındaki ilişkileri ve derin semantik katmanları keşfetmeyi sağlar:

- **Semantik Arama ve Benzerlik Tespiti:** YZ, geleneksel anahtar kelime veya kök arama sistemlerinin yetersiz kaldığı durumlarda anlamsal bilgiyi kullanarak kesinliği artırmayı hedefler. Doc2Vec gibi teknikler, ayetleri semantik özellikleri kodlayan sayısal vektörlere dönüştürerek ayetler arası anlamsal benzerlik tespitinde yüksek doğruluk sağlar (Al-Shidi vd., 2025). Bu, kavram tabanlı aramaları mümkün kılar.
- **Ontoloji Tabanlı Çalışmalar:** Ontoloji, kavramların hiyerarşik bir sözlüğü olup, makinelerin Kur'an'daki soyut ve somut kavramları anlamasına ve yorumlamasına olanak tanır. Bu yöntem, konuya dayalı aramayı geliştirmek ve kavramsal sonuçları hiyerarşik düzeylerde döndürmek için kullanılır (Bashir vd., 2023).
- **Konu Modelleme ve Sınıflandırma:** Olasılıksal konu modelleme algoritmaları (LDA) ve kümeleme yöntemleri (K-Means), Kur'an metninde semantik açıdan zengin konuların keşfedilmesinde ve ayetlerin tematik olarak organize edilmiş gruplara ayrılmasında kullanılır (Bengueddach, 2025). Bu, tefsir çalışmalarında konuya dayalı bilgi çıkarımını kolaylaştırır.

3. Metin Doğrulaması ve Sınıflandırma

YZ, Kur'an metninin bütünlüğünü koruma ve içeriğini otomatik olarak kategorize etme konusunda önemli işlevler üstlenir:

- **Ayet Orijinalliği Tespiti (Authentication):** YZ ve Derin Öğrenme (DL) teknikleri, Kur'an metninin bütünlüğünü ve orijinalliğini doğrulamak için kullanılır (Touati-Hamad vd., 2022). BERT tabanlı mimariler (MarBERT), ince anlamsal farklılıklar içeren değiştirilmiş (non-authentic) ayetleri, orijinal metinlerden yüksek doğrulukla ayırt etme becerisi gösterir (Alam vd., 2025). Bu, dijital içerikteki yanlış aktarımların önüne geçmeye yardımcı olur.

• **Tematik Sınıflandırma:** YZ, ayetleri önceden tanımlanmış konulara (örneğin inanç, ibadet, ahlak) veya nüzul dönemlerine (Mekkî/Medenî) göre otomatik olarak sınıflandırır (Al-Shidi vd., 2025).

Bütün bu katkı alanları incelendiğinde, yapay zekâ destekli analizlerin Kur'an araştırmalarında yalnızca teknik bir araç değil, aynı zamanda anlam teorisinin yeni bir metodolojik ufku hâline geldiğini göstermektedir. Böylece, klasik dönemde sezgiyle belirlenen anlam ilişkileri, günümüzde ölçülebilir veri yapıları hâline gelmiştir.

4.6. Tartışma: Yöntemin İmkânları ve Sınırları

Yapay zekâ destekli dil analizleri, Kur'an'daki anlam ilişkilerini nicel biçimde görünür kılmakta; klasik tefsir geleneğinde sezgisel olarak tespit edilen pek çok semantik bağı sayısal olarak doğrulayabilmektedir. Bununla birlikte, bu tür modellerin yorum gücü sınırlıdır. Model, yalnızca kelime düzeyinde istatistiksel benzerlikleri ölçebilir; ancak Kur'an'ın teolojik, ahlâkî ve estetik katmanlarını kavrayamaz. Zira modelin temel işlevi, veri düzeyinde benzerlik ölçümü yapmaktır; anlamın mana ve maksat boyutlarına nüfuz edemez.

Bu noktada insan yorumunun rehberliği kaçınılmazdır. Klasik dönemde müfessirlerin "tefekür" ve "tezekkür" kavramlarıyla vurguladıkları zihinsel süreç, bugün yapay zekânın veriyi anlamlandırmasında yerini korumaktadır. Yapay zekâ bir gözlem aracıdır; fakat anlamın inşası, insanın bilinçli yorumuyla mümkündür.

Bununla birlikte, yapay zekâ destekli analizler klasik Arap dili ilimlerinin sezgisel tespitlerini nesnelleştirme potansiyeline sahiptir. Özellikle belâgat ve me'ânî alanlarında, anlamın oluşum süreçleri artık ölçülebilir biçimde izlenebilmekte; kelime dizilişlerinin (nazm) ve fonetik örüntülerin anlam üzerindeki etkisi matematiksel olarak analiz edilebilmektedir. Bu yönüyle modern modeller, klasik anlam teorisini teyit eden yeni bir "hesaplamalı belâgat" alanı doğurmaktadır.

Sonuç olarak, yapay zekâ temelli dil analizleri Kur'an diline yönelik yeni bir gözlem katmanı sunmakta; yorumun nesnellik zeminini güçlendirmektedir. Ancak bu gözlemin nihai anlam açıklamasına dönüşmemesi gerektiği açıktır. Kur'an'ın dili, yalnızca çözümleme değil, aynı zamanda tefekür ve tezekkür dilidir. Bu nedenle yapay zekâ, Kur'an araştırmalarında yardımcı bir metodolojik araç olmalı; ilahî kelâmın nihai anlam ufkunu insan idrakinin derinliği belirlemelidir.

5. Sonuç ve Öneriler

5.1. Genel Sonuç

Bu çalışma, Kur'an dilindeki kavramsal ilişkilerin yapay zekâ destekli dağıtımsal semantik yöntemleri aracılığıyla analiz edilebileceğini ve elde edilen bulguların klasik Arap dili ve tefsir geleneğinde geliştirilen anlam teorileriyle önemli ölçüde örtüştüğünü ortaya koymaktadır. Kök temelli morfolojik yapı, bağlamsal anlam değişkenliği ve kavramsal karşıtlık ilişkileri, hesaplamalı modeller aracılığıyla nicel olarak gözlemlenebilir bir semantik örgü sunmaktadır.

Araştırma, yapay zekâ destekli dil analizlerinin Kur'an semantiği çalışmalarına üç temel katkı sunduğunu göstermektedir: (i) kavramlar arası anlamsal ilişkilerin ölçülebilir hale getirilmesi, (ii) bağlam temelli anlam değişimlerinin sistematik biçimde izlenmesi ve (iii) kök temelli semantik ailelerin metin içindeki dağılımının ortaya konulması. Bu katkılar, klasik anlam yorumlarının dilsel kullanım örüntüleriyle desteklenebileceğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Bununla birlikte, hesaplamalı modellerin teolojik, estetik ve normatif boyutları kavrama kapasitesinin sınırlı olduğu açıktır. Bu nedenle yapay zekâ destekli analizler, yorumlayıcı hermenötik yaklaşımın yerine geçen bir yöntem olarak değil, anlam ilişkilerini nesnel biçimde görünür kılan tamamlayıcı bir araştırma aracı olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak bu çalışma, Kur'an semantiğinin klasik anlam teorileri ile çağdaş hesaplamalı dilbilim yöntemleri arasında disiplinlerarası bir köprü kurmakta; kutsal metinlerin dijital çağda yeniden okunmasına yönelik metodolojik bir perspektif sunmaktadır. Gelecek çalışmaların daha geniş kavram ağları ve karşılaştırmalı semantik modeller üzerinden ilerlemesi, Kur'an dilinin anlam evrenine ilişkin daha kapsamlı farkındalıklar sağlayacaktır.

5.2. Bilimsel ve Metodolojik Öneriler

1. **Dijital Tefsir Projeleri:** Kur'an tefsirinde yapay zekâ destekli metin analizleri kullanılabilir. Özellikle klasik tefsirlerdeki kavram kullanımları dijitalleştirilip semantik karşılaştırmalar yapılabilir.
2. **Kavram Ağı Geliştirme:** Kur'an'daki kavramların anlam ilişkilerini gösteren görsel haritalar oluşturularak hem eğitimde hem de araştırmalarda kullanılacak interaktif araçlar geliştirilebilir.
3. **Arapça Derlemlerin Zenginleştirilmesi:** Arap dili için açık erişimli, hareketli derlemlerin artırılması, yapay zekâ modellerinin Kur'an metnini daha doğru analiz etmesini sağlayacaktır.
4. **Belâgat ve Anlambilim Entegrasyonu:** AI temelli analizlerin belâgat unsurlarıyla (tekrir, teşbih, kinaye vb.) ilişkilendirilmesi, Kur'an'ın estetik yapısına dair yeni yorum imkânları doğurabilir.
5. **İnterdisipliner Araştırma Ekipleri:** Kur'an araştırmacıları, Arap dili uzmanları, bilgisayar mühendisleri ve veri bilimcileri arasında iş birliği artırılmalıdır. Bu sayede hem bilimsel derinlik hem de teknik doğruluk sağlanabilir.

Etik Bildirim: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Ethical Statement: It is hereby declared that all scientific and ethical principles were observed during the preparation of this study, and that all sources consulted have been properly cited in the reference list.

Etik onam: Bu çalışmada etik kurul onayı gerekli değildir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was not required for this study.

Yazar Katkıları: *Konsept:* A.M., *Literatür Tarama:* A.M., *Tasarım:* A.M., *Veri toplama:* A.M., *Analiz ve yorum:* A.M., *Makale yazımı:* A.M., *Eleştirel incelenmesi:* A.M.,

Author Contributions: *Concept:* A.M., *Literature Review:* A.M., *Design:* A.M., *Data Collection:* A.M., *Analysis and Interpretation:* A.M., *Manuscript Writing:* A.M., *Critical Review:* A.M.,

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Conflict of Interest: The author(s) declare no conflict of interest.

Finansal Destek: Finansal kaynaklar, katkı sağlayan kurum, kuruluş yoktur.

Financial Support: There are no financial resources, funding institutions, or organizations that supported this study.

Kaynaklar

‘Abdülkâhir el-Cürcânî, E. B. ‘Abdülkâhir b. ‘Abdirrahman b. M. (1991). *Esrâru'l-Belâğa*. Cidde: Dâru'l-Medenî.

‘Abdülkâhir el-Cürcânî, E. B. ‘Abdülkâhir b. ‘Abdirrahman b. M. (2001). *Delâilu'l-İ‘câz fi ‘İlmi'l-Me‘ânî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

- Alam, K. A., Khalid, M., Ali, S. A., Mahmood, H., Shafi, Q., Haroon, M., & Haider, Z. (2025). *Automated Authentication of Quranic Verses Using BERT (Bidirectional Encoder Representations from Transformers) based Language Models*. 59-66. Abu Dhabi: Association for Computational Linguistics.
- Alshammeri, M., Atwell, E., & Alsalka, M. ammar. (2021). Detecting Semantic-based Similarity Between Verses of The Quran with Doc2vec. *Procedia Computer Science*, 189, 351-358. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2021.05.104>
- Al-Shidi, A., Nordin, F. H. B., Mohamed, I. I., Younis, M. A., Elmutasim, I. E., & Abusham, E. E. (2025). A literature review on natural language processing techniques for Qur'anic studies: Challenges and insights. *Frontiers in Signal Processing*, 5. <https://doi.org/10.3389/frsip.2025.1535166>
- Antoun, W., Debach, F., & Maamoun, B. (2020). AraBERT: Transformer-based Model for Arabic NLP. *Proceedings of the 4th Workshop on Open-Source Arabic Corpora and Processing Tools*. Marseille: ACL Anthology.
- Aydın, B. (2020). *Ses Anlam İlişkisi Açısından Arap Dili ve Kur'an*. İstanbul: Gece Kitaplığı.
- Bashir, M. H., Azmi, A. M., Nawaz, H., Zaghouni, W., Diab, M., Al-Fuqaha, A., & Qadir, J. (2023). Arabic natural language processing for Qur'anic research: A systematic review. *Artificial Intelligence Review*, 56(7), 6801-6854. <https://doi.org/10.1007/s10462-022-10313-2>
- Bengueddach, A. (2025). Multi-Dimensional NLP Analysis of the Quran: Structure, Semantics, and Emotion across Qirā'āt. *QURANICA - International Journal of Quranic Research*, 17(1), 32-52.
- Çorbacı, O. K. (2024). İlahi Hitaptan Makine Diline: Kutsal Metinlerin Yz ile Yeniden Okunması. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 24(3), 541-572. <https://doi.org/10.33415/daad.1580063>
- Dukes, K., & Habash, N. (2010). Morphological Annotation of Quranic Arabic. *Proceedings of the Seventh International Conference on Language Resources and Evaluation*, 2530-2536. Valletta: European Language Resources Association (ELRA).
- Ferrâ', E. Z. Y. b. Z. ed-Deylemî. (1955). *Me'âni'l-Kur'an*. Mısır: Dâru'l-Kütübî'l-Mısıriyye.
- Hızıroğlu, İ. (2022). Me'âni'l-Kur'an Eserlerinin Tarihsel Süreci. *Genç Mütefekkirler Dergisi*, 3(2), 607-636.
- Hussein Abdul-Raof. (2020). *The Linguistic Architecture of the Qur'an*. London: Routledge.
- Izutsu, T. (2019). *Kur'an'da Tanrı ve İnsan* (M. K. Atalar, Çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Kara, İ. (2024). *Kur'an Araştırmalarında Yapay Zekâ*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları.
- Kıranşal, A. (2025). Siyer Araştırmalarında Yapay Zekâ Kullanım İmkânı. *Marifetname*, 12(1), 299-325.
- Lenci, A. (2018). Distributional Models of Word Meaning. *Annual Review of Linguistics*, 4(1), 151-171. <https://doi.org/10.1146/annurev-linguistics-030514-125254>
- OpenITI. (t.y.). Open Islamicate Texts Initiative. 19 Eylül 2025, <https://openiti.org/>
- Râgıb el-İsfahânî, E. K. H. b. M. (1991). *El-Müfredât fi Garibi'l Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Kalem.
- Râzî, E. 'Abdillâh F. M. b. Ö. b. H. (1999). *Mefâtihu'l-Ğayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî.
- Shahid, U., Hussain, M. Z., & Sayers, W. (2025). Computational Analysis of Quran Text Using Machine Learning and Large Language Models. *2025 8th International Conference on Data Science and Machine Learning Applications (CDMA)*, 18-24. <https://doi.org/10.1109/CDMA61895.2025.00009>
- Taberî, E. C. M. b. C. b. Y. el-Âmilî. (2010). *Câmi'u'l-Beyân fi Te'vîli 'Âyi'l-Kur'an*. Kahire: Dâru'l-Hadîs.

Touati-Hamad, Z., Ridda Laouar, M., Bendib, I., & Hakak, S. (2022). Arabic Quran Verses Authentication Using Deep Learning and Word Embeddings. *The International Arab Journal of Information Technology*, 19(4). <https://doi.org/10.34028/iajit/19/4/13>

YÖK. (2024). *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehber*.

Zeccâc, E. İ. İ. b. es-Serî. (1988). *Me'âni'l-Ķur'ân ve İ'râbuhu* (C. 1-5). Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb.

Zerrouki, T., & Balla, A. (2017). Tashkeela: Novel corpus of Arabic vocalized texts, data for auto-diacritization systems. *Data in Brief*, 11, 147-151. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2017.01.011>

Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi ile İlgili Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Düşüncelerini İncelemek

An Examination of Physical Education Teachers' Perspectives on the Ministry of National Education's 10000 Schools in Basic Education Project

Ahmet DÜZGÜNCE^{1*}

¹Atatürk Üniversitesi, Kış Sporları ve Spor Bilimleri Enstitüsü, Erzurum-Türkiye

ÖZ

Bir eğitim kurumunda amaçları gerçekleştirmek için okulun fiziki şartları ve öğretim materyallerinin yeterliliği öğrenci başarısını etkilemektedir. Bunun için Millî Eğitim Bakanlığı 2021-2022 yılında Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi'ni uygulamaya koymuştur. Bu çalışmada amaç, Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi ile ilgili beden eğitimi öğretmenlerinin görüşlerini incelemektir. Çalışma nitel araştırma yaklaşımı içerisinde yer alan olgubilime göre desenlenmiştir. Çalışmanın örneklemini ölçüt örnekleme seçme yöntemi kullanılarak 8 beden eğitimi öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışmada veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler NVivo 12 bilgisayar paket programı kullanılarak içerik analizi ile çözümlenmiş ve sonrasında yorumlanmıştır. Araştırma bulguları, projenin özellikle köy okulları ve imkânları kısıtlı bölgelerde eğitimde fırsat eşitliğini güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Katılımcılar spor malzemesi desteği, donatım iyileştirmeleri ve fiziksel standartların yükseltilmesinin öğrenci motivasyonunu artırdığını ve derslerin daha verimli işlenmesine olanak sağladığını belirtmişlerdir. Ancak bulgular, spor salonu gibi büyük ölçekli tesisleşme adımlarının henüz beklenen düzeye ulaşmadığını ve öğretmenlere yönelik düzenlenen hizmet içi eğitimlerin uygulama odaklı olmaması nedeniyle verimliliğinin düşük kaldığını göstermektedir. Sonuç olarak projenin fiziksel altyapıyı güçlendirmede başarılı olduğu, ancak pedagojik süreçlerin niteliğini artırmak için daha kapsamlı ve yüz yüze eğitim stratejilerine ihtiyaç duyulduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgulara dayalı çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi, Temel Eğitim Okullarına Destek, Beden Eğitimi Öğretmenleri

ABSTRACT

In an educational institution, the physical conditions and the adequacy of instructional materials significantly influence student success in achieving established goals. To this end, the Ministry of National Education implemented the "10,000 Schools in Basic Education Project" in 2021-2022. The aim of this study is to examine the views of physical education teachers regarding this project. The study was designed according to phenomenology, which is situated within the qualitative research approach. The sample consists of 8 physical education teachers selected through the criterion sampling method. Data were obtained using a semi-structured interview form developed by the researchers. The collected data were analyzed via content analysis using the NVivo 12 software package and subsequently interpreted. Research findings reveal that the project has strengthened equality of opportunity in education, particularly in village schools and regions with limited resources. Participants stated that support for sports equipment, equipment improvements, and the elevation of physical standards increased student motivation and enabled lessons to be conducted more efficiently. However, the findings indicate that large-scale facilities, such as gymnasiums, have not yet reached the expected level and that the effectiveness of in-service training for teachers remained low due to a lack of practical orientation. Consequently, while the project has been successful in strengthening the physical infrastructure, it has been determined that more comprehensive and face-to-face training strategies are needed to enhance the quality of pedagogical processes. Various suggestions were made based on the findings obtained.

Keywords: 10,000 Schools Project in Basic Education, Support for Basic Education Schools, Physical Education Teachers

ÖNE ÇIKANLAR/HIGHLIGHTS

- Proje kapsamında spor malzemeleri, donatım iyileştirmeleri ve fiziksel standartların yükseltilmesi öğrencilerin motivasyonunu artırmış ve derslerin daha verimli işlenmesine katkı sağlamıştır.
- Araştırma bulguları, projenin özellikle imkânları kısıtlı bölgelerde eğitimde fırsat eşitliğini desteklediğini göstermektedir.
- Spor salonu gibi büyük ölçekli tesisleşme adımlarının yetersiz kalması ve hizmet içi eğitimlerin uygulama odaklı olmaması nedeniyle öğretmenlerin verimliliği sınırlı kalmıştır; daha kapsamlı ve yüz yüze eğitim stratejilerine ihtiyaç duyulmaktadır.

1. Giriş

Eğitim sistemlerinin temel amacı bireylerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimlerini bütüncül bir yaklaşımla destekleyerek onları sosyal yaşamın aktif bir parçası haline getirmektir. Ancak bu hedefin gerçekleştirilmesi yalnızca öğretim programlarının niteliği ile değil, aynı zamanda eğitim ortamlarının fiziksel koşulları, öğrenme materyallerinin yeterliliği ve okullar arasındaki fırsat eşitliğinin sağlanması ile yakından ilişkilidir. Nitekim eğitim araştırmaları, okulun fiziksel altyapısının, öğrenme ortamının kalitesinin ve öğretim araçlarının öğrencilerin akademik başarıları ve öğrenmeye yönelik motivasyonu üzerinde doğrudan etkili olduğunu göstermektedir (Earthman, 2004; Schneider, 2002). Özellikle sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı bölgelerde bulunan okulların yetersiz fiziki koşullara ve sınırlı eğitim materyallerine sahip olması, öğrenciler arasında öğrenme fırsatları bakımından ciddi eşitsizlikler doğurabilmektedir (OECD, 2019).

Eğitimde fırsat eşitliği konusu, son yıllarda dünya genelinde eğitim politikalarının merkezinde yer almaktadır. Birçok ülke, sosyo-ekonomik farklılıkların öğrencilerin öğrenme süreçleri üzerindeki etkisini azaltmak amacıyla dezavantajlı okullara yönelik destek programları ve altyapı yatırımları geliştirmektedir (UNESCO, 2020). Bu bağlamda, okul ortamının fiziksel kalitesinin artırılması yalnızca akademik başarıyı desteklemekle kalmamakta, aynı zamanda öğrencilerin okula aidiyet duygusunu, psikososyal gelişimini ve öğrenmeye yönelik tutumlarını da olumlu yönde etkilemektedir (Maxwell, 2016). Modern eğitim yaklaşımları, eğitimin niteliğini artırmak için okullar arasındaki imkân farklarının azaltılmasını ve her öğrencinin kaliteli eğitime erişiminin sağlanmasını zorunlu kılmaktadır (Creswell, 2014; Patton, 2015). Dezavantajlı bölgelerdeki okulların desteklenmesi, sadece akademik bir zorunluluk değil, aynı zamanda sosyal adaletin tesisi açısından da kritik bir öneme sahiptir (Reardon, 2011). Dolayısıyla eğitimde kaliteyi artırmaya yönelik reform girişimlerinin önemli bir bölümünün okul altyapısının geliştirilmesi ve öğrenme ortamlarının zenginleştirilmesi üzerine odaklandığı görülmektedir.

Türkiye’de de eğitimde fırsat eşitliğini güçlendirmeye yönelik çeşitli politika ve projeler hayata geçirilmektedir. Bu girişimlerden biri de Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 2021 yılında başlatılan “Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi”dir. Proje özellikle sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı bölgelerde bulunan okulların fiziki altyapısını güçlendirmeyi, eğitim materyallerini artırmayı ve öğrencilerin öğrenme ortamlarını iyileştirmeyi amaçlamaktadır (Özer, 2022). Proje kapsamında okul kütüphanelerinin zenginleştirilmesi, spor alanlarının geliştirilmesi, eğitim materyallerinin yenilenmesi ve öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin desteklenmesi gibi çok boyutlu uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bu yönüyle proje, yalnızca fiziksel bir iyileştirme programı değil aynı zamanda eğitim kalitesini artırmayı hedefleyen kapsamlı bir eğitim politikası girişimi olarak değerlendirilmektedir.

Okulların fiziki koşullarının iyileştirilmesi özellikle beden eğitimi ve spor dersleri açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü beden eğitimi dersleri doğası gereği geniş hareket alanlarına, uygun spor ekipmanlarına ve güvenli fiziksel ortamlara ihtiyaç duymaktadır. Fiziksel aktiviteye dayalı bu derslerde ortamın ve materyallerin yetersiz olması öğretim sürecinin etkili şekilde yürütülmesini zorlaştırabilmektedir (Kirk, 2010). Bunun aksine, yeterli spor alanlarına ve ekipmanlara sahip okullarda öğrencilerin fiziksel aktiviteye katılımının arttığı, motor becerilerinin geliştiği ve spor alışkanlıklarının güçlendiği görülmektedir (Bailey vd., 2009). Ayrıca beden eğitimi derslerinin öğrencilerin fiziksel sağlıklarının korunması, obezite ile mücadele edilmesi ve sosyal becerilerinin gelişmesi açısından da önemli katkılar sunduğu bilinmektedir (Sallis vd., 2012).

Eğitim reformlarının başarısında belirleyici olan önemli unsurlardan biri de öğretmenlerin bu reformlara yönelik algıları ve deneyimleridir. Eğitim politikalarının sahadaki etkilerini anlamamanın en etkili yollarından biri, uygulayıcı konumunda bulunan öğretmenlerin görüşlerini incelemektir (Fullan, 2007). Öğretmenlerin projeleri nasıl değerlendirdiği, uygulama sürecinde hangi güçlü ve zayıf yönleri gözlemlediği ve bu projelerin öğretim süreçlerine nasıl yansıdığı, eğitim politikalarının etkililiğinin değerlendirilmesi açısından önemli veriler sunmaktadır (Hargreaves,

2005). Bu nedenle özellikle geniş ölçekli eğitim projelerinin değerlendirilmesinde öğretmen görüşlerinin incelenmesi önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır.

Literatür incelendiğinde eğitim reformları ve okul iyileştirme projelerine ilişkin çok sayıda çalışma bulunduğu görülmektedir. Ancak Türkiye’de yürütülen Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesinin özellikle beden eğitimi dersleri bağlamında nasıl değerlendirildiğine ilişkin çalışmaların oldukça sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Oysa bu proje kapsamında gerçekleştirilen spor alanı iyileştirmeleri ve spor malzemesi desteklerinin, beden eğitimi derslerinin işleniş üzerinde doğrudan etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle beden eğitimi öğretmenlerinin projeye ilişkin deneyim ve değerlendirmelerinin incelenmesi, projenin eğitim uygulamalarına nasıl yansıtıldığını anlamak açısından önemli bir araştırma boşluğunu doldurabilir.

Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, MEB tarafından yürütülen Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesine ilişkin beden eğitimi öğretmenlerinin görüşlerini incelemektir. Çalışmanın, projenin uygulama sürecine ilişkin sahadan elde edilen veriler aracılığıyla eğitim politikalarına katkı sağlayacağı ve özellikle dezavantajlı bölgelerde yürütülen eğitim projelerinin etkililiğine ilişkin önemli bulgular sunacağı düşünülmektedir.

1.1. Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesinin Kapsamı ve Önemi

2021-2022 eğitim-öğretim yılında başlatılan bu proje, özellikle imkânları kısıtlı olan okulların altyapısını güçlendirmek, eğitim ortamlarını modernize etmek ve okullar arasındaki başarı farklarını minimize etmek amacıyla kurgulanmıştır (MEB,2022). Literatürde, okulun fiziksel şartlarının ve sahip olduğu donanımın, öğrencinin okula yönelik tutumu ve akademik başarısı üzerinde doğrudan etkili olduğu vurgulanmaktadır (Uline & Tschannen-Moran, 2008). Proje kapsamında sadece fiziki iyileştirmelerle yetinilmemiş; aynı zamanda öğretmenlerin mesleki gelişimleri, öğrencilerin kişisel becerileri ve okul-aile iş birliği gibi çok boyutlu bir gelişim stratejisi izlenmiştir (Özer, 2022). Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, kütüphanelerin zenginleştirilmesi ve spor alanlarının revize edilmesi projenin ana sütunlarını oluşturmaktadır.

Projenin en dikkat çekici yönlerinden biri, öğrencinin sadece akademik başarısına değil, bütünsel gelişimine odaklanmasıdır. Eğitimde kaliteyi artırmanın yolu, öğrencilere spor, sanat ve kültür alanlarında kendilerini ifade edebilecekleri alanlar sunmaktan geçmektedir (UNESCO, 2015). Bu noktada okul bahçelerinin ve spor salonlarının iyileştirilmesi, öğrencilerin fiziksel aktivite düzeylerini artırarak okul aidiyet duygularını güçlendirmeyi ve okul iklimini pozitif yönde dönüştürmeyi hedeflemektedir (Cohen vd., 2009).

1.2. Projenin Spor ve Beden Eğitimi Boyutu

Beden eğitimi ve spor dersleri, temel eğitim kademesindeki çocukların motor becerilerinin gelişimi, obezite ile mücadele, özgüven kazanımı ve sosyal uyum becerilerinin geliştirilmesi açısından vazgeçilmez bir öneme sahiptir (Bailey, 2006; Sallis vd., 2012). "Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi" ile okulların spor malzemesi eksikliklerinin giderilmesi ve spor alanlarının standartlara uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır. Fiziksel çevrenin iyileştirilmesi, öğretmenlerin öğretim yöntemlerini çeşitlendirmesine ve dersin verimliliğini artırmaya olanak tanıyan önemli bir etkidir (Dyson, 2014).

Beden eğitimi öğretmenleri, bu projenin fiziksel aktivite ve spor ayağının ana yürütücüleridir. Okul ortamındaki değişimin, araç-gereç yeterliliğinin ve fiziksel şartlardaki iyileşmenin dersin işlenişine nasıl yansıtıldığını en net gözlemleyen grup bu öğretmenlerdir. Alanyazın incelendiğinde, eğitimde reform girişimlerinin başarısının büyük oranda öğretmenlerin bu reformları nasıl anlamlandırdığına ve süreci nasıl sahiplendiğine bağlı olduğu görülmektedir (Fullan, 2007; Hargreaves, 2005). Öğretmenlerin bakış açısı, projenin sadece fiziksel bir iyileştirme olarak mı kaldığını yoksa pedagojik bir dönüşüme mi hizmet ettiğini anlamak açısından belirleyicidir.

1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Eğitimde reform ve iyileştirme çalışmaları, ancak uygulayıcıların bu süreci nasıl deneyimlediği ve anlamlandırıldığı analiz edildiğinde gerçek başarıya ulaşabilmektedir (Fullan, 2007). "Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi", eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak ve dezavantajlı okulların fiziksel standartlarını yükseltmek amacıyla kurgulanmış makro ölçekli bir girişimdir (Özer, 2022). Bu araştırmanın önemi, projenin en temel bileşenlerinden biri olan beden eğitimi ve spor disiplini üzerindeki yansımalarını ilk elden kullanıcı verileriyle ortaya koymasında yatmaktadır.

Literatürde okulun fiziksel çevresinin, öğrencinin akademik motivasyonu ve okula aidiyet duygusu üzerindeki etkisi geniş ölçüde kabul görmektedir (Uline & Tschannen-Moran, 2008). Ancak beden eğitimi özelinde, fiziksel imkânların yetersizliği sadece motivasyonu düşürmemekte, aynı zamanda öğretim programının (müfredatın) amaçlanan düzeyde uygulanmasını da doğrudan engellemektedir (Dyson, 2014; Kirk, 2010). Bu çalışma, projenin sunduğu materyal ve saha desteğinin, beden eğitimi öğretmenlerinin öğretimsel pratiklerini nasıl dönüştürdüğünü belgelemesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Araştırmanın önemini vurgulayan temel noktalar aşağıda maddeler halinde sunulmuştur:

- **Literatürdeki Boşluğu Doldurması:** Mevcut literatürde eğitim reformları genellikle genel akademik başarı veya teknoloji entegrasyonu (FATİH projesi vb.) üzerinden incelenmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2018). "10 Bin Okul Projesi"nin doğrudan beden eğitimi dersi üzerindeki etkilerini nitel bir perspektifle inceleyen çalışmaların yok denecek kadar az olması, bu araştırmayı özgün kılmaktadır (Karbeyaz vd., 2025).
- **Politika ve Uygulama Arasındaki Köprü:** Eğitim politikalarının merkezi yönetim tarafından planlanması ile sahada uygulanması arasında sıklıkla bir kopukluk yaşanmaktadır (Hargreaves, 2005). Beden eğitimi öğretmenlerinin görüşleri, projenin hedefleri ile sahadaki gerçeklik arasındaki uyumu denetleme işlevi görerek politika yapıcılara geri bildirim sağlama potansiyeline sahiptir (Patton, 2015).
- **Pedagojik Etkililik:** Nitelikli bir beden eğitimi dersi için sadece spor alanlarının varlığı yeterli değildir, bu alanların pedagojik amaçlara uygunluğu ve öğretmen tarafından işlevsel kullanımı esastır (UNESCO, 2015). Bu çalışma, sağlanan imkanların öğretmenlerin "öğretim yöntem ve tekniklerini" çeşitlendirip çeşitlendirmede sorgulayarak, fiziksel yatırımın eğitimsel çıktıya dönüşme sürecini analiz etmektedir.
- **Dezavantajlı Gruplar ve Fırsat Eşitliği:** Proje kapsamına alınan okulların düşük sosyo-ekonomik düzeydeki bölgelerde yer alması, çalışmanın sosyal adalet ve eğitimde eşitlik boyutunu güçlendirmektedir (Reardon, 2011). Beden eğitimi dersi, bu bölgelerdeki öğrenciler için sosyal hayata katılımın ve fiziksel sağlığın korunmasının en önemli kanalıdır (Sallis vd., 2012).

Sonuç olarak bu araştırma Türkiye'nin son yıllardaki en kapsamlı eğitim yatırımlarından birinin, "hareket eğitimi" ve "spor kültürü" oluşturma noktasında ne derece etkili olduğuna dair derinlemesine bir perspektif sunması bakımından hem ulusal hem de uluslararası spor eğitimi literatürüne katkı sağlayacak niteliktedir. Araştırmanın amacı, MEB Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi ile ilgili beden eğitimi öğretmenlerinin düşüncelerini incelemektir. Araştırmanın problem cümlesi, MEB Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi ile ilgili beden eğitimi öğretmenlerinin düşünceleri nasıldır?

Çalışmanın Amacı: MEB Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi ile ilgili beden eğitimi öğretmenlerinin görüşlerini öğrenmektir. Alt amaçlar ise aşağıda verilmiştir.

- MEB Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi ile ilgili beden eğitimi öğretmenlerin bildiklerini öğrenmek.

- Projenin okulların fiziki yapısını güçlendirmesi ile ilgili beden eğitimi öğretmenlerinin görüşlerini öğrenmek.
- Projenin okullarda yararlanılan spor malzemeleri desteği ile ilgili beden eğitimi öğretmenlerinin görüşlerini öğrenmek.
- Projenin öğretmen ve öğrencilere yönelik faydalarını öğrenmek.

2. Yöntem

Bu başlık altında araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ile analizi, geçerlilik ve güvenilirlik alt başlıklarına yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı içerisinde bulunan olgubilime göre gerçekleştirilmiştir. Olgubilim, bir olgu ile ilgili bilgi elde etmek için bu olguyu yaşayan kişilerden derinlemesine bilgi elde edilmesidir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Olgubilim, araştırılmak istenen bir konu ile ilgili insanların deneyimlerinin derinlemesine öğrenilmesidir (Creswell, 2014).

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, ölçüt örnekleme ve maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemine göre belirlenmiş 8 beden eğitimi öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışmada ölçüt MEB Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesini uygulayan ve farklı bölgelerde eğitim veren okullarda görev yapan beden eğitimi öğretmenleri olarak belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme seçme yöntemi, araştırmacının daha önceden tespit ettiği birtakım ölçütleri sağlayan durumların kabul edilmesidir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Çalışma grubuna ait demografik bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo1. Katılımcıların Demografik Bilgisi

Katılımcılar	Cinsiyeti	Okulun Bulunduğu Yer	Yaş	Kıdem
K 1	Erkek	İlçe Merkezi	35	11
K 2	Erkek	İlçe Merkezi	27	4
K 3	Erkek	İlçe Merkezi	35	12
K 4	Erkek	Köy	31	7
K 5	Erkek	Köy	26	3
K 6	Kadın	Köy	39	13
K 7	Kadın	Köy	30	7
K 8	Kadın	İl Merkezi	33	12

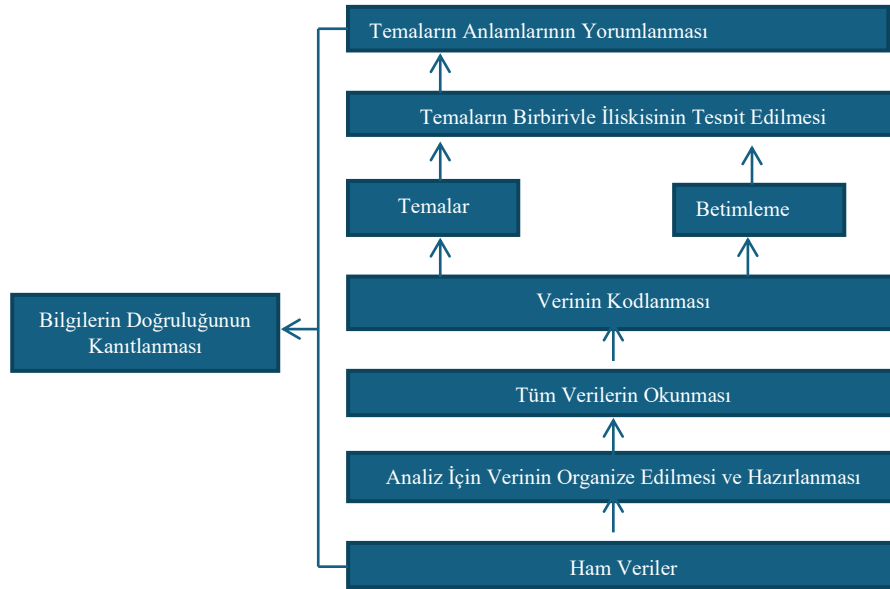
Tablo 1 incelendiğinde, 5 katılımcının erkek, 3 katılımcının kadın olduğu, katılımcıların üç ilçe merkezi, dört köy ve bir il merkezinde görev yaptığı, yaş aralıklarının 26-39, kıdem aralıklarının ise 4-13 yıl arasında değiştiği görülmüştür.

2.3. Veri Toplama Aracı

Veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Görüşme formu önceden hazırlanan soruların kullanıldığı, ihtiyaç duyulduğunda ek soruların sorulduğu, yeri geldiğinde sonda soruların da sorulabildiği bir formdur (Yıldırım & Şimşek, 2018). Görüşme soruları hazırlandıktan sonra iki beden eğitimi alanında uzmana incelemeleri için gönderilmiştir. Gelen dönütler çerçevesinde görüşme soruları düzeltilmiştir. Sonrasında görüşme formu bir Türkçe öğretmenine Türkçe yazım kuralları, formun süresi ve soruların anlamları açısından gözden geçirilmiş ve görüşme formuna son hali verilmiştir. Formu tamamlanma süresi yaklaşık 35 dakikadır.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Elde edilen izinler çerçevesinde projenin uygulandığı okul müdürleri ile görüşülmüş ve okul müdürlerine beden eğitimi öğretmenleri ile görüşme talebi iletilmiştir. Sonra araştırmacı beden eğitimi öğretmenlerinin uygun gördükleri zamanlarda görüşmeleri gerçekleştirmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar görüşme sırasında araştırmacı tarafından olduğu şekli ile Word yazım programına yazılmıştır. Word programına kaydedilen görüşme kayıtları NVivo 12 bilgisayar paket programına aktarılmıştır. Ardından veriler içerik analizi yöntemi ile NVivo 12 bilgisayar paket programı ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde veriler çözümlenerek birtakım olgu ve bu olguyla ilgili kapsamlı temalara ulaşılmaktadır (Creswell, 2014). Şekil 1'de içerik analizi basamakları verilmiştir.

Şekil 1. Nitel Araştırmada Verilerin Analizi (Creswell, 2014: 249)

2.5. Geçerlilik ve Güvenilirlik

Nitel araştırmaların doğası gereği, nicel çalışmalardaki "geçerlilik ve güvenilirlik" kavramları yerine öznelik ve inandırıcılık temelli stratejiler kullanılmıştır. Bu doğrultuda, çalışmanın niteliğini artırmak amacıyla Lincoln ve Guba (1985) tarafından önerilen inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik ölçütlerinden yararlanılmıştır:

- **İnandırıcılık:** Araştırmanın iç geçerliliğini sağlamak adına uzman incelemesi ve katılımcı teyidi yöntemlerine başvurulmuştur. Araştırmacı tarafından gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen veriler analiz edilerek kategori ve temalara dönüştürülmüştür. Elde edilen bulgular, Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi alanında uzman iki akademisyenin incelemesine sunulmuş ve analizlerin kapsam geçerliliği doğrulanmıştır. Ayrıca, ulaşılan temalar katılımcılarla paylaşılarak araştırmacının yorumları ile katılımcıların gerçek deneyimleri arasındaki uyum (katılımcı teyidi) sağlanmıştır.

- **Aktarılabilirlik:** Araştırma bulgularının benzer bağlamlara taşınabilirliğini artırmak amacıyla ayrıntılı betimleme yoluna gidilmiştir. Katılımcıların belirlenmesinde, "Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi" kapsamında görev yapan Beden Eğitimi öğretmenleri ölçüt örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Bulgular sunulurken, öğretmenlerin görüşleri herhangi bir yorum katılmadan doğrudan alıntılarla desteklenmiş, böylece okuyucunun bağlamı daha iyi kavraması hedeflenmiştir.

- **Tutarlılık:** Araştırma sürecinin kararlılığını sağlamak için veri toplama ve analiz aşamaları şeffaf bir biçimde yapılandırılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda kapsam ve dil uygunluğu açısından revize edilerek nihai halini almıştır. Görüşme sırasında veriler eş zamanlı olarak dijital ortama aktarılmış, ardından NVivo 12 nitel veri analizi programı kullanılarak içerik analizine tabi tutulmuştur.
- **Teyit Edilebilirlik:** Araştırma sonuçlarının araştırmacının önyargılarından bağımsız olduğunu ve doğrudan verilere dayandığını kanıtlamak amacıyla tüm süreç titizlikle takip edilmiştir. Analiz sürecindeki kodlama notları arşivlenerek "denetim izi" oluşturulmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2018). İki farklı alan uzmanının yaptığı kodlamalar ile araştırmacının kodlamaları karşılaştırılmış, ulaşılan kategori ve temaların benzerliği teyit edilmiştir.
- **Güvenirlik:** Nitel araştırmalarda güvenilirlik, farklı araştırmacıların veri setinden benzer kod ve temalara ulaşmasıyla ilişkilidir (Creswell, 2014). Bu çalışmada güvenilirliği sağlamada Miles ve Huberman (1994) formülünden yararlanılmıştır (Miles & Huberman, 1994; Akt. Baltacı, 2017). Buna göre iki kodlayıcı arasındaki uyum oranı %86 olarak hesaplanmıştır. İçerik analizi ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az %80 olması beklenmektedir (Miles & Huberman, 1994; Akt. Baltacı, 2017).

2.6. Etik Kurul Onayı

Bu çalışma Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma Önerisi Etik Değerlendirme Kurulu 10.07.2023 tarihli ve 2023/6 numaralı kararı ile uygun bulunmuştur.

3. Bulgular

Bu başlık altında görüşme soruları tek tek analiz edilmiştir (Görüş Sayısı=N) ve analiz için kullanılan her tema ayrı bir başlık altında düzenlenmiştir.

3.1. Proje ile İlgili Düşünceler Teması

Görüşme sorusu 1: MEB Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi ile ilgili neler düşünüyorsunuz? Açıklayınız şeklindedir. Bu soru analiz edildiğinde, "Proje ile İlgili Düşünceler Teması" oluşturulmuş ve bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo2. Proje ile İlgili Düşünceler Teması, Kategorileri ve Frekansı

Tema	Kategoriler	f	Örnek Görüşler
Proje ile İlgili Düşünceler	Dezavantajlı Okulların Desteklenmesi	4	"Proje ile ilgili Öğretmen, öğrenci ve Veli Eğitimlerinin Verilmesi..." K4 "Dezavantajlı okullarımızın iyileşmesine yönelik olarak başlatılmış iyi bir proje olduğunu düşünüyorum..." K6
	Maddi ve Lojistik Açından Okulların Desteklenmesi	4	"Proje maddi imkân olmaya okulların ya da projeye dahil edilen okulların faaliyetlerini genişletmesine çok büyük olanaklar sağladı." K1 "Bu proje kapsamı köy çocuklarının eğitimde daha çok imkân sağlayabileceği düşüncesindeyim. Tabi bu okullara uygun malzeme desteği tedariki yapıldığı sürece eğitimdeki eşitlik ve çeşitlilik adına faydalı olacağı kanaatindeyim." K2

Okullar Arası Farkın Azalması	3	Görev yaptığım okul köy okulu. Hal böyle olunca imkân bakımından ister istemez dezavantajlı olduğumuz konular oluyor. Bu noktada Temel Eğitimde 10000 Okul Projesi kapsamında okullara yapılan yardımları eğitimde fırsat eşitliğini sağlaması noktasında olumlu bir adım olarak görüyorum. Lakin yeterli değil. K7 "Okullar arası başarı ve imkân farklılıklarını azaltacağını ve eğitimde fırsat eşitliğini güçlendireceğini düşünüyorum." K8
Proje ile İlgili Aksaklıkların Çıkması	1	"Dezavantajlı bölgelerdeki okul ve eğitim durumunu arttırmak amacıyla yapıldığı için oldukça faydalı ama geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Plan veya teorik olarak amaçlanan hedeflerde uygulamalarda aksaklıklar çıkabilmekte... K4
Proje ile ilgili Öğretmen, öğrenci ve Veli Eğitimlerinin Verilmesi	1	"...Bunun için uygulamalı olarak planlamanın yapılması gerekirse öğretmenlerin bu konu ile alakalı eğitim almaları sağlanmalıdır." K4

Tablo 2 incelendiğinde, görüşlerin çoğu (f=4) proje ile dezavantajlı okulların desteklendiğini ve projenin okulları maddi ve lojistik açıdan eksikliklerini giderdiğini ifade etmiştir. Üç görüş proje ile okullar arası donanımsal farkın azaldığını, birer görüş ise proje ile ilgili aksaklıkların çıktığını ve proje ile ilgili öğretmen, öğrenci, veliye çeşitli eğitimlerin verilmesi gerektiğini açıklamıştır.

3.2. Projenin Eğitimde Fırsat Eşitliğini Sağlaması Teması

Görüşme sorusu 2: MEB Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi'nin eğitimde fırsat eşitliği sağlaması ile ilgili neler düşünüyorsunuz? Açıklayınız şeklindedir. Bu soru analiz edildiğinde "Projenin Eğitimde Fırsat Eşitliğini Sağlaması Teması" teması oluşturulmuş ve bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Projenin Eğitimde Fırsat Eşitliğini Sağlaması Teması, Kategorileri ve Frekansı

Tema	Kategoriler	f	Örnek Görüşler
Projenin Eğitimde Fırsat Eşitliğini Sağlaması	Projenin Dezavantajlı Grupları Desteklemesi	7	"Projenin eğitimde fırsat eşitliği kapsamında faydalı olduğu aşikâr. Dezavantajlı bölgelere ve okullara proje kapsamında destek arttırılarak fırsat eşitliği sağlanabilir." K3 "Bu noktada Temel Eğitimde 10000 Okul Projesi kapsamında okullara yapılan yardımları eğitimde fırsat eşitliğini sağlaması noktasında olumlu bir adım olarak görüyorum. " K6 "Tabi ülkemizde imkân olarak öğrenciler için köylerdeki ve şehir merkezlerindeki imkanlar bir değil. Taşıma sistemi içerisindeki öğrenci eşit imkanlarda eğitim aldığı söylenemez bu proje ile her öğrenci bulunduğu köyde eğitim alacağı için hem aile bağları adına hem de fırsat eşitliği adına güzel olacaktır." K2
	Projenin Aile Bağlarını Güçlendirmesi	2	"...Dezavantajlı bölgelere ve okullara proje kapsamında destek arttırılarak fırsat eşitliği sağlanabilir." K3 "Okulumuz bir köy okuludur. Projeye birlikte okulumuzdaki öğrencilerin daha iyi bir eğitim ortamında eğitimlerine devam ettiklerini düşünüyorum..." K5
	Projenin Öğrenci Başarısını Arttırması	2	"Okullar arasındaki farklılıkları azaltarak, fırsat eşitliği sağlayacağını, okul iklimi güçlendireceğini ve okul ihtiyaçlarını gidererek eğitimin niteliğini arttıracığını düşünüyorum." K8

Tablo 3 incelendiğinde, görüşlerin çoğu (f=7) projenin dezavantajlı grupları desteklediğinden bahsetmiştir. İki görüş projenin köylerde yaşayan ailelerin köy okullarında maddi yetersizliklerin giderilmesi halinde çocuklarını şehir merkezlerine göndermediğini ifade etmiştir. Böylece aile bağlarının daha da güçlenmesi muhtemeldir. İki görüş ise projenin öğrenci başarısını arttırdığını ifade etmiştir.

3.3. Proje ile İlgili Kursların Durumu Teması

Görüşme sorusu 3: MEB Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi kapsamında herhangi bir eğitime tabi tutulduunuz mu? Açıklayınız şeklindedir. Bu soru analiz edildiğinde "Proje ile İlgili Kursların Durumu Teması" oluşturulmuş ve bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Proje ile İlgili Kursların Durumu Teması, Kategorileri ve Frekansı

Tema	Kategoriler	f	Örnek Görüşler
Proje ile İlgili Kursların Durumu	Proje ile İlgili Kurslar Şart	6	"...Eğitime tutulmadım ancak projenin anlaşılabilir etkili bir rol alma için eğitim almamız şarttı..." K1
	Proje ile İlgili Kursların Durumu	4	"...Bana göre tanıtıcı kurslar düzenlenmeliydi." K8 "Herhangi bir eğitime tabii tutulmadım...." K2 "Hayır..." K1
	Proje ile ilgili Kursların Durumu	2	"Evet geçen yıl okulumuzdaki tüm öğretmenler proje kapsamından uzaktan hizmet içi eğitimler alıyordu." K5 "Online olarak projenin tanıtılması toplantısına katıldım." K7

Tablo 4 incelendiğinde, görüşlerin çoğu (f=6) projenin başarısı açısından projeyi anlatan kursların alınmasını şart olduğundan bahsetmiştir. Dört görüş proje öncesinde ilgili herhangi bir kursun düzenlenmediğini, iki görüş ise proje ile ilgili kursların düzenlendiğinden söz etmiştir.

3.4. Projedeki Spor Tesislerinin Güçlendirilmesi Teması

Görüşme sorusu 4: MEB Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi kapsamında öğrenciler için spor tesislerinin güçlendirilmesi ile ilgili neler düşünüyorsunuz? Açıklayınız şeklindedir. Bu soru analiz edildiğinde "Projedeki Spor Tesislerinin Güçlendirilmesi Teması" oluşturulmuş ve bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Projedeki Spor Tesislerinin Güçlendirilmesi Teması, Kategorileri ve Frekansı

Tema	Kategoriler	f	Örnek Görüşler
Projedeki Spor Tesislerinin Güçlendirilmesi	Yeterince Desteğin Sağlanmaması	5	"Gerçekleştirilen uygulamaları yeterli seviyede bulmuyorum. Okulların spor açısından çok daha iyi seviyelere gelmesi şart." K6 "...Ülke olarak spor branşlarındaki durumumuzu düşünürsek, her okulda spor salonlarının olması ve bu salonlarda her öğrencinin istediği branşta eğitimler alması gerektiğini savunmaktayım. Bu proje kapsamında buna yönelik uygulamalar yapılabilir." K7
	Sağlıklı Nesillerin Yetiştirilmesi	4	"...ve Sosyal, duygusal, motor becerilerinin ve üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesine hizmet edeceğini düşünüyorum." K8 "...Sporu eğitim sistemimize daha fazla sokarak verilen önemi arttırmak sağlıklı ve sporu alışkanlık haline getirmiş bireyler yetiştirebilmek için olmazsa olmazlardan..." K3

Yeterince Desteklenmesi	3	"Spor ülkemizde çok önemli ve yıllar geçtikçe önemini daha çok anlıyoruz, her bir çocuk için spor veya spor ekipmanlarıyla geçireceği zaman çok kıymetli ve eğlencelidir çocukların bu kapsamda bu proje ile hayata geçirilecek olan spora ulaşma imkanları artacaktır ve sağlıklı nesiller köylere temel eğitime yayılacağı kanaatindeyim ve bunu yapacak olan eğitilmiş bireylerde bu konuda şart." K2
Spor yeteneğinin güçlendirilmesi	1	"Yetenekli öğrencilere sunulan imkanların artması durumunda öğrencilerin kabiliyetleri ve Sosyal, duygusal, motor becerilerinin ve üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesine hizmet edeceğini düşünüyorum." K8
Sporun Önemli Olması	1	"Sporun önemini ülke olarak tam olarak anlayamamak ta son yıllarda bu konuda yol aldığımız bir gerçek. Sporu eğitim sistemimize daha fazla sokarak verilen önemi arttırmak sağlıklı ve sporu alışkanlık haline getirmiş bireyler yetiştirebilmek için olmazsa olmazlardan..." K3

Tablo 5 incelendiğinde, görüşlerin çoğu (f=5) projenin spor tesislerini güçlendirmesi bakımından yetersiz kaldığından söz etmiştir. Dört görüş projenin sağlıklı nesiller yetişmesine katkı sunduğunu, üç görüş projenin spor tesislerini yeterince desteklediğini, bir görüş projenin öğrencilerin spor yeteneğini güçlendirdiğini ve bir görüş ise projenin sporu öne çıkardığını açıklamıştır.

3.5. Projedeki Fiziki İyileştirme Teması

Görüşme sorusu 5; MEB Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi fiziki iyileştirme kapsamında okulunuza neler kazandırdı? Açıklayınız şeklindedir. Bu soru analiz edildiğinde "Projedeki Fiziki İyileştirme Teması" oluşturulmuş ve bulgular Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Projedeki Fiziki İyileştirme Teması, Kategorileri ve Frekansı

Tema	Kategoriler	f	Örnek Görüşler
Projedeki Fiziki İyileştirme	Fiziki Destegın Yeterli Olması	6	" Spor faaliyetleri sadece teorik olarak kalırsa amacına ulaşması imkânsız olur. Ancak böylesi güzel projelerle gerek tesis gerekse materyal anlamında eğitim ortamı zenginleştirilirse hem sağlıklı bireyler hemde spor kültürü içerisinde gelecek nesillerin oluşumuna katkı sağlayacaktır. Yeterince desteklendi." K4
	Fiziki Destegın Yetersiz Olması	4	"Benim bulunduğum okulda spor salonu bulunduğu için benim okulumda imkân vardı bu yüzden bu konu hakkında yeni bir durum söz konusu değil." K2 "...ancak bu okulumuzun ihtiyaçları için yeterli değildir." K1 "Proje kapsamında okulumuzda fiziki bir iyileştirme yapılmadı." K3

Tablo 6 incelendiğinde, görüşlerin çoğu (f=6) projenin okulları fiziki açıdan yeterince desteklediğinden bahsetmiştir. Dört görüş ise projenin okulları fiziki açıdan yeterince desteklemediğinden bahsetmiştir.

3.6. Projenin Öğretmenlere Faydaları Teması

Görüşme sorusu 6: MEB Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi'nin eğitimsel açıdan öğretmenlere yönelik faydaları neler oldu? Açıklayınız şeklindedir. Bu soru analiz edildiğinde, "Projenin Öğretmenlere Faydaları Teması" oluşturulmuş ve bulgular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Projenin Öğretmenlere Faydaları Teması, Kategorileri ve Frekansı

Tema	Kategoriler	f	Örnek Görüşler
Projenin Öğretmenlere Faydaları	Kursun Yapılmaması	3	"Herhangi bir etkinlik yapılmadı." K1 "Bu hususta öğretmenlere yönelik herhangi bir eğitim yapılmadı." K7 "Öğretmenlere yönelik verilen eğitimler öğretmenlerin kendilerini geliştirmesi ve güncellemesi açısından faydalı oldu." K3
	Kursun Öğretmeni Geliştirmesi	3	"Eğitimler uzaktan olduğu için çok bir katkısının olduğunu düşünmüyorum. Yine de faydası oldu." K5 Öğretmenlerin eğitimleri ne kadar faydalı olursa aktaracağı bilgi ve becerilerde bu konuda daha verimli ve etkin olacağı kanaatindeyim." K2
	Kursun Projenin Etkililiğini Desteklemesi	3	"Çevrimiçi olarak açılan kurs ve seminerlerdense uygulamalı olarak yapılan eğitsel çalışmaların daha faydalı olduğunu düşünüyorum." K4

Tablo 7 incelendiğinde, üç görüş proje ile ilgili kurs yapılmadığını, üç görüş projenin eğitimsel açıdan öğretmenleri geliştirdiğini ve üç görüş ise kursların projeyi desteklediğini ifade etmiştir.

3.7. Projenin Öğrencilere Faydaları Teması

Görüşme sorusu 7: MEB Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi'nin eğitimsel açıdan öğrencilere yönelik faydaları neler oldu? Açıklayınız şeklindedir. Bu soru analiz edildiğinde, "Projenin Öğrencilere Faydaları Teması" oluşturulmuş ve bulgular Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Projenin Öğrencilere Faydaları Teması, Kategorileri ve Frekansı

Tema	Kategoriler	f	Örnek Görüşler
Projenin Öğrencilere Faydaları	Eğitimsel Yönden Faydasının Olması	7	"En büyük kazanım eğitimdeki fırsat eşitliği oldu. Eğitimdeki başarıyı arttırmada faydalıdır." K2 "Öğrencilerin öğrenme ortamlarının zenginleşmesine katkı sağlayıp öğrenmenin daha kalıcı hale gelmesine imkân sağlamıştır..." K4
	Motivasyon Yönünden Faydasının Olması	4	"Okulun sadece fiziki eksikliğinin değil ayrıca öğretim materyali açısından da eksikliğinin olmaması öğrencilerin ilgisini arttırdı ve başarısını yükseltti." K6 "Öğrenciler derslere daha hevesli girdiler ve buna bağlı olarak başarıları da arttı." K7
	Sosyal-Sorumluluk Yönünden Faydasının Olması	1	"Sosyal yönlerini ve sorumluluk bilincini geliştirmek için etkinlikler düzenlendi ve hala devam etmektedir." K1

Tablo 8 incelendiğinde, görüşlerin çoğu (f=7) projenin eğitimsel açıdan öğrencileri desteklediğini açıklamıştır. Dört görüş projenin öğrencilerin motivasyonunu arttırdığını çünkü fiziki ve materyal açısından eksikliklerin olmadığını, bir görüş ise projenin öğrencilere sosyal-sorumluluk açısından desteklediğini açıklamıştır.

3.8. Projenin Spor Malzemeleri Açısından Desteklenmesi Teması

Görüşme sorusu 8: MEB Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi spor malzemesi açısından okulunuza ne tür kazanımları oldu? Açıklayınız şeklindedir. Bu soru analiz edildiğinde, "Projenin Spor Malzemeleri Açısından Desteklenmesi Teması" oluşturulmuş ve bulgular Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Projenin Spor Malzemeleri Açısından Desteklenmesi Teması, Kategorileri ve Frekansı

Tema	Kategoriler	f	Örnek Görüşler
Projenin Spor Malzemeleri Açısından Desteklenmesi	Malzeme Eksikliğinin Giderilmesi	6	Okulumuza bir miktar materyal alabildik. Ancak materyaller çok pahalı olduğu için çok fazla alamadık. Biz nehir kenarında kurulmuş bir okuluz. Maalesef aldığımız topların çoğu nehre kaçtı. " K5 "Okulumuzda eksik olan spor malzemelerinin temin edilmesi noktasında faydalı oldu. Örneğin dart takımı, futbol voleybol topu gibi materyallere ulaşmış olduk." K4
	Hayal Dünyalarının Gelişmesi	2	Çocukların öğrencilerin en büyük hayalleri haftada 2 saat bulunan beden eğitimi ve spor dersindeki yapacaklarını düşünmektir bu kapsamda malzeme ne kadar çok olursa çocukların oynayacağı oyun ve sporlar daha çeşitli olacaktır ve onların hayal dünyalarına daha çok dokunacaktır." K2 "Kış günlerinde Beden Eğitimi derslerinde öğrencilerimize masa tenisi öğretimi gerçekleştirildi." K7
	Derslerin Verimli İşlenmesi	1	"Öğrencilerin dersleri daha verimli işlemeleri konusunda yardımcı oldu." K1
	Sporun Sevilmesi	1	"Alınan malzemelerle öğrencilerin sporla daha iç içe geçmesi ve daha fazla malzemeye ulaşması açısından faydalı oldu." K3

Tablo 9 incelendiğinde, görüşlerin çoğu (f=6) projenin okulların malzeme eksikliğini giderdiğini ifade etmiştir. İki görüş projenin öğrencilerin hayal dünyasını geliştirdiğini, birer görüş ise proje sayesinde derslerin verimli işlendiğini ve sporun sevildiğini ifade etmiştir.

3.9. Donatım-Eğitim Materyallerinin Durumu Teması

Görüşme sorusu 9: MEB Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi kapsamında okulunuza gelen donatım malzemesi ve eğitim materyali desteği ile ilgili neler düşünüyorsunuz? Açıklayınız şeklindedir. Bu soru analiz edildiğinde "Donatım-Eğitim Materyallerinin Durumu Teması" oluşturulmuş ve bulgular Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Donatım-Eğitim Materyallerinin Durumu Teması, Kategorileri ve Frekansı

Tema	Kategoriler	f	Örnek Görüşler
Donatım-Eğitim Materyallerinin Durumu	Donatım-Eğitim Materyallerinin Yeterli Olması	8	"Gelen destekle okulumuzda ihtiyaçlarımızı giderdik bu da okulumuzda eğitimin daha sorunsuz ve faydalı devam etmesi noktasında bizlere faydalı oldu." K3 "Masa tenisi masası geldi. Aynı zamanda matematik seti ve bu gibi malzemeler geldi. Bu konuda eskiden olmayan veya eskimiş olan materyallerin yenilenmesi önemli ölçüde katkı sağlıyor." K5
	Donatım-Eğitim Materyallerinin Yetersiz Olması	1	"Donatım malzemelerinin daha çok gönderilmesi gerekmekte, gönderilenler yetersiz kalmaktadır." K1

Tablo 10 incelendiğinde, görüşlerin çoğu (f=8) proje ile okulların donatım-egitim materyallerinin yeterli olduğundan bahsetmiştir. Bir görüş ise donatım-egitim materyallerinin yetersiz olduğundan bahsetmiştir.

3.10. Projenin Sağlıklı Öğrenciler Yetiştirmeyi Desteklemesi Teması

Görüşme sorusu 10: MEB Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi spor malzemesi açısından okulunuza ne tür kazanımları oldu? Açıklayınız şeklindedir. Bu soru analiz edildiğinde, "Projenin Sağlıklı Öğrenciler Yetiştirmeyi Desteklemesi Teması" oluşturulmuş ve bulgular Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. Projenin Sağlıklı Öğrenciler Yetiştirmeyi Desteklemesi Teması, Kategorileri ve Frekansı

Tema	Kategoriler	f	Örnek Görüşler
Projenin Sağlıklı Öğrenciler Yetiştirmeyi Desteklemesi	Sağlıklı Öğrencilerin Yetişmesi	8	"Yapılan taramaları doğru buluyorum. Proje ile birlikte köylerde ikamet eden ve hastanelere kolay ulaşım sağlayamayan öğrencilerimizin tetkikleri yapılmış oldu." K7 "Öğrencilerin gerek bedensel gerekse ruhsal gelişimlerinin takibi açısından faydalı olduğunu düşünüyorum. Öğrencilerin gelişimini takip etme açısından faydalı görüyorum." K8
	Öğrencilerin İyi Tanınması	2	"Öğrencilerimizin daha yakından tanınması açısından..." K4 "Öğrencilerin gerek bedensel gerekse ruhsal gelişimlerinin takibi açısından faydalı olduğunu düşünüyorum..." K8

Tablo 11 incelendiğinde, görüşlerin çoğu (f=8) projenin öğrencilerin sağlıklı öğrenciler yetiştirmesini desteklediğinden bahsetmiştir. İki görüş ise proje ile öğrencilerin daha iyi tanındığından bahsetmiştir.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, MEB tarafından yürütülen "Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi"nin beden eğitimi dersi öğretmen görüşlerini incelemeyi amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, projenin hem fiziksel altyapı hem de pedagojik süreçler açısından önemli yansımaları olduğunu göstermektedir.

4.1. Tartışma

Bu çalışmada MEB tarafından yürütülen "Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi"nin beden eğitimi öğretmenleri tarafından nasıl değerlendirildiği incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, projenin özellikle dezavantajlı bölgelerdeki okulların desteklenmesi ve eğitimde fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi açısından önemli katkılar sunduğunu göstermektedir (Karbeyaz vd., 2025; Reardon, 2011). Katılımcıların önemli bir bölümü, proje kapsamında sağlanan maddi ve lojistik desteklerin okullar arasındaki imkân farklılıklarını azaltmaya yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Bu bulgu, eğitimde fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik politikaların özellikle düşük sosyo-ekonomik bölgelerdeki okullar için kritik öneme sahip olduğunu vurgulayan çalışmalarla paralellik göstermektedir (OECD, 2019). Benzer şekilde, okulun fiziksel şartlarının iyileştirilmesi ve eğitim materyallerinin artırılmasının öğrencilerin akademik performansı ve öğrenme motivasyonu üzerinde olumlu etkiler oluşturduğu literatürde sıklıkla belirtilmektedir (Earthman, 2004; Uline & Tschannen-Moran, 2008).

Araştırmada elde edilen bir diğer önemli bulgu, projenin okullardaki fiziksel altyapı ve eğitim materyalleri açısından önemli katkılar sağladığıdır. Katılımcıların büyük bir kısmı, özellikle spor malzemeleri ve eğitim materyallerinin temin edilmesinin derslerin daha verimli işlenmesine katkı sağladığını ifade etmiştir. Okul ortamının fiziksel kalitesinin öğrenme süreçleri üzerinde önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir. Nitekim Schneider (2002) okul binalarının fiziki koşullarının iyileştirilmesinin öğrencilerin akademik performansını, öğretmenlerin motivasyonunu ve genel

öğrenme ortamını olumlu yönde etkilediğini belirtmektedir. Bu bağlamda araştırmada elde edilen bulgular, projenin eğitim ortamlarını iyileştirerek öğrenme süreçlerine dolaylı bir katkı sunduğunu göstermektedir.

Araştırma sonuçları ayrıca spor malzemesi desteğinin beden eğitimi derslerinin işlenişine olumlu katkılar sağladığını ortaya koymuştur. Katılımcılar, proje kapsamında sağlanan spor ekipmanlarının öğrencilerin derse olan ilgisini artırdığını ve derslerin daha etkili bir şekilde yürütülmesine olanak sağladığını belirtmiştir. Bu durum, beden eğitimi derslerinde uygun materyal ve ekipmanların bulunmasının öğrencilerin fiziksel aktiviteye katılımını artırdığını vurgulayan çalışmalarla örtüşmektedir (Bailey vd., 2009). Aynı zamanda fiziksel aktivite fırsatlarının artırılmasının öğrencilerin fiziksel sağlıklarının korunması ve aktif yaşam alışkanlıklarının geliştirilmesi açısından önemli bir rol oynadığı da literatürde ifade edilmektedir (Sallis vd., 2012).

Bununla birlikte araştırmada bazı katılımcılar, proje kapsamında gerçekleştirilen spor tesisleri ve fiziksel altyapı iyileştirmelerinin yeterli düzeyde olmadığını belirtmiştir. Özellikle spor salonu gibi büyük ölçekli tesislerin eksikliği, beden eğitimi derslerinin etkili şekilde yürütülmesini sınırlayan önemli bir faktör olarak ifade edilmiştir. Bu bulgu, beden eğitimi derslerinin etkinliğinin yalnızca öğretim programına değil, aynı zamanda uygun fiziksel ortamların varlığına da bağlı olduğunu belirten araştırmalarla tutarlıdır (Kirk, 2010). Uline ve Tschannen-Moran (2008) okul tesislerinin kalitesi ile okul iklimi arasında güçlü bir bağ vardır. Dolayısıyla proje kapsamında gerçekleştirilen iyileştirmelerin bazı okullarda önemli katkılar sağladığı görülmekle birlikte, tüm okullar için eşit düzeyde fiziksel imkânların oluşturulmasının henüz tam olarak sağlanamadığı söylenebilir.

Araştırmanın bir diğer dikkat çekici bulgusu, öğretmenlerin proje kapsamında verilen eğitimler konusundaki görüşleridir. Katılımcıların önemli bir bölümü, projenin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için öğretmenlere yönelik daha kapsamlı ve uygulama temelli hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Eğitim reformlarının başarısının büyük ölçüde öğretmenlerin bu reformları nasıl algıladığı ve uyguladığı ile ilişkili olduğu bilinmektedir (Fullan, 2007). Hargreaves (2005) ise eğitim reformlarının başarılı olabilmesi için öğretmenlerin sürece aktif katılımının sağlanması ve mesleki gelişimlerinin desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, proje kapsamında gerçekleştirilen fiziksel iyileştirmelerin yanında öğretmenlerin mesleki gelişimini destekleyen uygulamaların da güçlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde, “Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi”nin özellikle dezavantajlı bölgelerdeki okulların fiziki altyapısını geliştirme ve eğitim materyallerini artırma açısından önemli katkılar sunduğu görülmektedir. Bu açıdan Dyson (2014) nitelikli bir beden eğitimi dersi için fiziksel çevrenin iyileştirilmesi, öğretim yöntemlerinin çeşitlendirilmesi açısından elzemdir. Bununla birlikte spor tesisleri açısından bazı eksikliklerin devam ettiği ve öğretmenlere yönelik eğitim faaliyetlerinin daha kapsamlı hale getirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar, eğitim projelerinin yalnızca fiziksel yatırımlarla sınırlı kalmaması gerektiğini; aynı zamanda öğretmen eğitimi, pedagojik destek ve sürdürülebilir uygulama stratejileri ile desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle araştırma, eğitimde fırsat eşitliğini artırmaya yönelik projelerin sahadaki uygulamalarına ilişkin önemli bulgular sunmakta ve gelecekte yürütülecek eğitim politikaları için önemli çıkarımlar sağlamaktadır.

4.2. Sonuç

Araştırma sonuçları aşağıdaki maddeler halinde özetlenebilir:

- Fırsat Eşitliği: Proje, özellikle köy okulları ve dezavantajlı bölgelerdeki eğitim kurumlarının lojistik ve maddi açıdan desteklenmesini sağlayarak okullar arası donanım farkını minimize etmiştir.

- Öğrenci Motivasyonu: Spor malzemesi eksikliğinin giderilmesi, öğrencilerin derse olan ilgisini ve motivasyonunu artırmış, hayal dünyalarını ve sosyal becerilerini olumlu yönde etkilemiştir.
- Fiziksel Standartlar: Okulların büyük bir bölümünde donatım ve eğitim materyali desteği yeterli bulunurken, spor salonu gibi büyük ölçekli tesisleşme adımlarının henüz beklenen düzeye ulaşmadığı görülmüştür.
- Eğitimsel Eksiklikler: Projenin tanıtımı ve uygulanmasına yönelik öğretmen eğitimlerinin yetersiz kaldığı, yapılan sınırlı sayıdaki eğitimin ise uygulama odaklı (yüz yüze) olmaması nedeniyle beklenen etkiyi yaratmadığı sonucuna varılmıştır.
- Bütünsel Gelişim: Sağlık taramaları ve gelişim takipleri aracılığıyla öğrencilerin bedensel ve ruhsal gelişimlerinin izlenmesi, projenin "sağlıklı nesiller yetiştirme" hedefine hizmet ettiği saptanmıştır.

4.3. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler sunulabilir:

1. **Uygulamalı Eğitimlerin Artırılması:** Beden eğitimi öğretmenlerine projenin hedefleri ve yeni öğretim teknolojileri ile ilgili çevrimiçi seminerler yerine, yüz yüze ve uygulamalı "hizmet içi eğitimler" verilmelidir.
2. **Tesisleşme Stratejisinin Genişletilmesi:** Malzeme desteği (top, raket vb.) ile yetinilmeyip, her okulun iklim şartlarına uygun kapalı veya açık "modüler spor alanları" inşa edilmesine öncelik verilmelidir.
3. **Yerel İhtiyaç Odaklı Planlama:** Malzeme gönderimi sırasında okulların bulunduğu coğrafi şartlar (örneğin nehir kenarı, iklim sertliği vb.) dikkate alınarak daha dayanıklı ve ihtiyaca yönelik materyal seçimi yapılmalıdır.
4. **Paydaş Katılımının Güçlendirilmesi:** Proje süreçlerine veli ve öğrencilerin daha aktif katılımını sağlayacak sosyal-sorumluluk projeleri ve spor şenlikleri düzenlenerek okul iklimi desteklenmelidir.
5. **Sürdürülebilirlik Denetimi:** Fiziksel iyileştirmelerin ve materyallerin uzun vadeli kullanımını için periyodik denetim ve bakım mekanizmaları kurulmalıdır.

Etik Bildirim: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Ethical Statement: It is hereby declared that all scientific and ethical principles were observed during the preparation of this study, and that all sources consulted have been properly cited in the reference list.

Etik onam: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma Önerisi Etik Değerlendirme Kurulu 10.07.2023 tarihli ve 2023/6 numaralı kararı

Ethics Committee Approval: Decision of the Scientific Research Proposal Ethics Evaluation Committee of the Institute of Social Sciences, Sivas Cumhuriyet University, dated July 10, 2023, and numbered 2023/6.

Yazar Katkıları: *Konsept: A.D., Literatür Tarama: A.D., Tasarım: A.D., Veri toplama: A.D., Analiz ve yorum: A.D., Makale yazımı: A.D., Eleştirel incelenmesi: A.D.,*

Author Contributions: *Concept: A.D., Literature Review: A.D., Design: A.D., Data Collection: A.D., Analysis and Interpretation: A.D., Manuscript Writing: A.D., Critical Review: A.D.,*

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Conflict of Interest: The author(s) declare no conflict of interest.

Finansal Destek: Finansal kaynaklar, katkı sağlayan kurum, kuruluş yoktur.

Financial Support: There are no financial resources, funding institutions, or organizations that supported this study.

Kaynaklar

- Bailey, R. (2006). Physical education and sport in schools: A review of benefits and outcomes. *Journal of School Health*, 76(8), 397–401. doi:10.1111/j.1746-1561.2006.00132.x
- Bailey, R., Armour, K., Kirk, D., Jess, M., Pickup, I., & Sandford, R. (2009). The educational benefits claimed for physical education and school sport: An academic review. *Research Papers in Education*, 24(1), 1–27. <https://doi.org/10.1080/02671520701809817>
- Bailey, R., Armour, K., Kirk, D., Jess, M., Pickup, I., & Sandford, R. (2009). The educational benefits claimed for physical education and school sport: An academic review. *Research Papers in Education*, 24(1), 1–27. <https://doi.org/10.1080/02671520701809817>
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 3(1), 1-15. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/318527>
- Cohen, J., McCabe, E. M., Michelli, N. M., & Pickeral, T. (2009). School climate: Research, policy, practice, and teacher education. *Teachers College Record*, 111(1), 180–213. doi:10.1177/016146810911100108
- Creswell, J. W. (2014). *Research design* (4th ed.). Sage Publications.
- Dyson, B. (2014). Quality physical education: A commentary on effective practice. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 85(2), 144–152. doi:10.1080/02701367.2014.904155
- Earthman, G. I. (2004). *Prioritization of 21st century school facility needs*. American Civil Liberties Union Foundation of Maryland.
- Fullan, M. (2007). *The new meaning of educational change* (4th ed.). Teachers College Press.
- Hargreaves, A. (2005). Educational change takes ages: Life, career and generational factors in teachers' emotional responses to educational change. *Teaching and Teacher Education*, 21(8), 967–983. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2005.06.007>
- Hargreaves, A. (2005). Educational change takes ages: Life, career and generational factors in teachers' emotional responses to educational change. *Teaching and Teacher Education*, 21(8), 967–983. doi:10.1016/j.tate.2005.06.007
- Karbeyaz, A., Karşlı, G., Yılmaz, M., Oruç, T., & Kurt, M. (2025). Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitimde 10 Bin Okul Projesi'nin değerlendirilmesi. *Temel Eğitim*, 7(30), 88–116. doi:10.52105/temelegitim.1792660
- Kirk, D. (2010). *Physical education futures*. Routledge.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage Publications.
- Maxwell, L. (2016). School building condition, social climate, student attendance and academic achievement: A mediation model. *Journal of Environmental Psychology*, 46, 206–216. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2016.04.009>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2022). *Temel eğitimde 10 bin okul projesi sonuç raporu*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- OECD. (2019). *Equity in education: Breaking down barriers to social mobility*. OECD Publishing.
- Özer, M. (2022). Eğitimde fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi: Temel eğitimde 10 bin okul projesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 51(1), 1–15.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice* (4th ed.). Sage Publications.
- Reardon, S. F. (2011). The widening academic achievement gap between the rich and the poor: New evidence and possible explanations. In G. J. Duncan & R. J. Murnane (Eds.), *Whither opportunity? Rising inequality, schools, and children's life chances* (pp. 91–116). Russell Sage Foundation.
- Sallis, J. F., McKenzie, T. L., Beets, M. W., Beighle, A., Erwin, H., & Lee, S. (2012). Physical education's role in public health: Steps forward. *Quest*, 64(2), 125–132. doi:10.5641/027013612800745329

- Schneider, M. (2002). Do school facilities affect academic outcomes? *National Clearinghouse for Educational Facilities*.
- Uline, C., & Tschannen-Moran, M. (2008). The walls speak: The interplay of quality facilities, school climate, and student achievement. *Journal of Educational Administration*, 46(1), 55–73. doi:10.1108/09578230810849817
- UNESCO. (2015). *Quality physical education (QPE): Policy guidelines*. UNESCO.
- UNESCO. (2020). *Global education monitoring report: Inclusion and education – All means all*. UNESCO Publishing.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. basım). Seçkin Yayıncılık.

ABD'nin Sahel Politikasında Akıllı Gücün Dönüşümü: Nijer Örneği

The Transformation of Smart Power in US Sahel Policy: The Case of Niger

Merve BATTAL GÜVEN^{1*}

¹Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler, Düzce, Türkiye

ÖZ

Uluslararası ilişkiler disiplini ve uluslararası politika analizlerinde güç kavramı oldukça önemli bir kavramdır. Gücün sürdürülebilirliği ve zaman içinde değişim ve dönüşüme uğraması zamanın koşullarına bağlıdır. Bu noktada zaman içinde değişen sistem, güç araçlarının kullanımında politik değişikliklerin yapılmasına zemin hazırlamıştır. Devletlerin istenilen hedefe ulaşmada salt askeri gücün yeterli olmayışı güç araçlarının birleştirilmesini öngören bir yaklaşımı beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Suzanne Nossel ve Joseph Nye tarafından ortaya atılan akıllı güç kavramı, yumuşak ve sert güç araçlarının birlikte kullanılmasını ifade eder. ABD'nin Sahel bölgesinde güvenlik ve kalkınma adına yürüttüğü faaliyetler bu yaklaşım çerçevesinde şekillenmektedir. Çağdaş dünyanın çoklu ve karmaşık sorunlarına esnek yapıyla çözüm üretmek üzere literatüre kazandırılan bu yaklaşımın neye hizmet ettiği tartışma konusu olmuştur. Yaklaşımın temelinde yatan teorik denge pratikte bozulmuş ve akıllı güç, militarize olarak güvenlik öncelikli politik bir çerçeveye dönüşmüştür. Makale, ABD'nin Sahel bölgesindeki kalkınma faaliyetlerinin, yerel dayanıklılığı artırmak için mi güvenliği sağlamak için mi uyguladığını tartışmaktadır. Bu tartışma 2023'te gerçekleştirilen Nijer vakasıyla pekiştirilerek akıllı gücün teorik dengesinin uygulamada geçersiz olduğu kanısına varılmıştır. Elde edilen bulgulara göre 2023'te Nijer'de yaşanan darbe, ABD'nin Sahel'deki akıllı güç stratejisinin teoride ve sınırlı kaldığını, sürdürülebilir olmadığını ve güvenlik ile kalkınma arasındaki ilişkinin güvenlik koşullarına göre şekillendiğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Güç, Güvenlik-Kalkınma İlişkisi, Militarize Kalkınma, Nijer, Sahel.

ABSTRACT

In the discipline of international relations and the analysis of global politics, the concept of power remains paramount. Its sustainability and evolution are inherently tied to the conditions of the era. The shifting global system has necessitated political adaptations in how power instruments are deployed, as states realized that purely military force is insufficient to achieve strategic objectives. This realization led to a combined approach: Smart Power. Introduced by Suzanne Nossel and Joseph Nye, smart power represents the strategic integration of soft and hard power tools. U.S. activities in the Sahel region, conducted in the name of security and development, are framed within this approach. While designed to address complex modern challenges through its flexible structure, the true objective of this strategy remains a subject of debate. In practice, the theoretical balance of smart power has faltered, becoming increasingly militarized and shifting toward a security-prioritized framework. This study examines whether U.S. development activities in the Sahel aim to foster local resilience or merely ensure security. This discussion is reinforced by the 2023 Niger case, which suggests that the theoretical equilibrium of smart power is invalid in implementation. Findings indicate that the 2023 coup in Niger demonstrated that the U.S. smart power strategy in the Sahel remains theoretical and limited, lacks sustainability, and that the relationship between security and development is ultimately dictated by security conditions.

Keywords: Smart Power, Security-Development Nexus, Militarized Development, Niger, Sahel.

ÖNE ÇIKANLAR/HIGHLIGHTS

- Akıllı güç yaklaşımı güvenlik-kalkınma bağı ile ilişkilidir.
- Nijer darbesi akıllı gücün sürdürülebilirliğini ve güvenlik öncelikli gerçekleştiğini gösteren önemli bir örnektir.

1. Giriş

Uluslararası ilişkiler disiplininin ana kavramlarından olan güç, dünya siyasetini anlamamız açısından son derece önemli bir kavramdır. Tanımsal olarak birçok düşünür tarafından farklı şekillerde yorumlansa da en genel haliyle, "güç, bir aktörün diğer aktörleri kendiliklerinden yapmayacakları bir şeyi yapmaya ikna etme yeteneği" (Keohane & Nye, 2011: 10) olarak ifade edilmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte gelen yeni dünya düzeni, güç kavramı üzerine tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Geleneksel savaşların getirdiği güvenlik kaygısı yeni dünya düzeninin getirdiği yoksulluk, terör faaliyetleri, küresel rekabet, kıtlık, göç, iklim şokları ve kırılgan devlet yapılarının artışı gibi çoklu ve karmaşık sorunlar nedeniyle dönüşüme uğramış ve salt askeri gücün sınırlılığı konusunda bir tartışma başlatmıştır. Askeri gücün bu sorunların çözümünde yeterli etkiyi bırakmadığına dair görüşlerdeki artış, güç araçlarının ne ölçüde ve nasıl kullanılacağı ile ilgili çalışmaları hızlandırmıştır. Bunun sonucunda iki ana güç unsuru olan yumuşak ve sert gücün birleştirilmesiyle akıllı güç kavramı doğmuştur.

Dünyanın çoklu ve karmaşık sorunlarına daha esnek ve bütüncül bir yaklaşımla çözümler üretebilmeyi hedefleyen akıllı gücün, güvenlik kaygısının yoğun yaşandığı bölgelerde aktif olarak kullanıldığı söylenebilmektedir. Akıllı güç stratejisini dış politikasına ekleyen Amerika Birleşik Devletleri (ABD), ülkelere ve bölgelere yönelik politikalarını, bu yaklaşım çerçevesinde şekillendirmiştir. 11 Eylül olaylarından sonra güvenlik kaygısının ön plana çıkması, akıllı gücün uygulamada militarize bir karakter kazanmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum, akıllı gücün öngördüğü dengenin güvenlik eksenine kayabileceğini ve kalkınma araçlarının güvenlik politikalarının bir uzantısı olarak dengenin güvenlik ekseninde bozulabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte akıllı gücün teoride öngördüğü denge ile uygulamadaki işleyişi arasında bir dengesizlik oluşmuştur.

Kırılgan devletler potansiyel güvenlik riski taşımaktadır. Güvenlik tehdidi ise öngörülen akıllı güç yaklaşımının kalkınma ayağını güvenlik eksenli bir modele evrilmesine yol açmaktadır. Sahel bölgesi, bu modelin uygulanabildiği somut bir örnek niteliğindedir. Bölgedeki kırılganlık, yoksulluk ve militan grupların faaliyetleri gibi birçok sorun yumuşak ve sert gücün birlikte kullanılmasını gerektirmektedir.

ABD'nin Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı ve Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı kurumları, güvenlik ve kalkınmayı eşgüdümlü inşa etmeye yönelik stratejik ve bütünsel bir yaklaşım çerçevesinde hareket etmektedir (Kauffeld, 2014). Fakat güvenlik ve kalkınma arasındaki sınırın belirsizliği, bu bölgede uygulanan kalkınma, insani yardım ve yönetim gibi faaliyetlerin güvenlik öncelikli politikalar olarak değerlendirilmesine yol açmıştır.

2017 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde ABD'nin devlet yapılarının zayıflığı veya başarısızlığının ABD güvenliğini riske sokacağı belirtilmiş ve bu riskleri ortadan kaldırmak için kırılgan yapıya sahip devletleri güçlendirmek için çalışacağı belgelenmiştir (U.S. Department of State, 2022).

Nijer'de yaşanan darbeyle Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın (USAID) yardımları askıya alması ve ABD'nin bölgedeki askeri varlığını yeniden düzenlemesi, akıllı güç stratejisinin uygulamadaki sınırlılığının bir göstergesi olmuştur. Bu durum da kalkınma faaliyetlerinin güvenlik kaygısıyla şekillenmesinin önünü açmıştır. Bu bağlamda çalışma şu soruya cevap aramaktadır: ABD'nin Sahel politikasında Afrika Komutanlığı (AFRICOM)-USAID bileşimi üzerinden uyguladığı akıllı güç yaklaşımı, güvenlik ve kalkınma araçları arasındaki dengeyi sürdürebilmiş midir? Bu temel soru doğrultusunda çalışma, şu alt sorulara odaklanmaktadır: (1) ABD'nin Sahel'de uyguladığı akıllı güç yaklaşımı, kalkınma araçlarının güvenlik öncelikli hâle getirilerek militarize edilmesine yol açmış mıdır? (2) 2023'te Nijer'de yaşanan darbe, akıllı güç yaklaşımının uygulamadaki sınırlılıklarını nasıl ortaya koymaktadır? Bu çalışma ABD'nin Sahel'de uyguladığı akıllı güç yaklaşımının güvenlik-kalkınma dengesini koruyamadığını, kalkınmayı

güvenliğin aracı haline getiren militarize bir modele dönüştüğünü ve 2023'teki Nijer darbesinin bu yaklaşımın yetersizliğini ve sürdürülebilir olmadığını gösterdiğini savunmaktadır.

Akıllı güç ve militarize kalkınma literatürü, genellikle bu kavramların teorik çerçevesine veya ABD dış politikasındaki genel kullanımına odaklanma eğilimindedir. Ancak, bu iki stratejik yaklaşımın birlikte ele alınarak akıllı gücün güvenlik-kalkınma ilişkisinden nasıl bir dönüşüm geçirdiğini analiz eden çalışmaların henüz oldukça yeni ve gelişmekte olan bir analiz konusu olduğunu değerlendirmek mümkündür. Nitekim bu çalışma AFRICOM-USAID bileşimi üzerinden akıllı güç ile militarize kalkınma arasında ilişki kurarak ve Nijer darbesini de teorinin sınırlarını test eden bir örnek bağlamında ele alarak literatürdeki boşluğu doldurmayı amaçlamıştır.

Makale, nitel araştırma yöntemine dayanan vaka analizi üzerinden incelenmekte ve resmî belgeler, kurumsal raporlar ve akademik literatüre dayalı belge analizi kullanmaktadır. Çalışma sadece Nijer vakasına odaklandığı için genellenebilirlik açısından sınırlıdır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde akıllı güç yaklaşımı teorik çerçevede ele alınmış ve güvenlik-kalkınma ilişkisinin nasıl militarize edildiği incelenmiştir. İkinci bölümde ABD'nin Sahel politikasında akıllı gücün dönüşümü analiz edilerek güvenlik-kalkınma bağının AFRICOM-USAID kurumları üzerinden nasıl bütünleştiği ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde ise Nijer örneği üzerinden ABD'nin akıllı güç yaklaşımının uygulamadaki hâline değinilmiş ve Nijer darbesi bağlamında militarize edilmiş akıllı gücün sürdürülebilirliği tartışılmıştır. Sonuç bölümünde ise akıllı gücün teorik dengesinin sürdürülebilir olmadığı ve sınırlı bir yaklaşım olduğu kanısına varılmıştır.

2. Akıllı Güçten Militarize Kalkınmaya Uzanan Süreç

Uluslararası ilişkiler disiplininin en önemli kavramlarından biri olan güç, birçok düşünür tarafından farklı yorumlarla değerlendirilmektedir. Nye, gücü hava durumuna benzetmektedir. Her şeyin ve herkesin güce bağlı olduğu görüşüne sahip olan Nye'a göre güç, birinin istediği sonuçlara ulaşabilmesi ve bu sonuçlara ulaşmak için başkalarının davranışlarını etkileyebilme ve yönlendirebilme kapasitesine sahip olmasıdır (Nye, 2023). Holsti'ye göre güç, bir ülkenin elindeki imkân ve kabiliyetleri; ikna, ceza, ödül ve zorlama gibi farklı yöntemlerle karşı tarafın davranışlarını kendi çıkarları doğrultusunda etkileme ve yönlendirme yeteneğidir (Holsti, aktaran Özdemir, 2008). Uluslararası ilişkiler disiplininin kurucuları arasında gösterilen Hans Morgenthau ise güç için "...insanın insan üzerinde denetim kurmasını ve devam ettirmesini sağlayacak olan her şeyi kapsayabileceğini" (Yatağan, 2018: 71) dile getirmektedir.

Uluslararası ilişkilerde diğer aktörlere karşı baskı kurabilmek veya ikna edebilmek amacıyla askeri ve ekonomik unsurları kullanmak "sert güç"; bir aktörün diğer aktörleri hedeflediği sonuçlara ulaşabilmesi için kaba güç kullanmaksızın kendi değerlerini özendirerek ve örnek alınmasını sağlayarak yönlendirmesine "yumuşak güç" denilmektedir (Hacıbektaşoğlu & Kodaman, 2022). Fakat bu iki ana güç sorunların çözümünde çoğu zaman tek başlarına yeterli olmayabilir. Nitekim ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton; "Amerika en acil sorunları tek başına çözemez ve dünya da Amerika olmadan çözemez... Elimizdeki tüm araçları, yani 'akıllı gücü' kullanmalıyız" (Nye, 2023: 63) diyerek akıllı güç kullanımının gerekli olduğunu ifade etmiştir.

Suzanne Nossel ve Joseph Nye'in öncüsü olarak kabul edildiği akıllı güç ise iki ayrı gücün bileşimidir. Nossel'e göre aşırılıkçı grupların faaliyetlerine karşın verilebilecek en uygun yanıt sert güç araçlarıyla yumuşak güç araçlarının stratejik olarak birlikte kullanılmasını öngören köklü bir politika değişikliğine gitmek (Çelik, 2023). İlk olarak Foreign Affairs dergisinde Suzanne Nossel tarafından dile getirilen akıllı gücün temeli, Joseph Nye ile Richard Armitage'ın başkanlığını yaptığı komisyonda oluşturulan "Daha Akıllı ve Daha Güvenli Bir Amerika İçin Akıllı Güç" isimli raporda atılmıştır. Bu raporda günümüz dünyasının bilgi ve teknolojinin yaygınlaşmasıyla beraber geleneksel politikaların zamanla anlamını yitirdiği belirtilmiş ve yeni dünya düzeninde salt sert veya yumuşak güç araçlarının kullanımında başarı elde edilemeyeceği savunulmuştur. Rapora

göre dış politikada daha fazla başarı elde etmek için iki ana güç unsurunun birlikte kullanılması gerekmektedir (Armitage & Nye, 2007). Bu açıdan değerlendirildiğinde akıllı güç stratejisi, geleneksel yöntemlerle elde edilemeyen başarılar için düzeltme niteliği taşır.

Joseph Nye, bir ülkenin diplomatik etkinliğini artırmasının ve nüfuz alanının genişlemesinin tek başına yumuşak veya sert güçle değil akıllı güç kullanımından geçtiğini dile getirmektedir (Yalçın, 2020). Akıllı güç bir yanda ordu bir yanda da ülke nüfuzunu artıracak ittifakları veya yatırımları beraberinde getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında akıllı güç, bilgi ve iletişim teknolojileri, diplomasi ve askeri kapasitenin eşzamanlı kullanılmasıdır. Gücün hangi durumda, nerede ve nasıl kullanılacağına karar vermek ve uygulamak yetenek, akıl ve tecrübe gerektirir. Bu bağlamda askeri güç, teknoloji ve ekonomik güçle desteklenmedikçe veya ekonomik çıkarlar ve teknolojik gelişmeler askeri güçle korunmadıkça güç olgusu ve teknolojik gelişmeler tek başına kalıcı bir etki bırakmaz (Boztaş, 2020). Akıllı gücün öngördüğü teorik denge burada kendini göstermektedir. Buna göre, iki gücün birbirini destekleyerek eşgüdümlü hareket etmesi devlet politikasının işlerliğini güçlendirecektir.

Uluslararası ilişkilerde yaşanan değişim ve dönüşümler akıllı güç kullanımını gerekli kılmıştır. Çünkü oluşan yeni düzende sert güç, hedeflerin gerçekleştirilmesinde yetersiz kalmıştır. Savaşların maliyetleri yükselmiş, demokrasi kavramı yayılarak sert gücün kullanımını kısıtlamıştır. Buna ek olarak küreselleşmenin getirdiği düzende yaşanan karşılıklı bağımlılığın yükselmesi de sert güç kullanımına engel teşkil etmektedir; bu yapıda sert güç siyasi, sosyal ve ekonomik maliyetler üretmektedir. Bundan dolayı oluşan yeni düzende tek başına sert güç kullanımı yetersiz kalmakla beraber farklı sorunlara yol açabilmektedir. Dolayısıyla akıllı güç stratejisinin önemi artmaktadır (Gallarotti, 2015).

ABD'nin küresel üstünlüğünü koruyabilmek için geliştirdiği bu bütünleşik yapı, salt askeri güç ile çıkarlarını koruyamama endişesinden doğmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde ABD'nin askeri gücü geri plana atılmış ve akıllı güç ön plana getirilmiştir. Fakat akıllı güç tamamıyla askeri gücü ortadan kaldırmaz, askeri yapının önemini farkındalığıyla yumuşak güç araçlarıyla dengeli bir yol haritası çizer (Günbay, 2014). Nitekim o dönemin başkanı Obama akıllı güç için ABD ulusal güvenliğini oluşturan savunma, diplomasi ve kalkınma araçları arasında denge kurabilmek için diplomasi ve kalkınmayı yeniden inşa etmenin gerekliliğini vurgulamıştır (Avar, 2021).

Barack Obama akıllı güç ilkelerini "gücümüz ne tek başına bizi koruyabilir ne de bize istediğimizi yapma hakkı verir" söylemiyle taçlandırarak benimsemiş ve 2010'da yayınlattığı Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde ABD'nin güvenlik sorunlarıyla mücadele etmek için savunmanın yanında kalkınma ve diplomasiyi de güçlendireceğini dile getirmiştir (Glenn, 2011: 2). Aynı şekilde dönemin Dışişleri Bakanı Hillary Rodham Clinton'a göre akıllı güç, "Küresel tehditleri azaltmada ve küresel fırsatları değerlendirmede Amerika'nın çıkarlarını ilerletmenin en iyi yolu, küresel çözümler tasarlamak ve uygulamaktır. ... Elimizdeki tüm araçları- diplomatik, ekonomik, askeri, siyasi, hukuki ve kültürel- kullanarak, her durum için doğru aracı veya araç kombinasyonunu seçmeliyiz. Akıllı güçle, diplomasi dış politikamızın öncüsü olacaktır." (U.S. State Department of Archive, 2009-2017). Bu bağlamda dış politikada sert güç ve yumuşak güç araçlarının birlikte kullanılması dengeli bir siyaseti beraberinde getirmiştir. Akıllı güç ne tam anlamıyla yumuşak güçtür ne de sert güçtür; iki gücün dengeli bir şekilde bütünleşmesidir. Bu yaklaşımda kalkınma araçları güvenliği besleyen ama gölgede kalmayan unsur olarak şekillenmektedir. Bu bağlamda akıllı güç, güvenlik-kalkınma ilişkisinde denge kurmayı hedefleyen sürdürülebilir bir yapı ortaya koymaktadır.

Buna karşın Acar, akıllı gücün teorik olarak özgün bir nitelik kazandırmadığını ve kavramın belirsiz kaldığını ileri sürmektedir (Acar, 2020). Benzer şekilde Cammack, akıllı gücün aslında yumuşak gücün bir versiyonu olduğunu dile getirmiştir (Cammack, 2008). Akıllı güce yöneltilen bu eleştiriler, yaklaşımın uygulanabilirliğine dair belirsizlikler olduğunu göstermektedir.

Akıllı güç yaklaşımının getirdiği güç dengesi, sert gücün aşırı kullanılmasının pek bir fayda sağlamadığının göstergesi olmuştur. Günümüzde zor kullanma ile çıkar elde etmek oldukça zordur (Bektassova & Kalkan, 2024). Fakat ABD akıllı gücünü kullanırken tutarsızlık göstermektedir. Çünkü ekonomik yaptırımlar ve askeri müdahaleler ABD değerlerinin güvenilirliğini sorgulatmaktadır. Bir yerde demokrasiyi teşvik etme çabası içerisindeyken başka bir yerde demokrasiye ters düşen askeri araçları kullanabilmektedir. Bu durum da ABD'ye olan güveni sarsmaktadır (Anargyrou, 2025). Bu yüzden de teorinin öngördüğü denge, uygulamaya geçildiğinde bozulabilmekte ve sürdürülebilirliği konusunda soru işareti oluşturmaktadır.

11 Eylül olaylarından sonra güvenlik tehditlerinin yükselmesi, ABD'nin güvenlik kaygılarını da artırmıştır. Güvenlik tehdidinde yönelik askeri araçların kullanımı bir ölçüde yetersiz kalmış ve bu durum kalkınma araçlarının güvenlik öncelikli politikalar çerçevesinde değerlendirilmesine yol açmıştır (Stan, 2004). Başka bir deyişle, güvenlik riskinin artması, kalkınma faaliyetlerinin toplumsal kalkınma sağlayan insani ihtiyaç temelinden uzaklaşarak güvenlik tehditlerine göre şekillenmesine neden olmuştur. Böylece kalkınma, güvenliği sağlamak için araçsal bir modele dönüşmüştür.

2005 Avrupa Konsensüsü'ne göre, "Barış ve güvenlik olmadan kalkınma olmaz ve kalkınma olmadan da sürdürülebilir bir barış gerçekleşmez." (Giovannetti, 2010: 3). Benzer şekilde Annan'a göre, "kalkınma olmadan güvenliğin, güvenlik olmadan kalkınmanın olamayacağını" (Tüzgen, 2022: 39) ve Mans'a göre, "güvenlik ve kalkınma ayrılmaz. Bir tarafta, güvenlik kalkınmanın ön koşuludur. Diğer tarafta, sürdürülebilir kalkınma çatışmaların sona ermesinin ön koşuludur. Ayrıca, ekonomik ve insani kalkınma ve işleyen devlet hizmetleri istikrarın uzun süre korunması için esastır." (Bilgen, 2017: 33). Başka bir ifadeyle, barışın ve istikrarın sağlanabilmesi için güvenli bir ortam, güvenli bir ortamın inşa edilmesi için de kalkınma faaliyetlerinin güvenlik öncelikli gerçekleştirilmesi gerekir.

Kalkınma ile güvenlik olgusunun bu denli yakınlaşmasıyla uluslararası ilişkiler disiplinine kazandırılan "militarize kalkınma" (militarized development) kavramı, kalkınma uğruna yapılacak faaliyetlerinin askerileştirilmesini veya askeri stratejilerin kalkınma söylemiyle meşrulaştırılmasını ifade eder (Heywood, 2020). Bu durum güvenliğin sağlanması için kalkınmanın askerileştirildiği anlamına gelir. Güvenliğin sağlanmasında kilit bir role sahip olan kalkınma faaliyetleri, terörle mücadele, barış ve refahın sağlanmasında stratejik bir silaha dönüşmüştür.

Rita Abrahamsen kalkınmanın militarize oluşunu "*feel-good militarism*" (iyi hissettiren militarizm) olarak tanımlar. Abrahamsen'e göre kalkınma adına yürütülen faaliyetler güvenlik aygıtlarını güçlendirmektedir (Abrahamsen, 2019). Nossel ve Nye'in ürünü olan akıllı gücün öngördüğü denge ile bu yaklaşım karşılaştırıldığında kalkınma araçlarının uygulama esasında güvenlik öncelikli bir modele dönüşebileceğini göstermektedir.

Uluslararası ilişkilere kazandırılan akıllı gücün de diğer güç tipleri gibi zamana ve koşula göre değişim ve dönüşüme uğraması kaçınılmaz olmuştur. Teorinin öngördüğü eşgüdümlü güç kullanımı güvenlik ve kalkınmanın güvenlik boyutunu besleyerek kalkınmanın güvenliğe hizmet ettiği bir ortam oluşturmuştur. Bu durum militarize bir kimliği oluşturarak kalkınmanın askerileştirildiği ve güvenlik öncelikli bir politikaya dönüştüğünü göstermiştir.

Bu noktada akıllı güç ile güvenlik-kalkınma ilişkisi arasında bir dengesizlik ortaya çıkar. Akıllı güç, sert ve yumuşak güç araçlarının eşgüdümlü kullanılmasının dengeli bir süreç içerisinde işleyeceğine dair teorik bir denge öne sürerken militarize kalkınma söylemi bu dengenin sahada güvenlik eksenine kayabileceğini savunmaktadır. Özellikle kalkınma faaliyetlerinin güvenliği sağlayacak bir araç olarak ele alınması, akıllı gücün öngördüğü dengenin güvenliğe hizmet eden bir kimliğe dönüşmesine yol açmaktadır. Akıllı güç yaklaşımı eşgüdümlü ve dengeli bir güç kullanımı fikrini öne sürerken militarize kalkınma bu fikrin sahada güvenliği sağlama amacı güden bir yaklaşıma dönüştüğünü savunmaktadır.

3. ABD'nin Sahel Stratejisinde Dönüşüm

3.1. Sahel Bölgesinde Jeopolitiğin Yeniden Konumlanması

Afrika'nın Sahel bölgesi siyasi, ekonomik ve askeri sorunlarla iç içe olan bir bölgedir (Hafiz, 2022). Gerek bölge içi çatışmaların varlığı gerekse çevre ülkelerdeki yaşanan gelişmelerin Sahel'e yansması, kırılğan bölge yapısını daha da derinleştirmektedir. Bu durum Sahel'i müdahaleye açık bir pozisyona getirerek bölgedeki güvensizliği ve istikrarsızlığı derinleştirmekte ve akıllı gücün militarize ayağını beslemektedir.

Afrika kıtası dünya platinin rezervlerinin %80'i ve elmasların %40'ından fazlasını içeren devasa bir maden alanıdır. Mali'de altın, fosfat, bakır ve elmas; Nijer'de ise uranyum, kömür, demir fosfat, altın ve kalay üretimi ön plandadır (Torshin, 2025). Bu açıdan değerlendirildiğinde Sahel bölgesindeki ülkeler, dış güçler için oldukça önemli enerji kaynaklarıdır. Örneğin Avrupa'nın neredeyse en büyük elektrik ihracatçısı olan Fransa, elektrik üretiminin önemli bir kısmını uzun yıllardır Nijer'den aldığı uranyumdan karşılamaktadır (Yülek, 2023).

Fransa'nın Sahel'de yürüttüğü Barkhane Operasyonu'ndan sonra varlığını önemli ölçüde geri çekmesiyle oluşan boşluğu Rusya ve Çin gibi aktörler doldurmaya çalışmıştır. Rusya, Wagner grubu ve askeri desteğiyle özellikle Mali'ye yerleşmeye çabalarken Çin, bölgeyle yakın ilişki kurarak ekonomik gücünü askeri güçle pekiştirmek istemiştir. Batı'ya karşı bir meydan okuma olarak nitelendirilen bu durum küresel rekabetin yansımasıdır (Devecioğlu, 2021). Küresel rekabetin yaşandığı ortamda jeopolitik dengelerin de hızla değişmesi kaçınılmaz olmuştur. Bölgede artan Çin ve Rusya nüfuzu, ABD'yi bölgede yeniden bir konumlanma stratejisine götürmüştür.

ABD açısından Sahel bölgesi, Çin ve Rusya gibi güçler ile doğrudan bir güç mücadelesi alanı değil stratejik politikaların gerçekleştirildiği kritik bir alandır. Bu bağlamda ABD, küresel rekabet cephesinde politikalarını, çıkarlarını koruyabilmek olarak şekillendirmiştir. Bölgede stratejik mineralleri korumak, ekonomik güvenliğini de koruyacaktır. Çin ve Rusya gibi büyük güçlerin bölgedeki etkisini kırmak, jeopolitik konumlanmasını güçlendirecek ve terör, kaçakçılık, iç çatışmalar ve bölgesel çöküşü engellemek de fiziksel güvenliğini sağlayacaktır (Yaaqoubi, 2025).

Çin, Sahel bölgesinde önemli ölçüde ekonomik yatırım ve altyapı politikalarıyla var olmaya çalışmaktadır. Nitekim Çin'in yaptığı altyapı yardımları, krediler ve Kuşak-Yol Girişimi ile etkisini giderek artırmaktadır (Dollar, 2019). 2013'te ilan edilen bu proje Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını farklı koridorlarla birbirlerine bağlayarak ülkeler arasında iş birliği ve ticareti artırmayı hedeflemektedir. 38 Sahra Altı Afrika ülkesinin bulunduğu proje ile Çin bir yandan Afrika kıtasını dünyaya açarken bir yandan da kıtalardaki ülkeleri birbirine bağlamaktadır. Proje kapsamında yer alan ülkelere altyapı yardımları sağlamak adına kredi sağlayan Çin 2013-2019 yılları arasında bu ülkelere enerji ve ulaşım sektörleri başta olmak üzere yaklaşık %22 oranında Sahra-altı Afrika'ya toplam 730 milyar dolar yatırım yapmıştı (Engin Güder & Pekcan, 2020). Boston Üniversitesi Küresel Kalkınma Politikası Merkezi'nin sunduğu veri tabanına göre Sahra-altı Afrika içerisinde bulunan Sahel ülkelerinden Burkina Faso, Çad, Eritre, Mali, Moritanya, Nijer, Nijerya, Senegal ve Sudan'a 2000-2024 yılları içerisinde toplam 22,7 milyar dolar kredi sağlamış, bu kredilerin 9 milyar doları ulaşım, 6,8 milyar doları enerji, 2,7 milyar doları bilgi ve iletişim teknolojileri, 2 milyar doları su ve sanitasyon hizmetleri, 803,3 milyon doları sanayi, 302,6 milyon doları tarım, 253,8 milyon doları kamu yönetimi ve diğer sektörleri kapsamaktadır (Boston University Global Development Policy Center, 2026). Bu kredi ve yatırımlarla Çin, ABD'nin kıtadaki gücünü dengelemeye çalışarak rekabetin ekonomik ve yatırım ayağını beslemiştir. Rusya ise bu rekabetin güvenlik ayağını beslemektedir.

Rusya, 2021'de Mali'de yaşanan darbenin ardından Batılı güçlerin büyük ölçüde geri çekilmesinden dolayı oluşan boşluğu doldurmak için Wagner Grubu aracılığıyla varlığını pekiştirerek güç dengesinde yerini almıştı. Mali, Fransa'nın yönettiği Barkhane Operasyonu'ndan umduğu sonucu

alamayınca ülkedeki güvenlik tehditlerinin karmaşık bir hale gelmesiyle yönünü Rusya'ya çevirerek Wagner Grubu ile güvenlik alanında iş birliği yapmıştır. Wagner, ülkede güvenliğin sağlanması için askeri personel eğitimi ve operasyonel destek vermiştir. Bunun dışında Rusya'dan dört Mil Mi-17 helikopterin de içinde olduğu büyük bir askeri malzeme ve silah sevkiyatı da sağlanmıştır (Boztaş & Yıldırım Çınar, 2024). Fakat Wagner sadece askeri ve güvenlik desteği sağlamamış, Rusya'nın Mali'deki imajını güçlendirmek adına medya ve iletişim kanallarıyla "etkileme" faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Mali'ye destek sağlayarak imajını güçlendiren Rusya böylece bölgedeki etkisini artırmıştır. Nitekim Batı'ya karşın alternatif bir ortak olarak etki kapasitesini ispatlamıştır (Mohamedou, 2024). Bu tablo karşısında ise ABD, bölgede yerel dayanıklılığı güçlendirmeye yönelmiştir.

20 Aralık 2019'da o dönemin başkanı Donald Trump tarafından yasalaştırılan ve 2020'de Konsolide Ödenekler Yasası'nın bir parçası olarak kabul edilen Küresel Kırılganlık Yasası (Alliance For Peacebuilding, 2020), bu yaklaşımın bir ürünüdür. 10 yıllık olan bu yasa, şiddetli çatışmaları tespit etmeyi ve önlemeyi, toplumların dayanıklılığı artırmayı ve kırılgan bölgelerde sürdürülebilir kalkınmayı desteklemeyi amaçlamaktadır. Böylece devletlerin zayıflığı veya başarısızlığı ABD güvenliğini tehdit etmeyecektir. Dolayısıyla kırılgan devletleri güçlendirmek ve bu bölgelerde topluları güçlendirmek ABD'nin Sahel bölgesine bakışını şekillendiren ana etmenler olmuştur (U.S. Department of State, 2022). ABD'nin Sahel bölgesindeki topluları kalkındırma ve bölgeye dayanıklılık kazandırmaya yönelik faaliyetleri, ülkenin bölgedeki gücünü ve kendi güvenliğini sağlamak açısından diğer güçlere karşı yapmış olduğu stratejik denge hamlesinin göstergesidir. Dolayısıyla akıllı güç yaklaşımı, güvenlik tehdidinin yoğun olduğu bir bölge olan Sahel'de militarize olarak kalkınmanın araçsallaştığı bir dönüşümü beraberinde getirmiştir.

Biden yönetiminin güvenlik ve ticaret öncelikli olarak Angola'ya gerçekleştirdiği ziyaretinde ele alınan Lobito Koridoru Projesi, Çin'in dengelenmesi açısından önemli bir örnek olmanın yanında Afrika kıtasındaki ABD kontrolünün sağlanması açısından da oldukça önemli bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır (Demirtaş, 2024). Genel olarak Sahel bölgesi, ABD açısından Rusya ve Çin gibi aktörlerin faaliyetlerini dengeleme öncelikli girişimlerin yoğunluk kazandığı bir bölge olmuştur.

3.2. ABD'nin Sahel Politikasında USAID–AFRICOM Bileşimi

1961 Dış Yardım Yasası'nın ardından kurulan ve ABD'nin insani yardım ile kalkınma politikalarından sorumlu olan USAID (Tarnoff, 2015), sağlık, eğitim ve insan hakları gibi toplumsal sorunları kapsayan birçok alanda faaliyet göstermektedir (Hernandez, 2025). Sahel bölgesi USAID faaliyetleri için oldukça uygun bir bölgedir. Bölge, yapısal kırılganlığının ötesinde gıda, eğitim, yoksulluk, kuraklık, iç çatışmalar, tarım yetersizliği ve sağlık gibi birçok konuda eksik olması USAID'in bölgeye yönelmesinde etkilidir. Sahel'deki bu eksiklikler bölgenin kalkınmasını da olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla bölgeye yapılan yardımlar da kalkınma açısından son derece önemlidir.

USAID sivil toplum, uluslararası ortaklar ve yerel yönetimlerle iş birliği yaparak insani yardım ve kalkınma desteği sağlamaktadır. Örneğin, 2022'de Sahel'e 235 milyon dolar kalkınma, 857 milyon dolar insanî yardım fonu sağlamıştır. Burkina Faso'da yüz binlerce çocuğun ishal ve zatürre gibi hastalıkların tedavisini olmasına ve yaklaşık 1,2 milyon kişinin temiz suya erişmesine yardımcı olmuştur. Aynı şekilde Nijer'de 508,000 hektarlık tarım arazisinin yönetiminde yardımcı olmuştur. 2023'te ise Sahel'e yapılan yardım 2,3 milyar doları aşmıştır (Ravetto, 2024). USAID genel olarak toplumların dayanıklılığını güçlendirmek adına destek faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

USAID özellikle Burkina Faso ve Nijer'de olmak üzere, bölgede daha fazla dayanıklılık oluşturmayı amaçlayan Sahel'de Dayanıklılığı Artırma (RISE) girişimiyle aşırı yoksulluğu ve gıda güvensizliğini hedef almaktadır (Office of Inspector General, 2021). Toplumların dayanıklılığını

artırmak için yoksulluk ve gıda üzerine yapılan faaliyetler, halkların temel geçim şartlarını iyileştirmeye yönelik adımlardır.

2008'de faaliyete geçen AFRICOM ise ABD'nin Afrika bölgesinde askeri varlığını sürdüren savunma odaklı bir yapıdır. Komutanlık Afrika kıtası, ada ülkeleri ve çevresinde Savunma Bakanlığı (DOD) operasyonlarından, tatbikatlarından ve güvenlik iş birliğinden sorumludur (Blanchard, 2014). O dönemin başkanı Bush tarafından kurulan AFRICOM, "ABD'nin Afrika'da kalkınma, sağlık, eğitim, demokrasi, ekonomik büyüme hedeflerini sağlayacağını ve müttefiklerinin kapasitelerini artırması için yeni fırsatlar yaratarak ABD'nin Afrika ile olan güvenlik işbirliğini" (Yüksel, 2017: 90) güçlendirmeyi hedeflemiştir. ABD AFRICOM'u devreye sokarken Sahel bölgesindeki etkinliğini de artırmıştır.

ABD, Sahel bölgesinde bütünsel bir yaklaşımı benimseyerek faaliyet göstermektedir. Nitekim AFRICOM, Dışişleri Bakanlığı ve USAID gibi kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmıştır. Bu anlayış çerçevesinde Afrika'daki terör gruplarıyla mücadele etmek için ilişkileri desteklemiştir. Afrika'nın sorunlarını çözüme askeri gücünün yeterli gelmeyeceğini düşünen ABD, diplomasi ve kalkınma faaliyetlerini askeri güce eklemeyerek bütüncül hareket etmiştir. (Waldhauser, 2019).

Senegal, Burkina Faso, Nijer, Çad, Mali ve Nijerya gibi Sahel ülkelerinde güvenliğin sağlanması yönünde faaliyetler sürdüren AFRICOM ve yerel dayanıklılığı güçlendirmek için toplumsal kalkınma faaliyetleri gerçekleştiren USAID, bütüncül bir yaklaşımla Sahel bölgesindeki sorunların çözümünde ortak hareket etmektedir. Genel olarak kıtada yaşanan sorunların tek başına askeri güçle çözülemeyeceği düşüncesinden doğan bu ortaklık, akıllı güç uygulamalarının önünü açmaktadır. Nitekim iki farklı yapılanma gibi görünen bu kuruluşların temelde güvenlik öncelikli olduğu söylenebilmektedir. Terörle mücadele kapsamında Sahel'i kalkındırmak ve askeri desteği sağlamak adına yürütülen bu faaliyetler, güvenlik ve kalkınma ilişkisinin güçlendiğinin göstergesidir.

"USAID misyonunun yeni beş yıllık ülke stratejisi, AFRICOM'un sivil işler ekiplerinin güvenlik konularına odaklandığı aynı bölgelere barış ve güvenlik getirmek için hükümetin tüm birimlerinin birlikte çalışmasını öngören özel bir hedef içermektedir." (Anderson, 2014, s. 116). Dolayısıyla AFRICOM ve USAID sorunların çözümünde ortak hareket edebilmektedir. Bu durum, güvenlik-kalkınma bağına beslemektedir.

AFRICOM'un ana amacı savaşmak değil kalkınma yardımlarına hizmet eden diplomatik bir araç olmaktır ve başta USAID olmak üzere farklı kuruluşlarla iş birliği gerçekleştirmektedir (Institut de Recherche Stratégique de l'École Militaire, 2014). USAID ve AFRICOM'la beraber farklı kuruluşlarla ortak yürütülen projelerden biri 10-13 Eylül 2012 tarihleri arasında Gana'nın Accra kentinde gerçekleşen RESEPI toplantısıdır. Süreklilik gösteren hayvan hastalıklarını ve bu hastalıkların sınırları aşmasını önlemeye yönelik olan çalışma, Nijer dahil olmak üzere 21 Afrika ülkesini kapsamaktadır (FAO, 2012). Bir diğer ortaklık personel entegrasyonudur. AFRICOM, 2013 yılı itibarıyla bünyesinde tarım, enerji, ticaret, güvenlik ve istihbarat birimleri dahil olmak üzere 11 farklı hükümet departman ve ajansından 20'den fazla personel bulunmaktadır. Bu ekipler arasından özellikle USAID'den AFRICOM'da irtibat görevlisi ve gizli görev yapan personeller de bulunmaktaydı (Şahin & Özel, 2020). Bu entegrasyon da güvenlik ve kalkınma bağına destekleyen bir bütünleşmedir. Bu bütünleşik yapı faaliyetlerin eşgüdümlü gerçekleştirilmesi noktasında kolaylık sağlamaktadır.

AFRICOM-USAID arasındaki kurumsal bütünleşme, akıllı gücün eşgüdümlü kullanımını pekiştiren bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda bu bütünleşik yapı, kalkınma faaliyetleriyle güvenlik politikalarının iç içe geçmesine olanak sağlayan bir yapıyı oluşturmaktadır. Dolayısıyla kurumsal entegrasyon, kalkınma faaliyetleriyle askeri faaliyetleri uyumlu hale getirir. Bu durum da kalkınma faaliyetlerinin güvenlik öncelikli politikalara dönüşmesinde teşvik edici nitelik taşır.

4. Nijer'de ABD'nin Akıllı Güç Stratejisinin Militarizasyonu

4.1. Nijer'in Jeopolitik Kırılganlığı

Yıllarca kuzeyindeki Berberilerle Afrika'nın merkezindeki Biladüssudan arasında bir geçiş bölgesi olan Nijer, Kuzeybatı Afrika'da yer almaktadır. Ülkenin doğusunda Çad, batısında Mali ve Burkina Faso, kuzeyinde Cezayir ve Libya, güneyinde Nijerya ve Benin bulunmaktadır. Nijer, zengin uranyum kaynakları, çeşitli kimyasallar, hayvansal ürünler, sebze ve meyve bakımından oldukça zengindir. Bu ürünlerin ihracatını yapmaktadır ve başlıca ticaret ortakları Fransa, Çin, ABD, Nijerya, Tayland, Malezya, Hindistan ve Türkiye'dir. Bugün dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olan Nijer, sahip olduğu zengin yer altı kaynaklarıyla önemli bir potansiyel ülke profili çizmektedir (İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2020).

Nijer, uranyum gibi zengin maden kaynaklarına ek olarak Sahra Altı Afrika ile Akdeniz arasındaki stratejik konumuyla oldukça önemlidir. Bu konumda yer alan Nijer'in de Sahel bölgesinde Kuzey Afrika ile Sahra Altı Afrika arasında geçiş sağlaması açısından da önemlidir. Aynı zamanda Nijer'in alt bölgeler arasındaki göç ve ticaret yollarının kesişiminde yer alması da son derece önemlidir. Tüm bunların yanı sıra terörle mücadele ve radikalizm açısından da oldukça dikkat çekicidir (Demirtaş, 2024). Tüm bu stratejik ve ekonomik özellikler, kırılgan bir bölgede kırılgan bir ülke olan Nijer'i kalkınma ile güvenlik merkezli akıllı güç stratejisinin odağına sokar.

Sahel bölgesinde bulunan Nijer, Batı'nın nispeten istikrarlı gördüğü bir devlettir. Ancak ülkede yaşanan darbeler neticesinde artan güvenlik riski nedeniyle bu istikrar profili bozulabilmektedir (Akinpelu, 2023). Ülke Liptako-Gourma olarak bilinen üçlü sınır bölgesi içinde yer almaktadır. Burkina Faso ve Mali'nin de yer aldığı bu bölge, şiddetli çatışmaların ve güvenlik tehditlerinin yoğun yaşandığı bir merkezdir. Çevre ülkelerde yaşanan sorunlar ülke güvenliğini riske sokmaktadır. Örneğin, güneyde Nijer'in Nijerya ile olan yaklaşık 1,500 kilometrelik sınırı, ülkeyi Boko Haram tehdidinde açık hale getirir. Benzer şekilde Libya ile olan kuzeydoğu sınırında yasadışı silah ve mal kaçakçılığı yapılması ülkeye sıçrayabilecek çatışmalara açıktır (Wilén, 2022). Bu bilgilere göre yerel ve bölgesel terör eylemlerinin göbeğinde yer almasıyla Nijer, güvenlik tehdidiyle karşı karşıyadır. Bu güvenlik tehditleri kalkınmayı güvenliğe hizmet eden bir araç haline getirir. Çünkü ülkede yaşanan sorunlar veya çevre ülkelerdeki sorunların ülkeye yansması; ülkenin siyasi ve toplumsal yapısını zedeler, güvenliğin ve istikrarın sağlanmasını zorlaştırır. Nijer'in güvenlik ve istikrar konusundaki bu riski, ABD'nin bölgedeki çıkarlarını da zora sokabilmektedir.

Nijer'de yaşanan terör faaliyetleri, küresel cihat anlayışıyla yapılan eylemler ve çevre ülkelerden gelen tehditler Nijer'in dünya sisteminden düşebileceği endişesini artırmaktaydı. Nijer'in düşmesi, ABD'nin çıkarlarını tehlikeye sokabilir ve büyük bir güvenlik riskini doğurabilirdi. Konumu ve jeopolitik önemi göz önüne alındığında Nijer'de yaşanan kriz, ülke bazında bir sorun olarak kalmaz, bölgesel ve giderek küresel bir sorun haline gelebilir. Bu durum da Nijer'in güvenliğinin küresel bir soruna dönüşebileceğini gösterir. Nijer'in zayıflığı, bölgeyi; bölgenin zayıflığı kıtaları aşarak sorunlar silsilesine neden olabilmektedir. Bu nedenle kendi çıkarları ve güvenliğinden endişe eden ABD, kendini emniyete almak için hem askeri hem de toplumların dayanıklılığını artırmak uğruna çeşitli kalkınma faaliyetleri gerçekleştirerek çok boyutlu yardımlar yapmıştır (Shurkin, 2017). Bu durum ABD'nin teoride akıllı güç uygulamalarının bir örneği olarak karşımıza çıksa da uygulamada güvenlik kaygısının belirleyici bir etken olduğu görülmektedir.

4.2. Güvenlik-Kalkınma Entegrasyonu

ABD'nin Nijer'deki en önemli varlığı Agadez'deki hava üssü 201'dir. Bu üs, ABD'nin Sahra Altı Afrika'daki en önemli karargâhlarından biridir. 2019'da kurulan ve C-17 Globemaster inişlerini karşılayabilecek kapasitede olan üs, zamanla genişleyerek ISR operasyonları için merkezi bir görev görmüştür. Aynı zamanda MQ-9 Reaper gibi insansız hava araçlarının devriyesiyle El-Kaide ve

İslam Devleti bağlantılı gruplar da dâhil olmak üzere terör gruplarının hareketlerinin takip edilerek gözcülük yapılmasına imkân sunduğu için de oldukça önemlidir. ABD bu konuda gözcülük yapmakta ve gerekli gördüğü noktalarda teröre karşı hamlelerde bulunmuştur. Aynı zamanda Nijer ordusuna destek sağlamak için eğitim ve danışmanlık faaliyetleri de yürüterek destek sağlamıştır (Gordon & Harpley, 2024). ABD'nin bölgedeki askeri yoğunluğu, akıllı gücün sert güç ayağının baskın geldiğini gösterir niteliktedir.

ABD'nin yaklaşık 800 askerinin bulunduğu Nijer Air Base 201 adlı İnsansız Hava Aracı üssü Cibuti'de yer alan Camp Lemonnier üssünden sonra ikinci büyük askeri üs konumundadır. Bu üs, ABD için istihbarat sağlama ve gözetleme konusunda terör örgütlerine veya gelebilecek herhangi bir tehdide karşın oldukça kritik bir öneme sahiptir (Demirtaş, 2023). ABD'nin bölgede sahip olduğu bu avantaj, sahadaki konumunun güçlü olduğunu gösterir. Aynı zamanda bu üs sayesinde ABD Sahel bölgesi özelinde Nijer'de güvenliği sağlama ve hakimiyeti inşa etmede önemli bir fırsat yakalamıştır.

ABD, Sahel bölgesinde algılanan tehditlere karşın son yirmi yılda 3,3 milyar dolardan fazla askeri yardım sağlamış ve terörle mücadele kapsamındaki operasyonlarına ve güvenlik yardımı programlarına önemli ölçüde yatırımlar yapmıştır. Örneğin ABD Sahel bölgesindeki ülkelere 17,643'ü Nijer'den olmak üzere 86 bin kursiyere eğitim vermiştir. Aynı şekilde Trans-Sahara Ortaklık Girişimi, Savunma Bakanlığı'nın ortak kapasite geliştirme programları ve çok sayıda yabancı askeri eğitim operasyonu gibi programlar gerçekleştirilerek kapasite artırmaya yönelik destek sağlanmıştır. Bu programlar ve ekonomik-insani yardımlarla beraber ABD'nin Sahel ülkeleri ile olan ikili ilişkileri güçlenmiştir (Yousif, 2023). ABD'nin Sahel bölgesinde hem askeri hem de kalkınma bağlamında varlığı, bu tür programlarla pekişmektedir.

USAID, Nijer'de tarımı güçlendirme, geçim kaynaklarını ve gıda güvenliğini sağlamak için toplumsal dayanıklılığı artırmayı içeren projeler gerçekleştirmektedir. Örneğin, Wadata adlı Beş Yıllık Gıda Güvenliği Faaliyeti (2018–2023) adlı program, Nijer'in Zinder bölgesindeki yoksul toplumlara beslenme, gıda ve su güvenliğinin sağlanması amacıyla çalışmaları içermektedir. Bu program toplumun gıda erişimini sağlamaya özellikle kadınlar ve çocukların beslenme ile sağlık göstergelerini yükseltmeye odaklıdır (Pollak, 2024: 1). Bu projeye gıda, beslenme, doğal kaynak yönetimi ve su güvenliği gibi sorunlar ile mücadele edilerek toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesi hedeflenmiştir (The National Cooperative Business Association CLUSA International, 2023). Aslında bu vb. projeler insani içerikle şekillenmekte olup güvenliği inşa etmek için araçsallaştırıldığının uygulamadaki halidir. Başka bir deyişle, militarize kalkınmanın sahadaki yansımalarıdır.

Toplumların dayanıklılığını güçlendirmek ve onları kalkındırmak için yapılan bu tür projeler, içeriden veya dışarıdan gelebilecek her türlü darbeye karşı bir direnç inşa etmeye yöneliktir. Toplumlar sorunlarla baş edebilecek duruma geldiğinde kırılabilirliği bir ölçüde geride bırakabilmiş demektir, böyle bir ortamda güvenliğin bir ayağı sağlamıştır. Dolayısıyla güvenliğin sağlanması yolunda kalkınma, önemli bir araçtır. Kalkınmayla güvenlik birbirleriyle ilişkilidir.

AFRICOM, Nijer'e bölgedeki terör faaliyetlerine karşın destek olmak adına istihbarat, gözetim, keşif desteği, eğitim ve güvenlik faaliyetleri sürdürmüştür. Bu faaliyetler, Nijer'in ülke güvenliği ve istikrarını sağlaması açısından oldukça önemlidir (U.S. Africa Command Public Affairs, 2017). İnsanî yardım, terörle mücadele, barışı koruma ve sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik faaliyetler dışında ortak operasyonlar ve çeşitli kalkınma yardımları gerçekleştiren AFRICOM, bütünsel bir yaklaşımla hareket etmektedir (Halatçı, 2023). Bütünsel yaklaşım çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetlerde askeri yapının merkezde olması güvenliğin öncelendiğini göstermektedir.

ABD'nin akıllı güç yaklaşımı çerçevesinde Nijer'e gönderdiği askeri destek ve kalkınma yardımları, güvenlik öncelikli politikaların uzantısıdır. Nijer ABD için çok önemli bir ortaktır.

Nijer'de yaşanacak bir kriz başta bölge olmak üzere kıtaları aşır büyük bir güvenlik sorunu oluşturacağından bu durum, ABD'nin çıkarlarını olumsuz etkileyecektir. Bu güvenlik sorununun çözümünde kullanılan akıllı gücün de militarize olarak güvenliği beslemesi kaçınılmazdır. Fakat güvenlik merkezli kalkınma, 2023'ün temmuz ayında Nijer'deki darbeyle sınamıştır. Bu gelişme, çalışmada ortaya konulan militarize edilmiş akıllı gücün sürdürülebilirliğini test eden somut bir önektir. Nijer'de yaşanan bu darbe, askeri varlığın ve kalkınma faaliyetlerinin yoğun olmasına karşın ülkedeki istikrarın sürdürülemediğini göstererek akıllı gücün uygulamadaki sınırlılığını ortaya koymuştur.

4.3. Nijer Darbesi ve Akıllı Gücün Sınırlılığı

28 Temmuz 2023 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanı General Abdourahamane Tchiani'nin Cumhurbaşkanı Mohamed Bazoum'u görevden alarak iktidarı ele geçirmesiyle başlayan darbe, ABD-Nijer ilişkilerinde köklü bir değişikliğin yaşanmasına neden olmuştur (Zambakari, 2023). Nijer ABD güvenlik yardımının en büyük alıcılarından biriydi. Darbe yaşanmadan hemen önce ABD'nin Nijer'de yaklaşık 1,000 askeri bulunmaktaydı ve bu ABD'nin en büyük ikinci askeri varlığıydı (Arieff, 2023). Nijer, ABD'nin bölgedeki radikal güçlere karşı yapılan savaşta kilit ortaklarından biridir (Independent Türkçe, 2023).

Darbe sonrası dönemin ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Jake Sullivan, darbeyi kınayarak ve Nijer'in ABD için önemine değinerek şöyle açıklamalarda bulunmuştur: "Cumhurbaşkanı Bazoum liderliğindeki Nijer'in demokratik yollarla seçilen hükümetinin işleyişini durdurmaya ve devirmeye yönelik her türlü çabayı şiddetle kınıyoruz. Nijer, ABD için kritik bir ortaktır. Demokrasi ve insan hakları konusunda ortak değerlere sahibiz, bölgesel güvenlik ve refahı ilerletmek için iş birliği yapıyoruz. Nijer hükümeti ile olan kıymetli iş birliğimiz, Nijer'in demokratik standartlara olan bağlılığının devam etmesi üzerine kuruludur." (Akgün, 2023). Dolayısıyla ABD yönetimi, 26 Temmuz 2023'te Başkan Bazoum'un gözetiminden serbest bırakılmasını talep ederek Batı Afrika Ekonomik Topluluğu ve Afrika Birliği'nin Nijer'deki mevcut düzeni korumak ve savunmak için attığı adımları onayladığını ifade etmiştir (The White House, 2023). ABD'nin bu tavrı darbeye ilişkin hoşnutsuzluğunu göstermektedir.

ABD, Nijer'deki yönetimin ele geçirilmesiyle iki ülke arasındaki güvenlik ve diğer alanlardaki iş birliklerini riske atabileceğine dair uyarılarda bulunmuştur. ABD, Nijer'de askerin yönetimine el koymasının ülkenin bölgesel lider konumunu baltalayacağını ve mevcut ortaklıkların sürdürülmesine engel olacağını düşünmektedir (T24, 2023). Çok geçmeden Nijer'de iktidarı ele geçiren askeri yönetim ABD Savunma Bakanlığı'na bağlı askeri ve sivil personelin kendi topraklarında çalışmasına izin veren anlaşmayı tek taraflı iptal ettiğini bildirmiştir (Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2024). İktidar cuntasının sözcüsü Abdramane, halkın istekleri ve çıkarlarını dikkate alarak ABD askeri personelinin ve Savunma Bakanlığı'ndaki sivil çalışanlarının statüsüne ilişkin anlaşmayı derhal geçerli olmak üzere iptal ederek 2012'den beri yürürlükte olan güvenlik iş birliği anlaşmasını tek taraflı geçersiz kılmıştı (Turse, 2024). Buna karşın ABD, dış yardımları düzenleyen 7008 no'lu maddeyi devreye sokarak gıda ve sağlık alanındaki insanî yardımlar dışında ABD'nin Nijer hükümetine yaptığı yardımların çoğunu askıya aldığını bildirmiştir (Sabah, 2023).

Millennium Challenge Corporation (MCC), Nijer ile 443 milyon dolarlık kalkınma yardımı anlaşmasını ve Nijer ile gerçekleştirilecek ikinci bir bölgesel anlaşmaya ilişkin hazırlık çalışmalarını askıya almıştır. Ayrıca Nijer Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası (AGOA) kapsamındaki ticari ayrıcalığını kaybetmiştir (Arieff, 2023). Burkina Faso, Gine, Burma, Mali, Sudan ve 2023 darbesiyle birlikte Nijer için yürürlükte olan 7008 no'lu madde ancak hükümete demokratik bir sistem kazandığında kaldırılacaktır (Arieff & Brown, 2023). Bu değerlendirmeye göre Nijer anayasal düzene geçtiğinde yardımlar kademeli olarak yeniden başlatılabilecektir. Bu bağlamda Stratejik ve Uluslararası Çatışmalar Merkezi, 7008 no'lu maddedeki herhangi bir esnekliğin ölümcül olmayan

araçlarla sürdürülmesine ve sivil-askeri ilişkilerin geliştirilmesine yönelik orta bir yol sunmuştur (Faulkner, Parens, & Plichta, 2024).

ABD milli güvenliği için oldukça önemli olan Nijer'de darbe sonrasında yaşanan gelişmelerden sonra USAID ofisleri kapatılmış; kalkınma, yönetim ve insan haklarına yönelik yardımları içeren projeler kesilmiştir. Afrika'dan büyük ölçüde geri çekilmeye karar veren ABD, 2024'teki çekilme kararıyla Nijer'deki en gelişmiş İHA üssünü kaybetmiştir. AFRICOM'un kırılgan ve kopuk bir yapı haline geldiği düşüncesi kıtaya yönelik bütünsel yaklaşımının sonlandığını göstermektedir. Nitekim ABD'nin kıtadaki varlığı oldukça azalmış ancak dijital altyapı yatırımları, özel güvenlik şirketleri ve sınırlı askeri üslerle geri planda kalarak etkisini göstermeye devam etmektedir (Kandemir, 2025).

Akıllı güç yaklaşımının sahadaki somut örneği olan Nijer, yaklaşımın sınırlılığını açıkça göstermektedir. Küresel Terörizm Endeksi'ne göre, Nijer'deki terör saldırıları 2022'de 54'ten 2023'te 61'e yükselmiş ve ölümler iki katını aşarak 468'e ulaşmıştır. Bu ölümlerin %73'ünü askeri personel oluşturmakla beraber Nijer 2023'te askeri ölümlerin en yüksek olduğu üçüncü ülke olmuştur. Benzer şekilde 2023 darbesiyle Tillabéri'de dört askeri konvoyu düzenlenen bir pusuda en az 200 asker öldürülmüş ve Tillabéri ülkedeki terör saldırılarının %59'unu ve kayıpların %84'ünü kaydetmiştir (Institute for Economics & Peace, 2024). Akıllı güç yaklaşımının uygulandığı bir ülkede bu denli ölümlerin ve terör faaliyetlerin artışı, akıllı gücün sahadaki yetersizliğinin göstergesidir. Askeri personel kayıplarındaki bu artış, akıllı güç yaklaşımının sert güç ayağının uygulamada yeterli sonucu vermediğinin kanıtı olmuştur.

ABD akıllı güç yaklaşımı çerçevesinde bölgeye hem kalkınma hem de güvenlik çerçevesinde ciddi desteklerde bulunmuştu. Ancak, bölgeye yapılan yardımlar terörü besleyen yoksulluk, gıda yetersizliği gibi sorunları çözememiştir. Nitekim bölgedeki terör ve ölüm faaliyetlerindeki artış bunu açıkça göstermektedir. Dolayısıyla akıllı güç yaklaşımının uygulanmasına rağmen artan terör saldırıları ve ölümlerle bu bütünlük yapı, Nijer'in güvenlik ve istikrarını sağlamada yetersiz kalmıştır.

Bütün bu bulgular açıkça göstermektedir ki akıllı güç dengesi kırılgan devletler bağlamında yeniden incelenmelidir. Nijer örneği, güvenlik riskinin yüksek olduğu yerlerde kalkınmanın güvenlik aracı haline gelebileceğini göstermektedir. Ancak aynı zamanda Nijer darbesi, yoğun askeri ve kalkınma faaliyetlerinin yürütülmesine rağmen ülkede istikrarın sağlanamadığını, akıllı gücün uygulamada sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Bu açıdan incelendiğinde Nijer darbesi, kalkınmanın militarize edilmesinin ve akıllı güç uygulamalarının güvenliği ne ölçüde sağladığını ve akıllı gücün sürdürülebilirliğini test eden önemli bir örnektir.

Sonuç

Uluslararası sistemin değişimi, güvenliği sağlayan unsurların dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda güvenliği sağlayan araçlar olarak yumuşak ve sert gücün yetersiz kaldığı ortamda geliştirilen akıllı güç yaklaşımı, teorik olarak güvenlik ve kalkınma arasında dengeli bir ilişki olarak görülmekteydi. Ancak çalışma bu teorik dengenin güvenlik tehditlerinin arttığı kırılgan bir zeminde sürdürülebilir olmadığını göstermektedir.

Sahel özelinde Nijer vakası akıllı gücün öngördüğü teorik dengenin uygulamada güvenlik öncelikli hale gelebileceğini ve kalkınma faaliyetlerinin güvenlik politikalarının uzantısı olabileceğini göstermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde çalışma, akıllı gücün koşullara göre asimetrik bir güç oluşturabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla akıllı güç her koşulda denge sağlayamamakta, söz konusu denge güvenliğe kayabilmektedir. Bu asimetri, kalkınma yardımlarının güvenlik stratejilerinin bir uzantısı haline gelmesiyle sonuçlanmıştır. Nitekim bu durum akıllı güç yaklaşımının aslında hiyerarşik bir yapıda olduğunu ve yumuşak güç unsurlarının sert güç ayağını destekleyen araçlara dönüştüğünü kanıtlamaktadır.

Çalışmanın temel katkısı, akıllı güç dengesinin güvenlik tehdidinin arttığı ortamda dengenin bozulabileceğini ortaya koymaktır. Başka bir ifadeyle, koşullara göre akıllı güç dengesi, militarize olarak güvenlik öncelikli politikalara dönüşebilmektedir. Militarize kalkınma ise genelde kırılğan yapıya sahip bölgelerde görünür olmaktadır. Bu bağlamda Sahel bölgesi ve özelinde Nijer örneği, kalkınma faaliyetlerinin güvenliği önceleyen bir dönüşüm geçirdiğini göstermesinin yanı sıra akıllı gücün dönüştüğü militarize kalkınma modelinin istikrarı ve güvenliği korumada sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu durum, akıllı gücün uzun vadede istikrar ve güvenlik sağlayamayacağını ortaya çıkarmaktadır. ABD'nin Nijer'e yaptığı bütünsel yardımlara rağmen ordu içindeki grupların yönetime el koyması, terör olayları ve ölümlerdeki artış akıllı gücün sürdürülebilir bir demokrasi ve istikrar inşa edemeyeceğini göstermektedir.

Bu çerçevede çalışma, akıllı güç yaklaşımının her koşulda öngördüğü teorik dengeyi sağlayamadığını, güvenlik merkezli militarize bir dönüşüm geçirdiğini göstermektedir. Bu dönüşümün de kırılğan bir zeminde güvenliği inşa etmede yetersiz kaldığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla akıllı gücün varsaydığı teorilerin yeniden tartışılması ve koşullara göre dönüşen yapısının yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Etik Bildirim: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Ethical Statement: It is hereby declared that all scientific and ethical principles were observed during the preparation of this study, and that all sources consulted have been properly cited in the reference list.

Etik Kurul İzni: Bu çalışmada etik kurul izni gerekli değildir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was not required for this study.

Yazar Katkıları: *Konsept:* M.B.G., *Literatür Tarama:* M.B.G., *Tasarım:* M.B.G., *Veri Toplama:* M.B.G., *Analiz ve Yorum:* M.B.G., *Makale Yazımı:* M.B.G., *Eleştirel İncelenmesi:* M.B.G.,

Author Contributions: *Concept:* M.B.G., *Literature Review:* M.B.G., *Design:* M.B.G., *Data Collection:* M.B.G., *Analysis and Interpretation:* M.B.G., *Manuscript Writing:* M.B.G., *Critical Review:* M.B.G.

Çıkar Çatışması: Yok.

Conflict of Interest: No conflict of interest.

Finansal Destek: Yok.

Financial Support: No financial support.

Kaynaklar

- Abrahamsen, R. (2019). Defensive Development, Combative Contradictions: Towards an International Political Sociology of Global Militarism in Africa. *Conflict, Security & Development*, 19(6), s. 543-562. <https://doi.org/10.1080/14678802.2019.1688960>
- Acar, H. (2020). Akıllı Güç Bağlamında Sadr Hareketi'nin Irak Siyasetinde Zirveye Yükselişi. *Güvelik Çalışmaları Dergisi*, 22(2), 242-258. <https://guvenlikcalismalari.pa.edu.tr/Upload/DergiDosya/akilli-guc-baglaminda-sadr-hareketie28099nin-irak-siyasetinde-zirveye-yukselisi-dergidosya032e7cc6-7d27-461a-ab11-839be4b114ae.pdf>
- Akgün, T. (2023). *ABD, Nijer'deki Darbe Girişimini Kinadı*. 20.01.2026 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-nijerdeki-darbe-girisimini-kinadi/2955133> adresinden alındı
- Akinpelu, Y. (2023). *Nijer Darbesi Dünyanın Geri Kalanı İçin Neden Önemli?* 03 17.03.2026 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/articles/cw81j15d01do> adresinden alındı
- Alliance For Peacebuilding. (2020). *Global Fragility Act*. 17.12.2025 tarihinde <https://www.allianceforpeacebuilding.org/globalfragilityact> adresinden alındı
- Anargyrou, A. (2025). *Smart Power in Practice: Statecraft Strategy for a Multipolar World*. 26.12.2025 tarihinde <https://yris.yira.org/column/smart-power-in-practice-statecraft-strategy-for-a-multipolar-world/#ffa64037-ca14-49e6-a782-fac9d87e0a00> adresinden alındı

- Anderson, G. W. (2014). Bridging The Divide: How Can Usaid and Dod Integrate Security and Development More Effectively in Africa? *The Fletcher Forum of World Affairs*, 38(1), s. 101-126. https://static1.squarespace.com/static/579fc2ad725e253a86230610/t/57ec782bbe6594808a454342/1475115052483/38-1_Anderson1.pdf
- Arieff, A. (2023). *Nijer*. Congressional Research Service. https://www.congress.gov/crs_external_products/IF/PDF/IF12464/IF12464.1.pdf
- Arieff, A., & Brown, N. M. (2023). *Coup-Related Restrictions in U.S. Foreign Aid Appropriations*. Congressional Research Service. <https://www.congress.gov/crs-product/IF11267>
- Armitage, R. L., & Nye, J. S. (2007). *CSIS Commission on Smart Power: A Smarter, More Secure America*. Washington: Center for Strategic and International Studies. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf
- Avar, Y. (2021). Dış Politikada Akıllı Güç Kullanımı. *Sosyal Bilimler Perspektifinden Güç (Cilt II)*, 197-212. https://www.researchgate.net/publication/356379523_DIS_POLITIKADA_AKILLI_GUC_KULLANIMI
- Bektassova, M., & Kalkan, E. (2024). Kazakistan-Türkiye İlişkilerinin Gelişiminde Akıllı Güç. *İmgelem* (Özbekistan Özel Sayısı), 425-448. <https://doi.org/10.53791/imgelem.1480702>
- Bilgen, A. (2017). Güvenliksiz Kalkınma, Kalkınmasız Güvenlik Mümkün Mü? Güvenlik-Kalkınma İlişkisinin Dönüşüm Süreci ve Farklı Yaklaşımlarla Kavramsallaştırılması. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 14(55), 19-40. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.513497>
- Blanchard, L. P. (2014). *U.S. Africa Command (AFRICOM)*. Congressional Research Service. <https://www.congress.gov/crs-product/IF10180>
- Boston University Global Development Policy Center. (2026). *Chinese Loans to Africa Database*. 17.03. 2026 tarihinde <https://www.bu.edu/gdp/chinese-loans-to-africa-database/> adresinden alındı
- Boztaş, A. (2020). Uluslararası Güç Konseptinin Dönüşümü: Askeri Güç= Siber Akıllı Güç. *Yeni Dünya Ekonomi ve Güvenlik Mimarisi* (ss. 663-671). İstanbul: TASAM Yayınları. https://tasam.org/Files/Icerik/File/yeni_dunya_ekonomi_ve_guvenlik_mimarisi_IGK2019_5-664-672_pdf_8624cc03-d8af-4a2b-adaa-81693303013e.pdf
- Boztaş, A., & Yıldırım Çınar, H. (2024). Rusya-Afrika İlişkilerinde Wagner Etkisi. *Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 1-15. https://tasam.org/Files/Icerik/File/Rusya-Afrika_%C4%B0li%C5%9Fkilerinde_Wagner_Etkisi_pdf_d55ce533-d751-4be6-b2af-aa0aff695529.pdf
- Cammack, P. (2008). Smart Power and US Leadership: A Critique of Joseph Nye. *An Interdisciplinary Journal of North American Studies*, 22, 4-20. <https://49thparalleljournal.org/wp-content/uploads/2014/07/1-cammack-smart-power.pdf>
- Çelik, S. (2023). Diplomasinin Stratejik Kullanımı: Akıllı Güç, *Brics-T Ülkelerinin Akıllı Güç Kapasitesi* Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.
- Demirtaş, T. (2023). *Batı Afrika'nın Stratejik Çıkmazı: Nijer*. 16.11.2025 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/tunc-demirtas/2023/08/05/bati-afrikanin-stratejik-cikmazi-nijer> adresinden alındı
- Demirtaş, T. (2024). *ABD'nin Afrika'da Yeni Stratejisi: Biden Angola'da Ne Mesaj Verdi?* 30.12.2025 tarihinde <https://www.setav.org/abdnin-afrikada-yeni-stratejisi-biden-angolada-ne-mesaj-verdi> adresinden alındı
- Demirtaş, T. (2024). *Sahel ile İlişkilerde Yeni Dönem: Türkiye-Nijer İlişkileri*. 20.10.2025 tarihinde <https://www.setav.org/sahel-ile-iliskilerde-yeni-donem-turkiye-nijer-iliskileri> adresinden alındı
- Devecioğlu, K. (2021). *Sahel'de Terörün Kökenleri ve Küresel Güç Mücadelesi*. 16.10.2025 tarihinde <https://kriterdergi.com/dosya-afrikada-turkiye/sahelde-terorun-kokenleri-ve-kuresel-guc-mucadelesi> adresinden alındı

- Dollar, D. (2019). Understanding China's Belt and Road Infrastructure Projects in Africa. *Global China*, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/09/FP_20190930_china_bri_dollar.pdf
- Engin Güder, B., & Pekcan, C. (2020). Kuşak-Yol Projesi Çerçevesinde Çin'in Afrika Politikası ve Çatışma Çözümü Girişimleri. *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, 2(4), 173-196. <https://izlik.org/JA23GT67RH>.
- FAO. (2012). EMPRES Transboundary Animal Diseases Bulletin. *FAO Animal Production and Health Division*(41). <https://www.fao.org/4/i0264e/i0264e00.htm>
- Faulkner, C., Parens, R., & Plichta, M. (2024). *Africa Corps: Has Russia Hit a Ceiling in Africa?* CTC Sentinel. https://ctc.westpoint.edu/wp-content/uploads/2024/12/CTC-SENTINEL-112024_article-4.pdf
- Gallarotti, G. M. (2015). Smart Power: Definitions, Importance, and Effectiveness. *Journal of Strategic Studies*, 38(3), 245-281. <https://doi.org/10.1080/01402390.2014.1002912>
- Giovannetti, G. (2010). *The Security Development Nexus: How To Bridge The Gap Between Foreign/Security Policies And Development Policies*. New York: European Report On Development. https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Peacebuilding-Gorgia_Giovannetti_presentation.pdf
- Glenn, J. K. (2011). *Implementing »Smart Power« Amid Economic Crisis*. Washington: Friedrich Ebert Stiftung. <https://collections.fes.de/publikationen/ident/fes/07909>
- Gordon, C., & Harpley, U. L. (2024). *US Closes Last Drone Base in Niger, with Uncertain Future for Counterterrorism Fight*. 28.12.2025 tarihinde <https://www.airandspaceforces.com/us-closes-last-drone-base-niger/>
- Günbay, A. (2014). ABD'nin Güç Politikası: Akıllı Güç. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 1-13. https://www.academia.edu/7496874/ABD_N%C4%B0N_G%C3%9C%C3%87_POL%C4%B0T%C4%B0KASI_AKILLI_G%C3%9C%C3%87
- Hacıbektaşoğlu, A., & Kodaman, T. (2022). Uluslararası İlişkilerde Güç Olgusu: Sert ve Yumuşak Güç. *Hakkari Review*, 6(2), 95-122. <https://doi.org/10.31457/hr.1209682>
- Hafız, O. A. (2022). Afrika Sahel Bölgesine Yönelik Çad Güvenlik Stratejisi.(Yayınlanmış Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Halatçı, B. (2023). Amerika Birleşik Devletlerinin Güvenikleştirilmesi Bağlamında Radikalizm ile Mücadelesi: Afrika Komutanlığı (AFRICOM). *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 8(16), 54-66. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijar/article/1235632?issue_id=78027#article_cite
- Hernandez, J. (2025). *What is USAID, the U.S. Agency for International Development?* 17.12.2025 tarihinde <https://www.npr.org/2025/02/03/nx-s1-5284978/usaaid-agency-international-development-trump> adresinden alındı
- Heywood, A. (2020). *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları* (5.Baskı). (F. Bakırcı, Çev.) Ankara: Felix Kitap.
- Independent Türkçe. (2023). *Nijer'deki Darbe ABD'yi Nasıl Etkileyecek?* 30.01.2026 tarihinde <https://www.indyrturk.com/node/650931/d%C3%BCnya/nijerdeki-darbe-abdyi-nas%C4%B1-etkileyecek> adresinden alındı
- İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. (2020). *Nijer*. 28.12.2025 tarihinde <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-nijer/> adresinden alındı
- Institut de Recherche Stratégique de l'École Militaire. (2014). *Présence militaire des États-Unis en Afrique : préserver leurs intérêts stratégiques*. CESA. https://www.irsem.fr/storage/file_manager_files/2025/03/presence-militaire-des-etats-unis.pdf
- Institute for Economics & Peace. (2024). *Global Terrorism Index 2024: Measuring the Impact of Terrorism*. Sydney. <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2024/02/GTI-2024-web-290224.pdf>

- Kandemir, O. G. (2025). *Amerika Afrika'dan Çekilirken: Yeni Düzenin Ayak Sesleri*. 20.10.2025 tarihinde <https://www.indyrturk.com/node/758891/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/amerika-afrikadan-%C3%A7ekilirken-yeni-d%C3%BCzenin-ayak-sesleri> adresinden alındı
- Kauffeld, B. D. (2014). USAID & DOD: Analysis and Recommendations to Enhance Development-Military Cooperation. *U.S. Army War College Press*, 1-109. <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA609817.pdf>
- Keohane, R. O. ve Nye, J. S. (2011). *Power and Interdependence: World Politics in Transition* (4. Baskı). Longman: Pearson.
- Mohamedou, K. (2024). *The Wagner Group, Russia's Foreign Policy and Sub-Saharan Africa*. Geneva Centre for Security Policy. <https://dam.gcsp.ch/files/doc/geneva-paper-32-2024>
- Nye, J. S. (2023). Get smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*, s. 63-66. https://doi.org/10.1007/978-981-99-0714-4_8
- Nye, J. S. (2023). *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Araçları* (4.Baskı). (R. İnan-Aydın, Çev.) Ankara: Serbets Kitaplar.
- Office of Inspector General. (2021). *USAID's RISE Program in the Sahel Aligned With Resilience Policies but Lacked Robust Monitoring*. Washington: U.S. Agency for International Development. <https://oig.usaid.gov/node/4967>
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3), 113-144. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002075
- Pollak, M. (2024). USAID Resilience Food Security Activity Wadata: Package of Health and Nutrition Activities. *Technical Brief Usaid RFSA Wadata*. <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/SANTE-NUT-Wadata-Oct-18-2024.pdf>
- Ravetto, L. (2024). *USAID in the Sahel: Resilience and Security*. 23.10.2025 tarihinde <https://borgenproject.org/usaid-in-the-sahel/> adresinden alındı
- Sabah. (2023). *ABD, Nijer'e Yardımların Çoğunu Askıya Aldı*. 12.12.2025 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/dunya/abd-nijere-yardimlarin-cogunu-askiya-aldi-6658317> adresinden alındı
- Shurkin, M. (2017). *U.S. Helping Niger Halt Spread of Terror in Region*. 30.12.2025 tarihinde <https://www.rand.org/pubs/commentary/2017/10/us-helping-niger-halt-spread-of-terror-in-region.html> adresinden alındı
- Stan, F. (2004). *The Security-Development Nexus: Conflict, Peace and Development in the 21st Century*. New York: International Peace Academy. <https://www.ipinst.org/2004/10/the-security-development-nexus-conflict-peace-and-security-in-the-21st-century>
- Stratejik Düşünce Enstitüsü. (2024). *Nijer, ABD Askerlerinin Ülkede Bulunmasına İzin Veren Anlaşmayı İptal Etti*. 27.01.2026 tarihinde <https://www.sde.org.tr/haber/nijer-abd-askerlerinin-ulkede-bulunmasına-izinen-anlasmayi-iptal-etti-haberi-53583> adresinden alındı
- Şahin, G., & Özel, Y. (2020). 2005-2015 Perspektifinden Amerika Birleşik Devletleri'nin Sahraaltı Afrika Politikası ve Afrika Komutanlığı (AFRICOM). *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(35), 461-517. doi:<https://doi.org/10.17752/guvenlikstrjtj.806969>
- T24. (2023). *ABD, Nijer'deki Darbenin" Güvenlik İşbirliklerini Tehlikeye Atabileceği" Konusunda Uyardı*. 30.01.2026 tarihinde <https://t24.com.tr/haber/abd-nijer-deki-darbenin-guvenlik-isbirliklerini-tehlikeye-atabilecegi-konusunda-uyardi,1122361> adresinden alındı
- Tarnoff, C. (2015). *U.S. Agency for International Development (USAID): Background, Operations, and Issues*. Congressional Research Service. <https://www.congress.gov/crs-product/R44117>
- The National Cooperative Business Association CLUSA International. (2023). *Wadata Development Food Security Activity*. Washington: Building Resilience. <https://ncbaclusa.coop/content/uploads/2021/02/Wadata-One-Page.pdf>
- The White House. (2023). *Statement from National Security Advisor Jake Sullivan On Developments in Niger*. 01.01.2026 tarihinde <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/statements->

- releases/2023/07/26/statement-from-national-security-advisor-jake-sullivan-on-developments-in-niger/ adresinden alındı
- Torshin, M. (2025). *Türkiye'nin Sahel Bölgesindeki Varlığı: Nedenler ve Zorluklar*. 01.01.2026 tarihinde <https://www.fokusplus.com/odak/turkiyenin-sahel-bolgesindeki-varligi-nedenler-ve-zorluklar> adresinden alındı
- Turse, N. (2024). U.S-Trained Niger Junta Kicks Outs U.S. Troops, Drone Base. 30.01.2026 tarihinde <https://www.congress.gov/119/meeting/house/118425/documents/HHRG-119-GO06-20250625-SD006.pdf> adresinden alındı
- Tüzgen, A. B. (2022). Güvenlik-Kalkınma Ekseninde AB'nin Dış Yardımlarının Değerlendirilmesi: Doğu ve Güney Komşuluk Politikası Örnekleri (2004-2014).(Yayınlanmış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- U.S. Africa Command Public Affairs. (2017). *Why the U.S. Military is in Niger*. 21.10.2025 tarihinde <https://www.africom.mil/article/30023/why-the-u-s-military-is-in-niger> adresinden alındı
- U.S. Department of State. (2022). *Prologue to the U.S. Strategy to Prevent Conflict and Promote Stability*. U.S. Department of State, Bureau of Conflict & Stabilization Operations, Public Affairs (CSO/PA). <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/01/2020-US-Strategy-To-Prevent-Conflict-and-Promote-Stability.pdf>
- U.S. State Department of Archive. (2009-2017). *Former Secretary Clinton's Remarks*. 11.01.2026 tarihinde <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/index.htm> adresinden alındı
- Waldhauser, T. D. (2019). *U.S. Africa Command 2019 Posture Statement to Congress*. U.S. Africa Command. https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/Waldhauser_02-07-19.pdf
- Wilén, N. (2022). The impact of security force assistance in Niger. *International Affairs*, 98(4), 1405-1421. <https://doi.org/10.1093/ia/iiaac119>
- Yaaqoubi, S. E. (2025). *A U.S. Sahel Strategy Anchored in Morocco and Mauritania*. 30.12.2025 tarihinde <https://newlinesinstitute.org/strategic-competition/a-u-s-sahel-strategy-anchored-in-morocco-and-mauritania/> adresinden alındı
- Yalçın, H. B. (2020). *Akıllı Güç*.15.01.2026 tarihinde <https://www.setav.org/akilli-guc> adresinden alındı
- Yatağan, A. G. (2018). Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(2), 69-94. <https://izlik.org/JA47HC25UR>
- Yousif, E. (2023). *What Niger's Coup Says About US Security Assistance in the Sahel*. 21.10.2025 tarihinde <https://www.stimson.org/2023/what-nigers-coup-says-about-u-s-security-assistance-in-the-sahel/> adresinden alındı
- Yüksel, M. A. (2017). Güvenlik Perspektifinden ABD'nin Afrika Politikası.(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yülek, M. (2023). *Nijer'de Neler Oluyor: Afrika'nın Neo Sömürgesi Fransa*. 30.01.2026 tarihinde <https://www.zraporu.com/yazarlar/nijerde-neler-oluyor-afrikanin-neo-somurgescisi-fransa/> adresinden alındı
- Zambakari, C. (2023). Military coup in Niger: The legacies of colonialism and the US War on Terror in West Africa. *The Zambakari Advisory*, s. 1-13. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4546350>

Modernizmden Postmodernizme Mekânın Dönüşümü Üzerine Tartışmalar

Discussions on Space Transforming from Modernism to Postmodernism

Muhittin EVREN^{1*}

¹Öğr. Gör. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Savur MYO, Mardin-Türkiye.

Not: Bu makalenin yazarı dergide alan editör olarak görev yapmaktadır; değerlendirme süreci bağımsız editör(ler) tarafından yürütülmüştür.

ÖZ

Bu çalışma, mekân kavramının sosyal bilimler içerisindeki algılanış biçiminin modernizmden postmodernizme uzanan süreçte geçirdiği dönüşümü incelemeyi amaçlamaktadır. Mekân, uzun süre sosyal teoride ikincil bir konumda ele alınmış; özellikle Aydınlanma düşüncesi ve pozitivist yaklaşımın etkisiyle zaman kavramının gerisinde bırakılmıştır. Modernist paradigma içerisinde mekân, çoğunlukla fiziksel ve nesnel bir gerçeklik olarak değerlendirilmiş, toplumsal ve kültürel boyutları büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Ancak kapitalist üretim ilişkilerinin mekânsal yansımaları ve kentleşme süreçleri, mekânın toplumsal yapıyla olan ilişkisini görünür hâle getirmiştir. Postmodernizmle birlikte modernist yaklaşımlara yönelik eleştiriler artmış; mekân, toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik boyutlarıyla yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Postmodern düşünce, mekânı yalnızca bir fiziksel alan olarak değil, kimliklerin inşa edildiği, toplumsal ilişkilerin üretildiği ve iktidar ilişkilerinin şekillendiği dinamik bir olgu olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda zaman ve mekân arasındaki ilişkinin eşzamanlı biçimde ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Çalışmada, mekân kavramının tarihsel ve kuramsal arka planı ele alınarak modernist ve postmodern yaklaşımlar karşılaştırılmış; mekân algısındaki dönüşümün sosyal teoriye olan etkileri tartışılmıştır. Bu bağlamda mekânın, günümüz toplumlarının anlaşılmasında temel bir analiz kategorisi hâline geldiği ve sosyal bilimlerde disiplinler arası bir araştırma alanı oluşturduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mekân, Modernizm, Postmodernizm, Sosyal Teori, Zaman-Mekân İlişkisi

ABSTRACT

This study aims to examine the transformation of the concept of space within the social sciences from modernism to postmodernism. For a long period, space was treated as a secondary concept in social theory and was largely overshadowed by the notion of time, particularly under the influence of Enlightenment thought and positivist philosophy. Within the modernist paradigm, space was predominantly conceptualized as a physical and objective reality, while its social and cultural dimensions were largely neglected. However, the spatial consequences of capitalist production relations and urbanization processes gradually rendered the relationship between space and social structures more visible. With the rise of postmodernism, critical approaches to modernist perspectives intensified, leading to a re-evaluation of space in its social, cultural, political, and economic dimensions. Postmodern thought conceptualized space not merely as a physical setting but as a dynamic phenomenon where identities are constructed, social relations are produced, and power relations are articulated. In this context, the simultaneous consideration of time and space has become a central analytical emphasis. By addressing the historical and theoretical background of the concept of space, this study compares modernist and postmodern approaches and discusses the implications of the transformation in spatial perception for social theory. The findings suggest that space has become a fundamental analytical category in understanding contemporary societies and has emerged as an interdisciplinary field of inquiry within the social sciences.

Keywords: Space, Modernism, Postmodernism, Social Theory, Time-Space Relationship

ÖNE ÇIKANLAR/HIGHLIGHTS

This study examines how the concept of space in the social sciences has transformed from modernism to postmodernism. While in the modernist approach space is largely regarded as a physical and objective reality, with postmodern thought it has begun to be considered a dynamic phenomenon encompassing social, cultural, political, and economic dimensions.

1. Giriş

Tarihsel süreçler boyunca birçok olguya ilişkin bakış açılarında değişimlerin yaşandığı söylenebilir. Paradigmalarındaki bu değişimler, kimi zaman mevcut düşüncelerin tamamen farklılaşması, kimi zaman ise eksik kalan yönlerinin yeniden ele alınması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, çalışmanın temel konusunu oluşturan mekân kavramı için de geçerlidir. Sosyal bilimler açısından bakıldığında, söz konusu değişimler belirli düşünce sistemleri ve tarihsel dönemler çerçevesinde açıklanmaktadır. Genel olarak Aydınlanma öncesi geleneksel dönem, Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle şekillenen ve pozitivist felsefenin belirleyici olduğu Modern dönem ile Postmodern dönem şeklinde bir sınıflandırma yapılmaktadır. Bu dönemler, düşünce yapılarında meydana gelen değişim ve dönüşümleri belirgin biçimde etkilemiştir. Bilimsel alandaki değişim ve dönüşümler, farklı disiplinlerde farklı düzeylerde etkisini göstermiştir. Disiplinlerin bilimsel düşünce yapılarındaki dönüşümler büyük ölçüde bu tarihsel dönemlerin etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu süreçlerden coğrafya disiplini ve coğrafyayla ilişkili olgular da etkilenmiştir. Özellikle mekân kavramı üzerinden bu etki açık biçimde gözlemlenebilmektedir. Mekân olgusu yalnızca coğrafya açısından değil, diğer sosyal bilimler açısından da önemli bir kavramdır. Sosyal bilimlerde mekân kavramının içeriğinin anlaşılması, öneminin ortaya konulması ve bu kavramın araştırma konusu ile sosyal süreçler bağlamında kazandığı değişen anlamların açıklanması gerekmektedir.

Mekân kavramı, uzun bir süre sosyal bilimlerde araştırma konusu olarak ikincil bir konumda kalmıştır. Genel olarak sosyal bilimlerde, özelde ise sosyoloji disiplini mekân kavramı geriplanda tutulmuş; açıklamalar çoğunlukla zaman kavrayışı üzerinden yapılmıştır. Oysa uzun süre ihmal edilen mekân, toplumsal ilişkilerin kurulduğu, dönüştüğü ve yeniden üretildiği temel zemin olarak sosyal bilimlerin merkezinde yer almaktadır. Bu bağlamda mekân, toplumsal ilişkilerin incelenmesi ve anlaşılması açısından temel bir olgu niteliği taşımaktadır. İnsan pratiklerinin mekân üzerinde etkili olduğu gibi, mekânın da insan pratiklerini şekillendirdiği söylenebilir. Bu durum, mekân ile insan eylemleri arasında karşılıklı bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Mekân, özellikle belirli tarihsel dönemlerde yürütülen kuramsal tartışmalar sonucunda sosyal teoride giderek daha önemli bir konum kazanmıştır. Böylece mekân, yalnızca coğrafyanın inceleme alanı olmaktan çıkarak sosyal bilimlerin temel kavramlarından biri hâline gelmiştir. Mekân kavrayışının önemsendiği disiplinler arasında sosyoloji önemli bir yer tutmaktadır. Sosyoloji disiplini özellikle kent mekânları incelenmiş ve kent olgusu üzerinden çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Ancak uzun süre mekân, özgün bir kuramsal problem olarak ele alınmamıştır. Son dönemlerde yapılan çalışmalar sonucunda mekân, kent sosyolojisinin önde gelen araştırma konuları arasında yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda David Harvey, Manuel Castells, Henri Lefebvre ve Edward Soja gibi düşünürlerin çalışmaları dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada, mekân kavramına ilişkin olarak tarihsel süreç içerisinde yaşanan değişim ve dönüşümler ele alınmaktadır. Öncelikle mekânın ne olduğu ve nasıl bir anlam ifade ettiği üzerinde durulacaktır. Ardından mekân olgusunun öneminin ne zaman fark edildiği ve sosyal bilimciler tarafından hangi süreçlerde ele alınmaya başlandığı açıklanacaktır. Mekânın değişim ve dönüşümünde belirleyici bir rol oynadığı düşünülen Modern dönemdeki algılanışı, çalışmanın bir diğer odak noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı mekân kavramının dönüşümünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Modern dönemin ardından ise Postmodern dönemde mekân algısının nasıl şekillendiği incelenmiştir. Bu çerçevede, mekânın algılanışında meydana gelen değişim ve dönüşümler teorik perspektif ile bütüncül bir biçimde ele alınmıştır.

2. Mekân Kavramı

Mekân olgusunun anlaşılabilmesi için öncelikle kavramın ne anlama geldiğinin açıklanması gerekmektedir. Günlük kullanımda yer ve mahal anlamlarında kullanılan “mekân” sözcüğü, Arapçada bir isim olan kevn kökünden türetilmiştir (Arayıcı, 2015: 22). Kevn; var olmak, meydana

gelmek ve gerçeklik kazanmak anlamlarına gelmektedir (Turhan, 2002: 343). Bu bağlamda mekân kavramının bir “oluş”u ifade ettiği söylenebilir. Oluşun gerçekleştiği yer ise mekândır. Gündelik hayatta mekân, nesnelerin ve kişilerin bulunduğu yeri ifade etmektedir. Mekân kavramının kavramsallaşması ise Eski Yunan felsefesine kadar uzanmaktadır (Kutluer, 2003: 550). Uzun bir süre boyunca mekân, birçok dilde “yer” ya da “boşluk” anlamında kullanılmış; mekân olgusundan söz edildiğinde çoğunlukla space (uzay) kavramı ve kozmik mesafeler anlaşılmıştır. Geleneksel anlamda mekân, matematik ve geometriyle ilişkilendirilmiş; soyut, içerikten yoksun ve yalnızca boşluğu ifade eden bir kavram olarak ele alınmıştır (Lefebvre, 2014: 21). Bu nedenle mekân, uzun süre fiziksel bir boşluk olarak değerlendirilmiştir. Her ne kadar mekân fiziksel bir yer olarak tanımlansa da, çevre kavramından farklı olarak çok daha geniş ve çok katmanlı anlamlara sahip olduğu belirtilmektedir (Akkaya ve Koyuncu, 2019: 43). İnsan, tüm etkinliklerini belirli mekânlar içerisinde gerçekleştirmektedir. Bu mekânlar, insan tarafından tasarlanmış ve inşa edilmiş yapılar/ortamlardır (Bozkurt, 2024: 2080). Karakaş’a (2019: 17) göre mekân, yaşanan yer ve oluşun gerçekleştiği fiziksel çevre olarak algılanmakla birlikte, bunun ötesinde psikolojik, kültürel, siyasal ve ekonomik anlamları da içermektedir. Mekân, insani eylemlerin tamamının gerçekleştiği zemin olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla mekânın çok boyutlu bir olgu olduğu söylenebilir.

Mekânın toplumsal boyutuyla ele alınması da gerekmektedir. Zira mekân ile toplumsal yapı arasında oldukça karmaşık bir ilişki bulunmaktadır (Işık, 1994: 9). Lefebvre (2014: 25), mekân kavramının zihinsel olan ile kültürel olanı, toplumsal olan ile tarihsel olanı birbirine bağladığını ve bu yönüyle karmaşık bir süreç oluşturduğunu belirtmektedir. Mekân, toplumsal yapı, insan davranışları ve toplumsal ilişkilerle doğrudan bağlantılıdır. Harvey (2009: 19), mekânın ne olduğuna ilişkin soruya yanıt verilmesi ve mekânın nasıl temsil edileceğinin ortaya konulması durumunda, insan davranışlarına dair anlayışın genel bir mekân kavramı çerçevesinde değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Mekân çok boyutlu bir olgu olmasına rağmen, uzun bir süre boyunca farklı algılamalarla ele alınmış ve sosyal bilimlerde araştırma konusu olarak geri planda kalmıştır. Özellikle sosyal bilimlerin gündeminde uzun süre yer almayan mekân, coğrafya disiplini üzerinden yürütülen tartışmalarla yeniden ele alınmaya başlanmıştır (Işık, 1994: 8). Mekânın sosyoloji disiplininde uzun süre ihmal edilmesinin temel nedenlerinden biri, “sosyolojik muhayyile” kavramı ile açıklanmaktadır. Sosyolojik muhayyile, bireyin yaşam öyküsü ile tarih arasındaki ilişkiyi ve bu ikisinin toplum içindeki konumunu anlamayı mümkün kılmaktadır (Çınar, 2013: 72). Bu kavramın arkasında Platon’dan Rousseau’ya, Marcuse’ye kadar uzanan güçlü bir düşünsel gelenek bulunmaktadır. Bu gelenek, bireyin toplumla ilişkisi ve tarihsel süreçteki rolü üzerine süregelen tartışmaları kapsamaktadır.

Ancak Harvey, sosyolojik muhayyileyi “mekânsal bilinç” ya da “coğrafi muhayyile” olarak adlandırdığı farklı perspektifle birlikte ele almanın yararlı olacağını belirtmektedir. Bu muhayyile, bireyin kendi yaşam öyküsünde mekânın ve yerin rolünü anlamasını, çevresindeki mekânlarla ilişki kurmasını ve bireyler ile örgütlenmeler arasındaki etkileşimlerin mekân tarafından nasıl şekillendirildiğini kavramasını sağlamaktadır (Harvey, 2009: 28). Harvey’e (2009: 32) göre sosyolojik muhayyile ile coğrafi muhayyile arasındaki boşluğun aşılması durumunda, mekânın toplumsal süreçleri inceleyen araştırmacılar tarafından daha kolay çözümlenebilecek bir kavram hâline gelmesi mümkün olacaktır. Mekânın ne anlama geldiği daha kapsamlı biçimde ele alındığında, bu iki yaklaşım arasındaki kopukluğun önemli ölçüde giderilebileceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda toplumsal mekân felsefesinin gelişimi mümkün hâle gelmektedir. Karakaş (2019: 23), toplumsal mekânı; toplumsal aktörlerin toplumsal ilişkilerini, etkileşimlerini ve gündelik yaşam pratiklerini gerçekleştirdikleri mekân olarak tanımlamaktadır. Toplumsal mekân kavrayışı, sosyoloji disiplininde mekâna ilişkin yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Zira mekân, yalnızca bir “yer” olmanın ötesinde, toplumsal aktör olan bireylerin pratikleriyle doğrudan ilişkilidir. Lefebvre’ye (2010: 245) göre toplumsal mekân, grubun ve grup içindeki bireyin çevresini oluşturan; bireylerin içinde yaşadıkları ve kendilerini konumlandıkları bir ufuktur. Bu ufukun kapsamı, grupların durumlarına ve yürüttükleri

faaliyetlere bağlı olarak değişmektedir. Işık (1994: 13) ise insan eylemleriyle yaratılan mekânın, aynı zamanda bu eylemlerin gerçekleştiği bağlamı oluşturduğunu belirtmektedir. Mekâna anlam kazandıran ve onu biçimlendiren kuşkusuz insandır; ancak insan da mekândan bağımsız değildir. Bu bağlamda insan ile mekân arasında karşılıklı ve belirleyici bir ilişki bulunmaktadır. Toplumdan bağımsız bir mekân düşüncesi mümkün değildir; çünkü mekân, toplumsal bir ruh taşımaktadır (Uğraş, 2019: 135). Urry (1999: 97), genel ve kapsayıcı bir mekân bilimi geliştirmenin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Ona göre mekânsal olan, toplumsal olandan ayrı ele alınamaz; çünkü mekânın tek başına genel ve evrensel etkileri bulunmamaktadır. Mekânsal ilişkilerin önemi, söz konusu toplumsal nesnelere karakterine bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle mekânsal ilişkiler, genel ve tek tip bir etkiyle sınırlandırılmaz; yalnızca belirli toplumsal özellikler üzerinde etkili olmaktadır. Urry bu durumu, “yaln bir mekân yoktur; yalnızca farklı türde mekânlar ve mekânsal ilişkiler vardır” ifadesiyle özetlemektedir.

Mekânın ne anlama geldiği ve toplumsal bağlamda nasıl algılandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mekân kavramına ilişkin algılayışların sosyal bilimlerde içerisnde geçirdiği dönüşümü anlayabilmek için, mekânın özellikle toplumsal boyutlarıyla ele alınması gerekmektedir. Mekânın Modern ve Postmodern dönemlerdeki algılanış biçimleri incelendiğinde, günümüzde mekân olgusunun nasıl şekillendiği daha açık bir biçimde görülebilecektir.

3. Modern Dönemde Mekân Algısı

Modernizm, bir Aydınlanma projesi olarak ortaya çıkmış ve tarihsel süreç içerisinde çeşitli dönüşümler geçirerek günümüze kadar ulaşmıştır. Aydınlanmacılık, 18. yüzyılda akılcı ve bilimsel düşüncenin öne çıktığı, insan aklının dinî dogmaların baskısından kurtulduğu bir dönemi ifade etmektedir. Aydınlanma düşüncesine dayanan modernlik düşüncesi akla ve bilime önem veren modernite düşüncesinin yansımaları mekânda kendisini göstermektedir (Bozkurt, 2025: 644). Aydınlanma projesi ister doğa bilimleri ister toplum bilimleri alanında olsun, bilginin nesnel biçimde kurulabileceği varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayım, dış gerçekliğin doğru biçimde temsil edilebileceği inancını temel almakta; dolayısıyla her soruya tek ve kesin bir doğru yanıt bulunabileceği kabulünü beraberinde getirmektedir (Tekeli, 2014: 14–15). Bu yaklaşım, Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkardığı pozitivist bilgi anlayışının bir yansımasıdır. Mekân olgusu da bu pozitivist anlayıştan etkilenmiştir. Mekânın pozitivist çerçevede ele alınması, sosyal bilimlerde mekânın rolünün çoğu zaman zaman kavramının ve diğer belirleyici faktörlerin arka planına itilmesine neden olmuştur (Kaygalak, 2011: 3). Işık’a (1994: 10) göre sosyal bilimlerde, başlangıcından itibaren Aydınlanma projesi ve modernleşmenin temel ilkeleri doğrultusunda şekillenmiş; bu nedenle toplumsal kuramlar büyük ölçüde toplumsal değişim ve ilerleme düşüncesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu kuramların temel nesnesi ilerleme, toplumsal boyutu ise tarihsel zaman olmuştur. Toplumların tarihsel süreç içerisindeki değişimleri, kuramsal ilginin merkezine yerleştirilmiştir.

Modernite, Batı dünyasında yaşanan gelişmelerin mantığını ve yaşam tarzlarında meydana gelen dönüşümlerin çerçevesini oluşturmaktadır. Bu çerçeve içerisinde, en küçük alanların dahi yeniden kurgulanması ve düzenlenmesi söz konusudur (Karakas, 2003: 18). Bu durum, modernitenin değişim ve dönüşüm odaklı karakterini açıkça ortaya koymaktadır. Modernizmle birlikte başlayan bu dönüşümler sürecinde, zamanın öncelenmesi mekânın ikincil bir konuma itilmesine yol açmış; bu durum mekâna ilişkin çalışmalarda uzun süreli bir durgunluğa neden olmuştur. Ancak Neomarksist yaklaşımlarla birlikte mekân tartışmalarına yeni bir ivme kazandırılmıştır. Bu yaklaşımlar, mekânın birey ve toplum açısından merkezi bir olgu olduğunu vurgulamış; toplumsal yapılar ile mekân arasındaki ilişkilerin ele alınması gerektiğini savunarak hümanist bir eleştiri geliştirmiştir (Işık, 1994: 17). Modernite ile mekân arasındaki ilişki, geleneksel mekân tasavvurlarının yapıbozuma uğradığı radikal bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Moderniteyle birlikte daha önce örtük olan mekân, toplumsal sahnede görünür hâle gelmiş; zaman ve mekân algıları köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Daha önce zamana atfedilen merkezi değer, giderek

mekâna doğru kaymaya başlamıştır. Modernite, mekânı disipline ederek mekân üzerinden güç ve iktidar hiyerarşileri kurmayı hedeflemiş; mekânın kapitalist amaçlarla ticarileştirilmesinin önünü açmıştır. David Harvey ve Manuel Castells, modernitenin mekânının bütünüyle kapitalist üretim ilişkileri tarafından şekillendirildiğini; kapitalizmin yalnızca kentlerin yapısını değil, aynı zamanda kent sakinleri arasındaki etkileşim biçimlerini de dönüştürdüğünü ileri sürmüşlerdir (Aytaç, 2017: 3-4).

Modernite, insanın zaman ve mekân deneyimlerinde yaşadığı radikal dönüşümleri ifade etmektedir. Sosyologlar arasında, bireylerin zaman ve mekân tasavvurlarında ve bu ikisi arasındaki ilişkilerde köklü değişimler yaşandığı konusunda genel bir uzlaşma bulunmaktadır. Modernleşme süreci, zaman ve mekân ilişkilerindeki bu dönüşümlerle karakterize edilmiştir. Karl Marx, Emile Durkheim, Max Weber ve Talcott Parsons gibi klasik sosyologlar, zaman-mekân arasındaki ilişkiyi zaman lehine ve mekân aleyhine kurmuşlardır. Zaman; dinamizm, değişim, evrim ve gelişmeyle ilişkilendirilirken, mekân çoğunlukla durağanlık ve doğurganlıkla özdeşleştirilmiştir. Bu yaklaşım, modernliğin evrimci söylemiyle birlikte kurulmuş; zamana atfedilen modernist söylem, mekânı ikincil bir konuma yerleştirmiştir (Aktay, 1999, Akt. Aytaç, 2017: 3). Klasik sosyologlar arasında Georg Simmel, mekân sosyolojisine önemli katkılar sunmuştur. Simmel, boş bir mekâna anlam kazandıran unsurların toplumsal etkileşimler olduğunu vurgulamış; mekânın biricikliği, mekânsal bölünme biçimleri, toplumsal etkileşimlerin mekâna yerleşme düzeyi, kentlerdeki yakınlık ve uzaklık ilişkileri, görmenin rolü ve yabancıunun varlığı gibi nitelikleri analiz etmiştir. Urry (1999: 20), Simmel'in mekânın toplumsal örgütlenmeden koparılmasıyla birlikte giderek önemini yitirdiğini fark eden bir yaklaşım sergilediğini belirtmektedir.

Klasik sosyologlardan etkilenen Chicago Okulu, kent sosyolojisinin ortaya çıkmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Chicago Okulu, kentlerde meydana gelen toplumsal değişimleri incelemiş ve kenti ampirik araştırmalar için bir "laboratuvar" olarak ele almıştır. Robert E. Park ve Ernest W. Burgess, 1910'lu yılların başında Chicago'yu kentsel bir araştırma alanı olarak inceleyen ilk sistematik kent analizlerini gerçekleştirmişlerdir (Özdemir, 2010: 51-52). Kentin mekânsal bir olgu olarak ele alınması ve mekâna ilişkin toplumsal süreçlerin kuramsal düzeyde tartışılması ise Lefebvre, Castells ve Harvey gibi düşünürlerle birlikte ivme kazanmıştır. Özellikle Lefebvre'nin *The Urban Revolution*, *The Production of Space* ve *The Right to the City* adlı çalışmaları bu alanda temel eserler arasında yer almaktadır. *The Right to the City*, başta Harvey olmak üzere, kenti mekânsal bir birim olarak kavramsallaştıran sonraki kuramcıları derinden etkilemiştir (Özdemir, 2010: 59).

Harvey'in bu etkilenmenin bir sonucu olarak kaleme aldığı *Sosyal Adalet ve Şehir* adlı çalışması, mekânın algılanışında önemli bir kırılma noktası olarak değerlendirilmektedir. Harvey, mekânı pozitivist ve mekânsal determinist yaklaşımlarla ele alan anlayışlara hümanist bir eleştiri getirerek, mekânın toplumsal üretim süreçleriyle ilişkisini ön plana çıkarmıştır (Işık, 1994: 16-17). Bu dönemde mekân tartışmaları, Marksist teori çerçevesinde mekânın kapitalist üretim biçimi içerisinde nasıl üretildiği ve yeniden üretildiği; mekânın hem bir üretim aracı hem de ideolojik bir kontrol mekanizması olarak nasıl işlev gördüğü üzerinden şekillenmiştir (Çetin, 2010: 73). Harvey'e (1997: 133) göre Marx'ın kapitalizm analizinde betimlediği süreçler; bireyciliği, yabancılaşmayı, parçalanmayı, geçiciliği, yaratıcı yıkımı ve zaman-mekân algısındaki dönüşümleri içeren kriz yüklü bir toplumsal dinamığe işaret etmektedir. Bu koşullar hem modernist hem de postmodernist düşünürlerin estetik ve kuramsal duyarlılıklarının maddi zeminini oluşturmaktadır. Bu nedenle postmodernizme geçişin, toplumsal yapıda köklü bir kopuştan ziyade, kapitalizmin işleyiş biçimindeki bir dönüşümü yansıttığı ileri sürülmektedir.

1970'li yılların sonlarında coğrafyada materyalist tarih yorumları, kapitalist gelişmenin eleştirisi ve toplumsal yeniden yapılanma politikaları çerçevesinde yeni tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar, mekân ile toplum arasında daha esnek ve diyalektik bir ilişkinin kurulmasını savunan

yaklaşımlar tarafından geliştirilmiştir (Soja, 2017: 81). Bu perspektife göre, insanlarla mekânlar arasındaki ilişki, geometrik ya da coğrafi ayrımlardan ziyade, perspektifler arasındaki geçişlilik üzerinden anlaşılmalıdır. Mekân, bu geçişlilik sürecinde deneyimlenen bir olgudur. Dolayısıyla mekânı zamansal boyutundan soyutlayarak “kendi başına bir şey” olarak ele alan klasik ve modern yaklaşımlar problemlili görünmektedir (Tatar, 2017: 13). Lefebvre (2010: 245) de biyolojik ve fiziksel zamanlardan farklı olarak toplumsal zamanların ve geometrik mekândan ayrı bir toplumsal mekânın varlığına dikkat çekmektedir.

Modernlik, geleneksel kavrayışları dışlayarak yeni biçimler ve yapılar üretmiş; değişimci ve ilerlemeci bir karakter sergilemiştir. Zamanı denetleme hedefiyle birlikte mekâna hâkim olmayı ve onu dönüştürmeyi amaçlamış; mekân üzerinden iktidar ve güç hiyerarşileri kurmuştur. Mekân, durağan ve değişmez bir kategori olarak değil, dinamik, değişken ve iktidar ilişkileri üreten bir güç alanı olarak yeniden tanımlanmıştır (Aytaç, 2017: 4). Modernizmin dışladığı ve ötekileştirdiği olgulara yöneltilen eleştiriler ise Postmodern yaklaşımın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu eleştiriler, özellikle mekâna ilişkin yeni algılama biçimlerinin gelişmesine ve Postmodern mekân anlayışlarının şekillenmesine yol açmıştır.

4. Postmodernizm ile Beraber Dönüşen Mekân Algısı

Postmodernizm, her türlü belirlenmişliğe ve kesinliğe karşı eleştirel bir duruş sergilemektedir. Gerek tarihsel gelişmeleri açıklamaya yönelik üst anlatılar gerekse bireyin kendisini bütüncül ve kapsayıcı yapıların bir parçası olarak konumlandırmasına dayanan tüm belirleyici söylemler, bu dönemde kuşkuyla karşılanmaktadır (Tekeli, 2017: 11). Bu kuşkucu yaklaşım, aynı zamanda modern düşünceye yöneltilen kapsamlı eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Modernizme yönelik eleştiriler 1950’li yıllarda ortaya çıkmış, 1960’larda ivme kazanmış ve 1980’li yıllarda kısmen sistematik bir nitelik kazanmıştır. Söz konusu eleştiriler, modernizmin çıkmazlarını ve krizlerini gündeme taşıyarak dönemselsel bir düşünsel dönüşümün zeminini hazırlamıştır (Karakas, 2006: 951). Akay’ın (2013: 47) da ifade ettiği üzere, modernizmin kriziyle birlikte hemen her disiplinde yaklaşım değişiklikleri gözlemlenmiştir.

Postmodernizm, modernizmin ileri sürdüğü birçok temel varsayımı sorgulamış ve bunlara karşı çıkmıştır. Postmodernizm kavramı ve bu çerçevedeki tartışmalar ilk olarak sanat, resim, edebiyat ve mimarlık gibi alanlarda ortaya çıkmıştır. Postmodernite, modern söylemlerin reddedildiği; çoğulculuğun, parçalanmışlığın ve farklılıkların vurgulandığı bir durumu ifade etmektedir (Harvey, 1997: 59–61). Postmodernizmin ortaya çıkışına ilişkin en makul açıklamalardan biri, 1960’ların genç kuşağının, Marx’ın farklı bir bağlamda dile getirdiği gibi, bir zamanlar muhalif bir hareket olan modernizmi artık “ölü klasikler dizisi” olarak görmeye başlamasıyla ilişkilendirilmektedir (Jameson, 2011: 33). 1980’li yılların sonlarında belirginleşen postmodern eleştiriler bağlamında Soja (2017: 84), Marksist coğrafyanın uzun süre mekânsallığın materyalist yorumu etrafında sınırlı bir çerçevede kaldığını belirtmektedir. Işık (1994: 18–22) ise bu anlayıştaki kırılmayı, 1970’li yıllarda coğrafya disiplini içinde ortaya çıkan mekân tartışmalarına dayandırmaktadır. Bu dönemde, daha önce benimsenen mekânsal determinizm anlayışı eleştirilmiş; mekân, toplumsal ilişkilerin bir sonucu ve yansıması olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu eleştirileri geliştiren yaklaşımlar genellikle yapısalcı olarak tanımlanmıştır. Ancak yapısalcı kuramlar da, mekânı yalnızca bir sonuç olarak ele aldıkları gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, yapı–aktör ilişkisine odaklanan yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu çerçevede, mekânda bireyin ve insan pratiklerinin kurucu rolü vurgulanmış; mekânın toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu tartışmalarla birlikte postmodern mekân alguları şekillenmeye başlamıştır.

Postmodernizmin üzerinde durduğu temel alanlardan biri mekândır. Modernizmin krizlerinin en görünür hâle geldiği alanların kentler olması nedeniyle, postmodern mekân tartışmaları da büyük ölçüde kentsel mekânlar üzerinden yürütülmüştür (Karakas, 2006: 950). Postmodern dönemde Anderson, Giddens ve Harvey gibi düşünürler, zaman ve mekân ilişkisine dair önemli açıklamalar

geliştirmişlerdir. Bu açıklamalarda zaman ve mekân arasındaki karşılıklı ilişkinin, toplumsal yapıların oluşumunda ve dönüşümünde belirleyici bir rol oynadığı vurgulanmıştır (Işık, 1994: 23–24). Postmodernistler, mekâna yaklaşım konusunda modernist anlayıştan köklü biçimde ayrılmaktadır. Modernist perspektifte mekân, toplumsal amaçlar doğrultusunda biçimlendirilmesi gereken bir araç olarak ele alınırken; postmodernist yaklaşımda mekân, estetik hedefler ve ilkeler doğrultusunda, toplumsal amaçlardan görece bağımsız ve özerk bir değer alanı olarak değerlendirilmektedir. Harvey'e (1997: 84–85) göre postmodernist mekân anlayışında mekân, kendi başına bir amaç hâline gelmekte ve modernizmin işlevselci yaklaşımından uzaklaşmaktadır.

Postmodernizmin özellikle üzerinde durduğu bir diğer önemli konu, zaman ve mekânın birbirinden koparılamaz biçimde ele alınması gerekliliğidir. Modernizmin etkisiyle öncelenen zaman kavrayışının, mekânla birlikte ve eşzamanlı olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Zira toplumsal yapı ve süreçler ile mekân arasında karşılıklı ve dinamik bir ilişki bulunmaktadır (Işık, 1994: 24). Giddens (1992: 23–24), modernite öncesi toplumlarda mekânın niteliğinin büyük ölçüde yerel ölçeklere bağlı olduğunu; mekân ve yer kavramlarının birbirleriyle özdeş olduğunu belirtmektedir. Bu dönemde mekânın algılanışında yerel etmenler belirleyici rol oynamıştır. Ancak moderniteyle birlikte bu durum değişmiş; zaman ve mekân, yerel bağlamlardan kopararak birbirinden görece bağımsız biçimde ele alınmaya başlanmıştır. Bu bağlamda postmodern yaklaşım, modernizmle birlikte değişen mekân algısını eleştirel bir süzgeçten geçirerek, zaman ve mekânın birlikte, eşzamanlı ve ilişkisel biçimde ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Böylece postmodern mekân anlayışı, mekânı durağan bir zemin olarak değil; toplumsal süreçlerle sürekli etkileşim hâlinde olan dinamik bir olgu olarak yeniden tanımlamaktadır. Benzer şekilde mekân ve zamanı insanın varoluşunun temel kategorileri olduğunu ifade eden Harvey (1997: 227) Postmodern dönüşümü Frederic Jameson'un şu görüşü ile açıklar:

"Frederic Jameson, Postmodern dönüşümü mekân ve zaman deneyimimizde bir krize bağlar: bu kriz çerçevesinde, mekânsal kategoriler, bir yandan zaman kategorilerine hâkim olmaya başlar, bir yandan da öyle bir değişim gösterirler ki bu değişime yetişmemiz mümkün değildir. Jameson'a göre, "bu yeni tür hiper-mekâna uygun bir kavramsal avadanlığımız henüz yoktur; bunun nedeni, kısmen, algılama alışkanlıklarımızın, daha önce yüksek modernizmin mekânı olarak andığımız eski tür mekânda oluşmuş olmasıdır."

Bu açıklamalardan da çıkarılacağı üzere, modernizm anlayışlarında mekân ve zaman bağlamında yaşanan krizler, postmodern bir dönüşümün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Postmodern dönemde öne çıkan zaman–mekân sıkışması, geçmişte kapitalist modernizasyon süreçlerini zaman zaman zorlayan ikilemlerin daha da belirginleşmesine yol açmıştır. Ortaya çıkan ekonomik, kültürel ve politik tepkiler tümüyle yeni olmamakla birlikte, bu tepkilerin oluşturduğu yelpaze önceki dönemlerden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Batı kapitalizminde 1960'lı yıllardan itibaren yaşanan zaman–mekân sıkışması ve buna eşlik eden politik, toplumsal ve özel alanlardaki aşırı gelip geçicilik ile parçalanmışlık, postmodern durumu görece özgün kılmıştır. Ancak bu durum tarihsel bağlamı içinde ele alındığında; sermaye birikiminin sürekli olarak mekânı zaman aracılığıyla aşma ve devir sürelerini kısaltma yönündeki eğiliminin bir sonucu olarak ortaya çıkan zaman–mekân sıkışmasının, birbirini izleyen dalgalar hâlinde tarihsel bir sürecin parçası olduğu görülmektedir. Bu çerçevede postmodern durumun, tarihsel materyalist çözümleme ve yorumun konusu olabilecek birçok durumdan biri olarak değerlendirilebileceği ifade edilmektedir (Harvey, 1997: 341). Zaman–mekân sıkışması, postmodern dönemde kimlik tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Kimlik tartışmaları, mekân ile kimliğin oluşumu arasındaki ilişkinin yeniden düşünülmesine yol açmıştır. Bu bağlamda kimliğin var olma koşulları önem kazanmaktadır. Kimliğin oluşum süreçleri, bu koşullar anlaşılardan kavranamaz. Bu noktada mekânın önemi belirgin hâle gelmektedir (Işık, 1994: 27). Kimliğin oluşumunun mekânla ilişkili olması, aynı zamanda mekâna politik anlamların yüklenmesini de beraberinde getirmiştir. Jameson'a göre, postmodernizmin politik biçimi şekillenecekse, bu biçim gerçek misyonunu toplumsal ve uzamsal

ölçekte bir “küresel bilişsel haritalandırma”nın geliştirilmesi ve yansıtılmasında bulacaktır. Jameson, bilişsel haritalandırmayı günümüz toplumunda sınıf mücadelesinin yerini alan bir kavramsal araç olarak ele almaktadır. Buna göre birey, kendi öznelliğini konumlandırmaya çalışırken, kapitalizmin eşitsiz gelişimiyle ortaya çıkan mekânları haritalandırmalı ve bu mekânları sermaye karşıtı direniş alanlarına dönüştürebilmelidir (Jameson, 2011: 98).

Postmodernizmin politik yönü, mekân üzerinden şekillenen farklılaşmalara dikkat çekmektedir. Kimlikler, diğer kimliklerden farklılıklarını anlamlandırma süreçleri içerisinde oluşmakta; bu süreçler mekânsal bağlamlardan bağımsız gerçekleşmemektedir. Bu nedenle mekânın politik bir boyutu olduğu söylenebilir. Bu durumun kavranması, postmodernizm eleştirileriyle birlikte mümkün hâle gelmiştir (Işık, 1994: 26). Bu bağlamda postmodern mekân algılarından biri, kimlik oluşumu sürecinde mekâna yüklenen politik anlamlar üzerinden şekillenmektedir. Postmodernizm döneminde üzerinde durulan bir diğer temel konu ise üretim süreçleridir. Modernizmden farklı olarak, postmodern dönemde üretim anlayışında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Modernizmle birlikte etkili olan Fordist üretim modeli, yaşadığı krizler sonucunda dönüşmeye başlamıştır (Harvey, 1997: 317). Özellikle 1980’li yıllarda yürütülen tartışmalar, “Fordist” toplumdaki “Post-Fordist” topluma, örgütlü kapitalizmden örgütsüz kapitalizme ve endüstriyel toplumdaki post-endüstriyel topluma doğru bir geçişin yaşandığını ortaya koymuştur. Bu dönüşümler, ekonomik ve politik yaşamda köklü değişimlere işaret etmektedir (Urry, 1999: 287).

Postmodernizm, modernist akılcılık ve soyutlama karşısında bir mekân mücadelesi olarak da değerlendirilmektedir. Bu bağlamda postmodern yaklaşım, tikele, bölgesel olana, yerel kültürlere ve farklılıklara alan açmaktadır. Modernizmin soyutlayıcı ve evrenselci anlayışına karşılık, postmodern tasvir; görünüm, imge ve estetik deneyime yönelik yenilenmiş bir ilgi geliştirmiştir. Bu gelişmeler, moda kültürü, reklamcılık, tasarım ve sergileme pratikleriyle birlikte, post-Fordist tüketim anlayışının yükselişiyle yakından ilişkilidir. Diğer bir ifadeyle bu süreç, kapitalizmin tüketim odaklı bir dönüşüm geçirmesiyle birlikte ele alınmalıdır. Bu çerçevede kentsel yaşamın ekonomik boyutundaki dönüşüm, Fordist kentten post-Fordist kente geçiş olarak nitelendirilmektedir. Post-Fordist üretim anlayışı, farklılıkların ve zevklerin düzenlenerek yeni tüketim alanlarının açılmasına olanak tanımaktadır (Karakaş, 2006: 953). Harvey (1997: 180), bu dönüşümü; Fordist modernizmin görece istikrarlı estetiğinin, farklılığı, gelip geçiciliği, gösteriyi, modayı ve kültürel biçimlerin metalaşmasını yücelten postmodernist estetiğe bırakması şeklinde tasvir etmektedir.

Yürütülen tartışmalar sonucunda, mekâna atfedilen anlamların çeşitlendiği ve mekân anlayışlarında önemli dönüşümler yaşandığı görülmektedir. Bu süreci özetleyen yaklaşımlardan biri, Soja’nın “mekânlaştırma” kavramsallaştırmasıdır. Soja, Lefebvre, Foucault, Berger ve Mandel’in argümanlarından hareketle üç tür mekânlaştırmadan söz etmektedir: post-tarihselcilik, post-Fordizm ve postmodernizm. İlk mekânlaştırma olan post-tarihselcilik, tarih, coğrafya ve toplum arasındaki ilişkinin yeniden dengelenmesine yönelik ontolojik bir mücadeleyi ifade etmektedir. Bu yaklaşım, zamanı ayrıcalıklı ve üstün bir konuma yerleştiren tarihselcilik anlayışına karşı mekânı ön plana çıkarmaktadır. İkinci mekânlaştırma, savaş sonrası uzun ekonomik büyüme döneminin sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan sosyo-mekânsal yeniden yapılanmayı ifade etmekte ve post-Fordizm olarak adlandırılmaktadır. Bu aşamada mekân, çağdaş dünyanın değişen siyasal iktisadını anlamlandırmak için önemli bir analitik araç hâline gelmiştir. Üçüncü mekânlaştırma ise modernitenin deneyimsel anlamının dönüşmesiyle birlikte, mekân ve zamana ilişkin yeni bir postmodern kültürün ortaya çıkışını kapsayan kültürel ve ideolojik yeniden yapılanmayı ifade etmektedir (Soja, 2017: 87-88). Bu bağlamda Harvey (1997: 135), postmodernizmi, toplum içerisindeki sosyal, ekonomik ve politik pratiklerin bir temsili ve yansıması olarak değerlendirmektedir. Postmodernizm eleştirileriyle birlikte mekân, modernizmde uzun süre ihmal edilen bir kategori olmaktan çıkmış; toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutlarıyla yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Mekânın birçok kurumla ilişkili olduğu

ve insan yaşamının kurucu unsurlarından biri olduğu açık biçimde ortaya konulmuştur. Böylece mekânın toplumsal ve insani boyutlarına yönelik farkındalık artmış; günümüz mekân algıları bu çerçevede şekillenmiştir.

5. Sonuç

Bu çalışmada, mekân kavramının sosyal bilimler literatüründe nasıl bir serüven izlediği ve farklı dönemlerde nasıl algılandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Aydınlanma düşüncesinin hâkim olduğu dönemlerde, sosyal teoride mekânın büyük ölçüde göz ardı edildiği ve yeterli öneme sahip olmadığı görülmektedir. Bu durumun temel nedenlerinden biri, söz konusu dönemde etkili olan pozitivist epistemolojidir. Pozitivizmin belirleyici etkisiyle birlikte, klasik sosyoloji kuramlarında mekân çoğunlukla kent mekânı ile sınırlandırılmış; toplumsal yapı ve ilişkilerin edilgen bir sonucu olarak ele alınmıştır. Mekânın salt bir meta olmadığı yönündeki anlayış, sosyal bilimlerde yürütülen eleştirel tartışmalar neticesinde gelişmiştir. Özellikle coğrafyacılar tarafından başlatılan mekân tartışmaları, sosyal teori üzerinde önemli bir etki yaratmış ve disiplinler arası yeni bir bakış açısının oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu süreçte mekân, tarih-coğrafya ve coğrafya-sosyoloji gibi alanlar arasında ortak bir çalışma alanı hâline gelmiştir. Söz konusu tartışmalar, modern dönemin sonlarına denk gelmekte; 1950'li yıllarda başlayan kuramsal kıpırdanmaların, 1970'li yıllarda mekâna ilişkin tartışmaların belirgin biçimde yoğunlaşmasıyla derinleştiği görülmektedir.

Mekân kavramının sosyal teorilerde daha merkezi bir konum kazanması ise büyük ölçüde postmodernizmin modernizme yönelttiği eleştiriler sonucunda gerçekleşmiştir. Modernizmin etkisi altında şekillenen sosyal bilimler, bu eleştirilerle birlikte kendi kuramsal temellerini yeniden sorgulamaya başlamıştır. Modernizmin homojenleştirici ve tek tipçi yaklaşımına karşı çıkan postmodernizm, daha önce "öteki" olarak dışlanan düşünce ve olguları görünür kılmıştır. Bu bağlamda mekân, postmodernizmin yeniden ele aldığı temel kavramlardan biri olmuştur. Modernist anlayışta mekân, büyük ölçüde insandan ve toplumsal ilişkilerden kopuk, üretim süreçleri bağlamında ele alınan edilgen bir unsur olarak değerlendirilmiştir. İnsan-mekân ve toplum-mekân ilişkileri ikincil bir konumda kalmıştır. Postmodern eleştiriler ise tam da bu noktaya odaklanarak, mekânın toplumsal, kültürel ve politik boyutlarını yeniden gündeme getirmiştir. Bu eleştiriler, modernizmin yaşadığı kuramsal ve pratik krizlere bir tür yanıt arayışı olarak da değerlendirilebilir. Böylece mekâna ilişkin yeni açıklamalar sosyal teori içerisinde yer bulmaya başlamış; özellikle sosyoloji disiplinde mekânın toplumsallığına yönelik önemli kuramsal adımlar atılmıştır.

Zaman içerisinde mekân algılarının çeşitlenmesi, mekânın önemini daha da artırmıştır. Mekânın yalnızca fiziksel bir arka plan değil; aynı zamanda sosyal, siyasal ve ekonomik süreçlerle iç içe geçmiş çok boyutlu bir olgu olduğu anlaşılmıştır. Mekân algılarındaki bu dönüşümle birlikte, mekân ve zamanın birbirinden bağımsız değil, eş zamanlı ve karşılıklı etkileşim içerisinde değerlendirilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Bu yaklaşımın gelişmesinde postmodern eleştiriler belirleyici bir rol oynamıştır. Mekânın toplumsal analizlerde bu denli merkezi bir konuma yükselmesi, günümüz toplumlarının anlaşılması ve çözümlenmesinde mekânın ne derece etkili bir unsur olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Önceki dönemlerde içi büyük ölçüde boşaltılmış bir kavram olarak ele alınan mekân, adeta yeniden üretilmiş ve mekâna bakış açılarında yeni bir boyut kazanmıştır. Bu süreç sonucunda, mekânın toplumsal bağlantılarının önemi daha net biçimde kavranmış; mekâna ilişkin çalışmalar sosyal bilimler literatüründe önemli bir yer edinmiştir. Özellikle sosyoloji alanında, mekâna yönelik algıların değişmesiyle birlikte mekânın toplumsal boyutu daha görünür hâle gelmiş; mekân sosyolojisi başlığı altında çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu bağlamda mekânın insan ve toplumdan bağımsız ele alınamayacağı, aksine bu unsurlarla karşılıklı etkileşim içinde olduğu genel kabul görmüştür. Böylece mekân, sosyal bilimlerde edilgen bir arka plan olmaktan çıkarak, toplumsal süreçlerin kurucu ve dönüştürücü bir unsuru olarak ele alınmaya başlanmıştır.

Etik Bildirim: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Ethical Statement: It is hereby declared that all scientific and ethical principles were observed during the preparation of this study, and that all sources consulted have been properly cited in the reference list.

Etik onam: Bu çalışmada etik kurul onayı gerekli değildir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was not required for this study.

Yazar Katkıları: *Konsept:* M. E., *Literatür Tarama:* M. E., *Tasarım:* M. E., *Veri toplama:* M. E., *Analiz ve yorum:* M. E., *Makale yazımı:* M. E., *Eleştirel incelenmesi:* M. E.,

Author Contributions: *Concept:* M. E., *Literature Review:* M. E., *Design:* M. E., *Data Collection:* M. E., *Analysis and Interpretation:* M. E., *Manuscript Writing:* M. E., *Critical Review:* M. E.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Conflict of Interest: The author(s) declare no conflict of interest.

Finansal Destek: Finansal kaynaklar, katkı sağlayan kurum, kuruluş yoktur.

Financial Support: There are no financial resources, funding institutions, or organizations that supported this study.

Kaynaklar

Akay, A. (2013). *Postmodernizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.

Akkaya, C., & Koyuncu, A. A. (2019). Mekân tasavvuru ve sosyolojide mekâna ilişkin temel yaklaşımlar. M. Karakaş (Ed.), *Kent, mekân ve toplum* içinde (pp. 41–56). İstanbul: Tezkire Yayıncılık.

Aktay, Y. (1999). Deconstructing time/space for reconstructing drama and dream vs. utopia and heterotopia. *Selçuk İletişim Dergisi*, 1, 1–15.

Arayıcı, O. (2015). *Mekân ve tasarım üzerine tanımlar*. İzmir: Ege Basım.

Aytaç, Ö. (2017). Kent, metropol ve değişen yer/mekân imajları. *Mukaddime Dergisi*, 8(1), 1–23. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.325935>

Bozkurt, R. (2024). Sosyolojik bir imge olarak balkon mekânının analizi. *Turkish Studies*, 19(4), 2079-2090. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.77639>

Bozkurt, R. (2025). Kent, mekân ve toplum bağlamında Batı medeniyetinde ev tasavvuru. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 640-651. <https://doi.org/10.52122/nisantasisbd.1623140>

Çetin, İ. (2010). *Gecekonduunun kentle bütünleşme sürecinde alan-mekân faktörü: İzmir örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). İzmir.

Çınar, A. (2013). *Modernizm, kent ve toplum*. Bursa: Emin Yayınları.

Giddens, A. (1992). *Modernliğin sonuçları* (Çev. E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin durumu* (Çev. S. Savran). İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2003). *Sosyal adalet ve şehir*. İstanbul: Metis Yayınları.

Işık, O. (1994). Değişen toplum/mekân kavrayışları: Mekânın politikleşmesi, politikanın mekânsallaşması. *Toplum ve Bilim*, 64–65, 7–38.

Jameson, F. (2011). *Postmodernizm ya da geç kapitalizmin kültürel mantığı* (Çev. N. Plümer & A. Gölcü). Ankara: Nirengi Kitap.

Karakaş, M. (2003). Modern bütünleşmeden postmodern farklılaşmaya toplumsal etkileşim. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 12(2), 5–22.

Karakaş, M. (2006). Küreselleşme, postmodernizm ve kent. E. Eğribel & U. Özcan (Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya* içinde (pp. 115–134). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

- Karakaş, M. (2019). Kent, mekân ve toplum: Mekân sosyolojisine giriş. M. Karakaş (Ed.), *Kent, mekân ve toplum* içinde (pp. 15–40). İstanbul: Tezkire Yayıncılık.
- Kaygarak, İ. (2011). Postmodern eleştirilerin coğrafi düşünce ve yeni mekân kavrayışları üzerine yansımaları. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9(1), 1–10.
- Kutluer, İ. (2003). Mekân. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 28, ss. 550–553). İstanbul: İSAM Yayınları.
- Lefebvre, H. (2010). *Gündelik hayatın eleştirisi II* (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi* (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Özdemir, E. (2010). Kentin tanımlanmasında sosyolojik yaklaşımlar: Toplumsal süreç ve/veya mekânın çözümlenmesi. *İdeal Kent*, 1(1), 44–77.
- Soja, E. W. (2017). *Postmodern coğrafyalar: Eleştirel toplumsal teoride mekânın yeniden ileri sürülmesi* (Çev. Y. Çetin). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Tatar, B. (2017). Kutsal mekân: Fenomenolojik bir analiz. *Milel ve Nihal*, 14(2), 8–22.
- Tekeli, İ. (2014). *Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tekeli, İ. (2017). Postmodernizm tartışmaları üzerine düşünceler. *Düşünme Dergisi*, 10, 8–19. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7419910>
- Turhan, K. (2002). Kevn. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 25, ss. 542–544). İstanbul: İSAM Yayınları.
- Uğraş, Ö. S. (2019). Mekânın toplumsallığı: Modernizmden postmodernizme mekân algısının dönüşümü. M. Karakaş (Ed.), *Kent, mekân ve toplum* içinde (pp. 133–156). İstanbul: Tezkire Yayıncılık.
- Urry, J. (1999). *Mekânları tüketmek* (Çev. R. G. Ögdül). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Book Review on The Making of Global International Relations: Origins and Evolution of IR at its Centenary

Küresel Uluslararası İlişkilerin Yapılanması: Yüzcüncü Yılında Uİ'nin Kökenleri ve Evrimi Adlı Eserin Kitap İncelemesi

Ömer YILMAZ^{1*}

¹Arş. Gör., Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kastamonu/Türkiye

ABSTRACT

The quest for Global IR brings important transformations to the International Relations (IR) discipline. It calls for the inclusion of non-Western approaches into the discipline. Acharya and Buzan are pioneers of this transformation. They began their research with non-Western IR and turned it into Global IR, which aims to prevent the parochialism of both Western and non-Western IR, but rather mutual construction. Their book *The Making of Global International Relations: Origins and Evolution of IR at its Centenary* is a crucial step in achieving this aim. It successfully demonstrates the intertwined relations between international political developments and IR through its world history approach. However, the book has its constraints as well. It prioritizes the core/the West in its structural formation and focuses exclusively on the English language rather than incorporating local scholars. More importantly, the book overlooks the non-Western contributions that fail to find a place in core Western IR. It requires such approaches to de-provincialize themselves and extend beyond their regions to be recognized as valuable theories. This shifts the gatekeeper role from the Western IR to Global IR, which can decide whether an approach is valuable based on its representation in Western IR and its ability to have global applicability. This paper provides a critical review of the book while highlighting its significant contributions to Global IR.

Keywords: Global IR, Non-Western IR, World History Approach

ÖZET

Küresel Uluslararası İlişkiler (Uİ) yaklaşımı Batı merkezliliği aşım Batı-dışı yaklaşımların disipline entegre edilmesi çağrısında bulunarak Uİ disiplini için önemli bir dönüşümü temsil etmektedir. Acharya ve Buzan, bu değişim sürecinin öncülerindedir. Çalışmalarına Batı-dışı Uİ teorilerine odaklanarak başlamış olsalar da daha sonra Küresel Uİ perspektifini benimseyerek batı veya batı-dışı teorilerden herhangi birinin hakim konuma gelmesini doğru bulmadıklarını belirtmişler ve bu ikisinin karşılıklı inşa ettiği yeni bir yüze ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır. Yazarların *Küresel Uluslararası İlişkilerin Yapılanması: Yüzcüncü Yılında Uİ'nin Kökenleri ve Evrimi* adlı eseri bu hedef için önemli bir adımdır. Kitap, dünya tarihi yaklaşımını kullanarak tarihi gelişmeler ve Uİ disiplini arasında içiçe geçmiş bağları başarılı bir şekilde göstermektedir. Ancak kitap kısıtlılıklardan uzak değildir. Kitabın formatı merkez/Batı yapısını incelemekte ve yerel akademisyenleri entegre etmek yerine İngilizce kaynaklara odaklanmaktadır. Daha da önemlisi kitap, merkez Batı Uİ'de yer bulamayan Batı-dışı yaklaşımları göz ardı etmektedir. Bu tür yaklaşımların kendilerini yerellikten arındırmaları ve bölgelerinin ötesine uzanmaları, değerli teoriler olarak kabul edilmeleri için şart koşulmuştur. Böylelikle Batı-merkezli Uİ'nin sahip olduğu bekkilik görevini dolaylı olarak Küresel Uİ'ye devretmektedir. Bu bekk, Batı-dışı yaklaşımların bölgelerini aşım küresel bir uygulama alanına sahip olup olmadığına bakarak onlara değer biçme vazifesini taşımaktadır. Bu çalışma ile ilgili kitabın Küresel Uİ'ye yaptığı önemli katkıların altı çizilirken eleştirel bir bakış açısı ile incelemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küresel Uluslararası İlişkiler, Batı-Dışı Uluslararası İlişkiler, Dünya Tarihi Yaklaşımı

HIGHLIGHTS

- The book makes a significant contribution to Global IR through its world history perspective.
- The book's structure prioritizes the core/the West, thereby maintaining the peripheral status of the periphery.
- The main problem with the book is that the non-Western contributions to Global IR are evaluated based on their resonance within the Western IR community.

1. Introduction

The study of Non-Western International Relations (IR) has increasingly taken the form of Global IR in recent years. Scholars worldwide contribute to this discussion by providing alternative approaches, challenging mainstream IR, focusing on global history and writing criticism. Amitav Acharya and Barry Buzan are among the pioneers of both Non-Western IR and Global IR (Acharya, 2014). They initiated their study on Non-Western IR with the question, “Why is there no Non-Western International Relations theory?” (Acharya & Buzan, 2007). They elaborate on the issue with the contributions of many Non-Western scholars in their book *Non-Western International Relations Theory: Perspectives on and beyond Asia* (Acharya & Buzan, 2010, p. 1). Later, as Acharya and Buzan also admit, they shift their intellectual focus from Non-Western IR to global IR, realizing that combining Western and Non-Western contributions to IR is necessary rather than eliminating the former (2019, pp. 297–298). Through this method, the IR discipline could prevent the establishment of a new parochialism (Non-Western) and reach what is called “Global IR” (Acharya & Buzan, 2017, p. 341). The book *The Making of Global International Relations: Origins and Evolution of IR at Its Centenary* focuses on this mission and aims to observe the history of international relations (ir) and discipline of IR with a world history perspective rather than being Eurocentric or Western-centric (Acharya & Buzan, 2019). For this purpose, the term “ir” is used to describe the international relations as the practical world of world politics, while the “IR” is used for the discipline. Thus, Acharya and Buzan’s study on global IR can be perceived as a continuation of their work in 2010 as a reformist intellectual project (2019, p. vii). As Chapter 9 of the *Non-Western International Relations Theory* states, in order to establish a Non-Western IR, scholars should approach the discipline’s development from a world history perspective (Buzan & Little, 2010, pp. 197–198). This new book serves as a crucial contribution to Global IR with its global historical perspective.

2. Review

2.1. Structure and Main Contributions of the Book

The book is composed of ten chapters with a two-fold structure. Each of the two chapters is related to the other. The first chapter provides the ir of the related era, while the following chapter focuses on the IR discipline’s development during the same period. Through this method and focusing on three main themes, Acharya and Buzan aim to demonstrate that the ir and the IR are intertwined and shape each other to a great extent. The three main themes for this purpose are the myth of the 1919 establishment of the IR discipline, five historical periods since the 1900s¹ and GIS (Global International Society). Acharya and Buzan borrowed the concept of GIS from Buzan and Schouenborg (2018), which focuses on differences and similarities among GIS through a historical perspective. They renamed it GIS 1.0, GIS 1.1, and GIS 1.2 (emerging deep pluralism) (Acharya & Buzan, 2019, p. 261), demonstrating their relevance for the time period (Acharya & Buzan, 2019, p. 6). With the expansion of the European societal system to the rest of the world, the first GIS (1.0) – called *Western-colonial GIS* – emerged (Acharya & Buzan, 2019, p. 19). Though Western-centrism of GIS systems persisted, each change in GIS reduced the intensity of Western-centrism in ir and IR (Acharya & Buzan, 2019, pp. 79, 261). They focus on this structure to determine whether there were any changes in response to historical events. As they state, “IR is to some extent a slave to current events” (2019, p. 4) while “in turn [IR] influence how people understand the world they are in and therefore shapes how they act” (2019, p. 4). This methodology is a substantial contribution to attaching practice to theory, which is often a neglected part of studies. According to their

¹ These are 1919, 1919-1945 (interwar), 1945-1989 (Cold War), after 1989 (post-Cold War), and the current era as emerging deep pluralism.

interpretation, current events are signs of change towards a post-Western era that would bring a truly Global IR, and their book lays the foundations for it (Acharya & Buzan, 2019, pp. 285–295). Figure 1 below visualizes the structure and organization of the book.

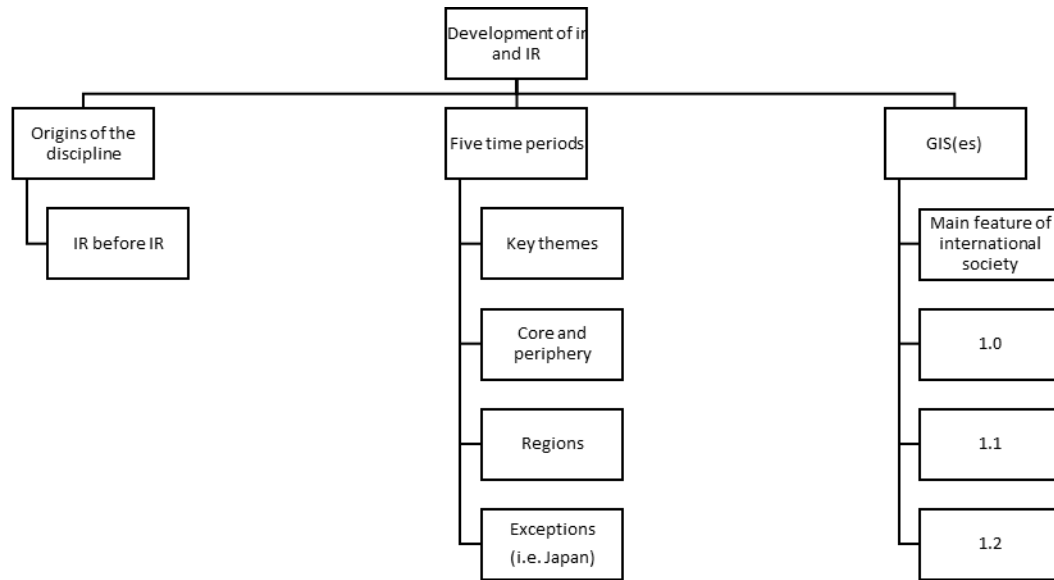

Figure 1. Structure of the Book – designed by the author.

In general, the book achieves its aim of linking ir with IR. From a global history perspective, they demonstrate the intrinsic Western-centrism in IR because of its institutionalization time and process. This approach allows for transcending Western-centrism and hearing the voices of non-Western scholars and societies. Achieving the main objective, Acharya and Buzan call for Global IR in the last chapter, which is the ultimate goal of the book reaching the practical world. They argue that it is time to struggle for Global IR, as the current ir is fertile for such a struggle (Acharya & Buzan, 2019, p. 285). It is significant that Global IR does not mean an exclusive non-Western IR, rather inclusiveness of both Western and non-Western approaches without one dominating the other (Acharya & Buzan, 2019, p. 298). Another notable contribution of the book is that it stands against the parochialism of any school, state, or nation, which is the current state of the IR discipline.

2.2. The Core–Periphery Problem

While the book represents significant efforts toward disciplinary pluralism by incorporating non-Western voices, it is not without constraints. First, the book structure prioritizes the West/the core. It accepts that the core-periphery structure is a Western construction (Acharya & Buzan, 2019, pp. 3–4), but pursues a similar structure in its analysis. The book organizes chapters sequentially, beginning with the core and concluding with the periphery (including its associated sub-regions and individual states). Yıldız calls this the “core-plus-periphery approach” (2022, p. 103), in which the core is still prominent. Although the aim was to demonstrate global history, the periphery remains peripheral even within the book, compared to the core and its detailed coverage. Acharya and Buzan attribute this shortcoming to a lack of available information (especially in English) from the periphery (2019, p. 1), which is a crucial and challenging gap to fill. Collaboration with local scholars is a significant requirement for addressing this issue and establishing a more inclusive Global IR.

2.3. The Language Question and Linguistic Hegemony

The second challenge is intertwined with the first: the exclusive focus on English. Acharya and Buzan state this on the first page: “There is very little literature or information on the origins and

evolution of IR outside the West in the English language” (2019, p. 1). Though it is significant to highlight this neglect, the decision to remain within a unilingual framework carries substantial analytical weight. It can unintentionally reinforce the hegemony of the core because of the requirement to write and publish in English. Aydinli and Aydinli mention this point: “Global IR cannot afford to be unilingual because a common language carries with it a homogenising impact that kills diversity and creativity” (2024, p. 961). Accordingly, scholars from the periphery might think that even a book on Global IR requires them to learn and use English in order to reach out with their voices. These circumstances indirectly impose barriers on such scholars, who are neither few in number nor lacking in quality (Aydinli & Aydinli, 2024, p. 943). This strain signals to local scholars that one’s ideas cannot circulate within the mainstream without English proficiency, regardless of the inherent value of the research. Similar to the first limitation, this linguistic boundary also suggests that the Global IR project requires deeper collaboration with local scholars.

2.4. Universalism and the Gatekeeping Function of Global IR

The last and more crucial constraint is that non-Western contributions are evaluated based on their resonance within the Western IR community or the mainstream IR. If they are somehow able to get into the mainstream IR – such as Dependency Theory and Post-colonialism – they are valuable (Acharya & Buzan, 2019, p. 257). If not, they are accused of being *provincialized*, meaning they are available only in local contexts and do not contribute to Global IR (Acharya & Buzan, 2019, p. 258). Acharya and Buzan suggest that emerging GIS 1.2 expands the core with as non-Western powers diffuse and the periphery shrinks significantly (2019, p. 197). In other words, without being part of the core, the periphery still does not carry much ability to offer alternative approaches. Thus, “the key concern about any national school is whether it can ‘deprovincialise’ (Acharya, 2014c), that is, travel beyond the national or regional context from which it is derived in the first place” (Acharya & Buzan, 2019, p. 258). The same argument is replied in the book that “a key challenge for theories and theorists of Global IR is to develop concepts and approaches from Non-Western contexts on their own terms and apply them not only locally, but also to other contexts, including the larger global canvas” (Acharya & Buzan, 2019, pp. 302–303). Therefore, to be valuable and accepted as a member of Global IR, a theory should have global applicability or at least a broader applicability than its regional settings. This issue of applicability leads to a positivist inclination towards universalism, in which knowledge must be universal and applicable to all; otherwise, it is not scientific (Wallerstein, 1997, pp. 24–25). As such, global applicability refers to epistemological universalism, which stands against the very existence of non-Western IR approaches. This requirement causes an irresolvable aporia within Global IR that it aims to enlarge the mainstream IR through non-Western approaches, yet these approaches must have global applicability (epistemological universality) to be considered part of the mainstream IR. This demand is, in principle, almost impossible to satisfy: the very essence of non-Western IR lies in its critique of such universalist claims. To require them to become ‘universal’ - in the name of ‘global’ - means that they undergo epistemological erasure. Consequently, Global IR faces a paradox: it cannot integrate non-Western IR without simultaneously destroying the particularity that defines it.

Anderl and Witt (2020) underline the universalism problem by arguing that the quest for Global IR “reifies the idea of a truly universal body of knowledge” (2020, p. 32). As a result of this understanding, the gatekeeper role of Western-centric IR appears to have been inherited by Global IR, which has the power to decide whether a theory is valuable based on its broader epistemological applicability. Thus, it reinforces the practice of “de-legitimizing ‘particularity’ and re-legitimizing ‘globality’ as a quality for distinguishing between good and bad IR knowledge” (Anderl & Witt, 2020, p. 45). This inheritance issue is a significant problem that researchers should not ignore and is also challenging one to solve. It is critical to open the path for alternative theories to enter the IR discussion, while it is also crucial to prevent fragmentation or further parochialism of the discipline. Acharya and Buzan point this out by stating their reluctance to cause further

fragmentation of the discipline by including regional or local schools in the Global IR that lack broader applicability (2019, p. 258). It is a considerable challenge to achieve that balance while preserving the integrity of non-Western approaches.

3. Conclusion

In conclusion, being one of the first steps towards a Global IR, the book contributes significantly to the IR discipline. Knowledge develops cumulatively, and taking the first step includes substantial hardships. Therefore, credit should be given to such an admirable effort in writing a book on the relation between ir and IR from a global history perspective. A considerable commitment and sustained focus are required to achieve this level of study. The shortcomings mentioned in this paper should be seen as areas for improvement for Global IR rather than as obstacles to it. Scholars striving for Global IR should address the aforementioned constraints in detail. The discipline must move toward institutionalizing pluralism without leading an unorganized mass of theoretical fragmentation. This balance requires a shift from 'integrating' the periphery into the core to a 'dialogue' between equals, regardless of geographic origin or English proficiency. Through this method, even if the tension between universalism and particularism persists to some extent, it does reach a more balanced equilibrium. The gatekeeper role should not be inherited from the Western-centric IR. Global IR Project must refrain from evaluating the value of a theory through its own criteria. It should allow non-Western approaches to retain their unique epistemological foundations by serving as a platform for diverse voices without eliminating any of them. The latter option should be decided on a case-by-case basis. This is something similar to choosing methodology and theory to understand a case rather than choosing a case to validate a certain methodology and theory. As a result, Global IR will be a platform for numerous voices, while the researchers will be the ones to choose among those alternatives to determine whether the non-Western approach works in the case being studied. Through this method, the field can achieve a synthesis that respects diversity without losing coherence. While the book opens the path towards Global IR, its structural and epistemic approach should be revised to reach a truly non-parochial Global IR.

Etik Bildirim: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Ethical Statement: It is hereby declared that all scientific and ethical principles were observed during the preparation of this study, and that all sources consulted have been properly cited in the reference list.

Etik onam: Bu çalışmada etik kurul onayı gerekli değildir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was not required for this study.

Yazar Katkıları: *Konsept:* Ö.Y., *Literatür Tarama:* Ö.Y., *Tasarım:* Ö.Y., *Veri toplama:* Ö.Y., *Analiz ve yorum:* Ö.Y., *Makale yazımı:* Ö.Y., *Eleştirel incelenmesi:* Ö.Y.,

Author Contributions: *Concept:* Ö.Y., *Literature Review:* Ö.Y., *Design:* Ö.Y., *Data Collection:* Ö.Y., *Analysis and Interpretation:* Ö.Y., *Manuscript Writing:* Ö.Y., *Critical Review:* Ö.Y.,

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Conflict of Interest: The author(s) declare no conflict of interest.

Finansal Destek: Finansal kaynaklar, katkı sağlayan kurum, kuruluş yoktur.

Financial Support: There are no financial resources, funding institutions, or organizations that supported this study.

References

- Acharya, A. (2014). Global international relations (IR) and regional worlds: A new agenda for international studies. *International Studies Quarterly*, 58(4), 647–659. <https://doi.org/10.1111/isqu.12171>
- Acharya, A., & Buzan, B. (2007). Why is there no non-Western international relations theory? An introduction. *International Relations of the Asia-Pacific*, 7(3), 287–312. <https://doi.org/10.1093/irap/lcm012>

- Acharya, A., & Buzan, B. (Eds.). (2010). *Non-Western international relations theory: Perspectives on and beyond Asia*. Routledge.
- Acharya, A., & Buzan, B. (2017). Why is there no non-western international relations theory? Ten years on. *International Relations of the Asia-Pacific*, 17(3), 341–370. <https://doi.org/10.1093/irap/lcx006>
- Acharya, A., & Buzan, B. (2019). *The making of global international relations: Origins and evolution of IR at its centenary* (1st ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108647670>
- Anderl, F., & Witt, A. (2020). Problematising the global in global IR. *Millennium: Journal of International Studies*, 49(1), 32–57. <https://doi.org/10.1177/0305829820971708>
- Aydinli, E., & Aydinli, J. (2024). Exposing linguistic imperialism: Why global IR has to be multilingual. *Review of International Studies*, 50(6), 943–964. <https://doi.org/10.1017/S0260210523000700>
- Buzan, B., & Little, R. (2010). World history and the development of non-Western international relations theory. In A. Acharya & B. Buzan (Eds.), *Non-Western international relations theory: Perspectives on and beyond Asia* (pp. 197–220). Routledge.
- Buzan, B., & Schouenborg, L. (2018). *Global international society: A new framework for analysis*. Cambridge University Press.
- Wallerstein, I. (1997). Eurocentrism and its Avatars: The Dilemmas of Social Science. *Sociological Bulletin*, 46(1), 21–39.
- Yıldız, T. (2022). Book review “amitav acharya and barry buzan, the making of global international relations: Origins and evolution of IR at its centenary, Cambridge, Cambridge University Press, 2019.” *Uluslararası İlişkiler*, 19(74), 101–103.